

Per Gunnar Røe, Frøydis Eidheim og Lene Schmidt

Sandvika i støpeskjeen

En sosiokulturell studie av stedsutvikling

Forord

Denne rapporten presenterer resultatene fra modul 1 i prosjektet ”Sosiokulturelle stedsanalyser”. Hensikten med dette prosjektet er å utvikle en metodikk for å studere og analysere sosiokulturelle aspekter ved steder. Modul 1 er en casestudie av arbeidet med en ”helhetsplan” for Sandvika i Bærum kommune. Her har vi vært opptatt av å beskrive ulike diskursive ståsteder som kommer til uttrykk enten i tilknytning til arbeidet med helhetsplanen, eller på siden av dette arbeidet. I modul 2 skal arbeidet med å utvikle en modell for sosiokulturelle stedsanalyser påbegynnes, først og fremst basert på casestudien i modul 1. Tanken er at en slik modell skal kunne komme til anvendelse i andre tettsteder og regionsentra.

Initiativtaker til prosjektet var Akershus fylkeskommune, og det ble etablert en referansegruppe som skulle følge arbeidet med prosjektet. Opprinnelig var tanken at NIBR, i tillegg til å utvikle en slik modell eller metodikk, skulle utføre en sosiokulturell analyse som innebar en kartlegging av ulike gruppers bruk av og meninger om Sandvika generelt. Denne ”brukerundersøkelsen” skulle så inngå som en del av grunnlagsmaterialet i arbeidet med helhetsplanen (til tross for at prosjektet ble initiert samtidig med at planarbeidet begynte).

Etter at arbeidet med prosjektet hadde begynt, stilte NIBR seg imidlertid kritisk til denne tilnærmingen og argumenterte for å utvikle prosjektet i en litt annen retning. For å unngå en bred og ”ufokusert” datainnsamling, som kunne føre til at man satt igjen med fragmenterte opplysninger om et stort antall menneskers synspunkter på Sandvika, ble prosjektet i langt større grad innrettet mot å beskrive og analysere de interesser og meningsdannelser som har kommet til uttrykk i forbindelse med helhetsplanen, enten det er fra aktører som er sentrale i eller står på siden av dette arbeidet. Analysen ser derfor i stor grad ulike aktørers stedserfaringer og -interesser i relasjon til den pågående stedsutviklingen. NIBR har argumentert for at man på denne måten får fatt i interessante erfaringer og posisjoner, som kanskje ikke ville

kommet til uttrykk, og som man dermed kanskje ikke hadde fått avdekket i et mer ekstensivt opplegg for datainnsamling.

Prosjektet er finansiert av Akershus fylkeskommune, Husbanken, Miljøverndepartementet, Vegdirektoratet og NIBR. Den omtalte referansegruppa har bestått av Lisbeth Nylund og Lars Christian Bettum fra Akershus fylkeskommune, Trude Lund fra Husbanken, Gisle Erlie fra Riksantikvaren (som har representert Miljøverndepartementet), Guro Berge fra Vegdirektoratet og Guri Mette Vestby og Inger-Lise Saglie fra NIBR.

Rapporten er skrevet av cand. polit. Frøydis Eidheim, dr. polit. Per Gunnar Røe og sivilark. MNAL Lene Schmidt, med Røe som prosjektleder. Vi vil takke for samarbeidet med oppdragsgiverne og særlig Akershus fylkeskommune, som tok initiativ til dette prosjektet, og som har kommet med nyttige innspill underveis i prosjektarbeidet. Dessuten vil vi takke for velviljen vist oss av alle vi har intervjuet i prosjektet.

Oslo, desember 2002

Arvid Strand
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	5
Figuroversikt.....	5
Sammendrag	6
Summary.....	17
1 Innledning	19
1.1 Formål og bakgrunn	19
1.2 Problemstillinger og avgrensninger	21
2 Analytisk perspektiv	23
2.1 De tradisjonelle stedsanalysenes essensialistiske perspektiver.....	23
2.2 Et konstruktivistisk perspektiv på steder.....	26
2.3 Et relasjonelt stedsperspektiv	29
2.4 Diskursanalytisk tilnærming	33
2.5 Analysens nytteaspekter.....	35
3 Datainnsamling og arbeidsmetoder.....	37
3.1 Litteraturstudier.....	38
3.2 Studier av skriftlige kilder.....	38
3.3 Intervjuer	39
3.4 Observasjon.....	41
4 Sandvika i støpeskjeen.....	44
4.1 Helhetsplanen for Sandvika-området	44
4.1.1 Intensjoner og forutsetninger	45
4.1.2 Organisering og gjennomføring	48
4.2 Prinsippplanen og byanalysen.....	51
4.3 Oppsummerende betraktninger og hypoteser.....	53
5 En introduksjon til ulike diskurser om Sandvikas utvikling	57
5.1 Innledning	57
5.2 Visjoner om Sandvikas utvikling.....	58
5.2.1 Et møte i plan- og miljøutvalget.....	59
5.2.2 Noen sentrale diskursive ståsteder og interesser	63

6	Urbaniseringen av Sandvika – en arkitekt- og planleggerdiskurs.....	66
6.1	Innledning	66
6.2	Fra utfluktssted til by	67
6.3	Sanering av gågater og endring av elveløp	68
6.4	Den klassiske byplanleggerens handlingsrom.....	69
6.5	Europaveienes Sandvika	70
7	Sandvika som investeringsobjekt – en entreprenørdiskurs	73
7.1	Innledning	73
7.2	Hvordan byutvikling blir god forretning.....	73
7.3	Privatisering av stedsutviklingen	76
8	Sandvika som Bærums hovedstad – en politikerdiskurs.....	79
8.1	Innledning	79
8.2	Sandvika skal bli by	79
8.3	Utbyggingsavtaler som løsning på den nye byens infrastrukturproblemer	81
8.4	”Not in my back yard”	83
9	Lokalt funderte motdiskurser om Sandvika	85
9.1	Innledning	85
9.2	Sandvika storsenter som livsverden	87
9.3	Småbyen med det store senteret og det lille hjertet?	89
9.4	Sandvika-nostalgien og eldrebølgen	91
10	Helhetsplanarbeidet og Sandvika som livsverden.....	94
10.1	Innledning	94
10.2	”Det går over hodet på befolkningen”	94
10.3	Hvor stort skal Sandvika bli?	97
10.4	”Kommunen må ta styringen”	99
11	Sammenfattende drøfting.....	101
11.1	To hoveddiskurser om Sandvika	101
11.1.1	Urbanisering av Sandvika	102
11.1.2	Sandvika som livsverden.....	103
11.2	Et sted uten moralsk kapital?	105
11.3	Bruken av en sosiokulturell stedsanalyse.....	107
	Begrepsforklaringer	111
	Litteratur	114

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Noen forskjeller mellom et tradisjonelt stedsanalysekonsept og et konstruktivistisk konsept.</i>	29
------------	--	----

Figuroversikt

Figur 2.1	<i>Ulike måter å forstå det relasjonelle sted på.</i>	31
Figur 4.1	<i>Kart som viser helhetsplanens avgrensning (kilde når det gjelder kartgrunnlaget og avgrensningen av planen er Bærum kommune).</i>	47
Figur 4.2	<i>Organisasjonskart for arbeidet med helhetsplanen (Bærum kommune 2001a).</i>	49

Sammendrag

Frøydis Eidheim, Per Gunnar Røe og Lene Schmidt

Sandvika i støpeskjeen

En sosiokulturell studie av stedsutvikling

NIBR-rapport 2002:14

I denne rapporten presenterer vi en metode for å studere sosiokulturelle sider ved steder og stedsutvikling. Med utgangspunkt i Bærum kommunes arbeid med en såkalt ”helhetsplan” for utviklingen av kommunesenteret Sandvika, har vi gjennomført en casestudie der stedsutvikling ikke bare betraktes som fysiske endringer i et landskap, men først og fremst som en sosial og kulturell prosess. For å få fram dette, har vi sett nærmere på ulike aktørers synspunkter og interesser, slik de har kommet til uttrykk enten i arbeidet med denne helhetsplanen, eller på siden av dette arbeidet. I en *sosiokulturell stedsanalyse* som denne betraktes ikke et sted som en objektivt gitt virkelighet, men som et krysningspunkt for ulike erfaringer, meninger og interesser. Det er de sosiale erfaringene og relasjonene som former steder, og som utgjør en virkelighet for dem som bor, oppholder seg og har interesser i stedenes utvikling.

Denne typen analyser er et *supplement* til de tradisjonelle stedsanalysene, som registrerer og analyserer romlige og materielle forhold, men som ikke behandler sosiale eller kulturelle sider ved steder. I motsetning til de tradisjonelle stedsanalysene, der steder betraktes som noe som kan beskrives og avgrenses objektivt, vil man i en sosiokulturell stedsanalyse unngå å analysere steder ut fra forhåndsbestemte kategorier og kriterier. Tanken er at steder eksisterer ved at mennesker knytter erfaringer og meninger til det. Man kan si at det skapes bilder av steder, som justeres eller bekreftes i kommunikasjon mellom mennesker. Fordi det er mange som uttrykker seg om et sted, eksisterer det til enhver tid mange *ulike versjoner* av stedet. Det er likevel viktig å peke på at dette ikke bare er rene subjektive fenomener. Det dannes naturligvis også *intersubjektive* og *kollektive* erfaringer og oppfatninger om steder.

Casestudien av Sandvika

Det er denne typen ståsteder og interesser vi har forsøkt å beskrive i vår studie av stedsutvikling i Sandvika, et tettsted som både har gjennomgått og står overfor en omfattende utbygging og transformasjon. Vi har valgt å se stedsutviklingen i et *diskursperspektiv*, noe som betyr at vi har vært opptatt av å beskrive det som er sagt og skrevet om Sandvika og Sandvikas utvikling som del av ulike meningsystemer og språklige praksiser, eller diskurser. Slike praksiser vil for de aktørene som utøver dem, for eksempel arkitekter, på samme tid både være et uttrykk for og påvirke disse aktørenes kunnskap og problemforståelse. Disse praksisene eksisterer ikke kun som "løse tanker", men er noe som bygger på menneskers erfarte hverdagsvirkelighet og samtidig påvirker måten mennesker forholder seg til den samme virkeligheten på. Vi har i denne studien vært opptatt av hvordan ulike oppfatninger av steder dannes og hvordan disse oppfatningene kommer til uttrykk som argumenter for eller mot ulike former for stedsutvikling. Sandvika er ikke ett sted, men et mangfold av *sosiale konstruksjoner*, eller virkelighetsforståelser og meningsdannelser. Dette henger sammen med at stedet er en kompleksitet av overlappende sosiale aktiviteter og sosiale relasjoner, som kontinuerlig er i endring. Derfor betrakter vi steder som noe *relasjonelt* (bestående av sosiale og romlige relasjoner) heller enn noe rent materielt, og noe *multiplekst* (sammensatt av mange stedserfaringer og interesser) heller enn noe alle kan enes om.

Vår analyse bygger på studier av tekster og utsagn, som har kommet til uttrykk på møter, under intervjuer, i dokumenter og i avisartikler. Vi har ikke bare vært opptatt av språkbruken, men også av dem som bruker språket, de posisjonene de inntar og de teknikkene de anvender. I vår casestudie av Sandvika har vi for det første tatt utgangspunkt i arbeidet med helhetsplanen og de aktørene som er direkte involvert i dette arbeidet, det vil si kommunepolitikere, kommunens planleggingsmyndigheter, innleide arkitekter og konsulenter, og private eiendomsutviklere og entreprenører. I tillegg har vi lagt vekt på å beskrive interesser og synspunkter som kommer til uttrykk på sidelinjen og mer eller mindre uavhengig av den *dominerende* problemforståelsen blant helhetsplanarbeidets hovedaktører, det vil si kommunens politisk-administrative planleggingsapparat og de kommersielle interessene. De aktørgruppene som står utenfor helhetsplanarbeidet, forstår stedet og stedsutviklingen på en måte som kan representere en opposisjon til de interessene som helhetsplanen bygger på. Derfor har vi også intervjuet representanter for ulike lokale interesser og befolkningsgrupper som ikke har deltatt i

arbeidet med helhetsplanen (lokale organisasjoner, velforeninger og interessegrupper).

To hoveddiskurser om Sandvikas utvikling

Den bredden av ulike ståsteder, erfaringer og interesser vi finner i vår studie, gjør Sandvika til et godt eksempel på det relasjonelle og multiplekse sted. Sandvika er et møtepunkt for mange typer aktiviteter og relasjoner, som gir helt ulike erfaringer med stedet, og som bidrar til at det utvikles helt ulike oppfatninger om stedets utvikling. Man kan derfor ikke avgrense entydig hva Sandvika er, og man kan ikke forvente at det uten videre eksisterer en konsensus om hva Sandvika bør bli. Stedsutviklingen kan heller ikke betraktes som en "container" der ulike problemer og løsninger tilfeldigvis finner sammen. De materielle utslagene av stedsutvikling er som regel resultatet av en prosess preget av maktrelasjoner og allianser.

Vi vil hevde at interessene i og synspunktene på Sandvikas utvikling kan sorteres i to hovedgrupper, eller det vi i rapporten betegner som *hoveddiskurser*. Vi har kalt disse "Sandvika som urbaniseringsprosjekt" og "Sandvika som livsverden". I den samfunnsvitenskapelige litteraturen om stedsutvikling er det vanlig å knytte de grunnleggende motsetningene når det gjelder et steds utvikling til sosial ulikhet, og det er en tendens til å polarisere denne ulikheten i de som har makt og ressurser og de som ikke har det. I dette tilfellet er det nærliggende å skille mellom på den ene siden maktrelasjonene i den politiske og økonomiske sfære og på den andre siden dem som berøres av planene (som bor i og i utkanten av sentrumsbebyggelsen), men som ikke inngår i disse maktrelasjonene. Slike maktrelasjoner vil imidlertid ikke nødvendigvis dele aktørene og deres interesser inn i to "leire". Det vi kan kalle "kampen om stedet" kan splitte opp og knytte sammen sosiale relasjoner, slik at man kan få øye på en rekke identitetsfelleskap og allianser på tvers av slike hovedskillelinjer. Når vi skal oppsummere resultatene av casestudien, velger vi likevel å dele det sosiokulturelle feltet som stedsutvikling i Sandvika utgjør, i to hoveddeler. Dette kan forsvares fordi vi i vår studie i liten grad har avdekket allianser mellom disse to "hovedleirene", mens slike relasjoner og bånd er tydelige mellom de ulike aktørgruppene innenfor hver "leir".

Sandvika som urbaniseringsprosjekt

Vi har for det første avgrenset en stedsforståelse og et meningsfelleskap, eller en *hoveddiskurs*, som er knyttet til en begrepsliggjort framstilling av stedet. De koder, tegn og den kunnskap som ulike vitenskaper og fagprofesjoner produserer, utgjør en

virkelighetsforståelse og en ”orden” som samfunnets dominerende sosiale relasjoner kan støtte seg på og tvinge gjennom. Dette kalles gjerne *systemverden*, i motsetning til en livsverden som tar utgangspunkt i folks hverdagsopplevelser og -erfaringer.

Helhetsplanarbeidet er på mange måter et uttrykk for en slik orden (systemverden), og det er først og fremst planleggenes og arkitektene problemforståelse og begrepsbruk som kommer til uttrykk i arbeidet med denne planen. Her betraktes stedet Sandvika utfra disse profesjonenes idealer, kunnskap og begrepssystemer, som naturligvis ellers framtrer i mange varianter og retninger, men som likevel kan sies å ha noen fellestrekk. Det viktigste fellestrekket er vektleggingen av materielle forhold og fysiske strukturer. I kommunen er det bred politisk enighet om å utvikle Sandvika til en by, og det gode byliv finnes dermed i en viss fysisk struktur. Arkitektene kommunen har benyttet som konsulenter, og som har stått for det praktiske planleggingsarbeidet, la vekt på at dette skulle være en byplan og ikke en plan for et bygdesenter. For å få plass til sin rektangulære bystruktur, inspirert av europeiske byplan-idealene, foreslo arkitektene for eksempel å endre Sandvikselvas løp. De så på dette som et viktig ledd i arbeidet med å gjøre Sandvika mer bymessig. De forutså selvfølgelig at dette ville bli omstridt, men som en av arkitektene uttrykte det, bør dette likevel ”betraktes som interessant i kulturens tjeneste”.

Men helhetsplanen er ikke et rent byplan-prosjekt. I forlengelsen av den arkitekt- og planleggingsfaglige argumentasjonen er det etablert en slags allianse mellom byplanfaglige og kommersielle interesser. Dette henger sammen med at den romlig-fysiske ”urbaniseringen”, som planleggerne og arkitektene legger opp til, også er gunstig utfra de private eiendomsutviklernes og entreprenørenes synsvinkel. Større tetthet betyr høyere tomteutnyttelse, som igjen betyr større avkastning per investerte krone, forutsatt at det er marked for den typen eiendommer som planlegges realisert. Når vi likevel ser at det er motsetninger mellom kommunen og de private utbyggerne i arbeidet med helhetsplanen, gjelder det ikke det overordnede målet om å utvikle Sandvika til en by, men først og fremst *hvordan* utbyggingen skal *finansieres*. Uenighetene har særlig handlet om hva utbyggingsavtalene mellom kommunen og utbyggerne skal inneholde, eller rettere sagt hvor mye av den infrastrukturbyggingen som følger med en så omfattende boligbygging, de private skal betale for. Utbyggerne betaler også for en stor del av konsulentoppdraget i forbindelse med helhetsplanarbeidet, noe som bidrar til at ansvarsfordelingen i en allerede i stor grad privatisert planlegging skyves i retning av de kommersielle interessene. Når utbyggerne må betale for mye av de innleide arkitektenes arbeid med helhetsplanen og finansiere sosial

infrastruktur som det offentlige tidligere sørget for, vil de naturligvis også kreve større innflytelse på utviklingen.

Vi kan også se konturene av det vi kan kalle kommunaløkonomiske argumenter, formulert av lokalpolitikere, som støtter opp under urbaniseringsprosjektet. Det kan virke som om politikerne ser utbyggingen av Sandvika som en mulighet til å få ressurssterke unge mennesker til å etablere seg i Sandvika, noe som blant annet på sikt kan gi grunnlag for økte skatteinntekter.

Sandvika som livsverden

I vår studie av stedsutvikling i Sandvika har vi også vært opptatt av å få øye på det som kan kalles *motdiskurser* til det dominerende urbaniseringsprosjektet. Dette er for det første ståsteder og interesser som er representert ved aktørgrupper som har et eksplisitt ærend eller en uttrykt interesse i Sandvika som sted. For det andre er det grupper som ikke nødvendigvis har formulert sine interesser i, erfaringer med og meninger om stedet, men som kan aktiviseres som en motstand mot den lokale maktelitens problemforståelse. Denne motstanden kan ha sitt utgangspunkt i det sosiale livet på stedet og i dagliglivets rytmer, det hverdagslivsteorien betegner som *livsverden*. Men slike motdiskurser må ikke nødvendigvis ha et slikt livsverdenperspektiv. De kan også ha sitt utspring i en orden som står i opposisjon til den dominerende. Ett eksempel er den delen av biologifaget som kommer til uttrykk i miljøvernorganisasjoners arbeid. I vår analyse har vi imidlertid fokusert på oppfatninger av Sandvika og Sandvikas utvikling som springer ut av ulike aktørgruppers livsverden.

Basert på intervjuer med noen ungdommer som daglig bruker Sandvika, men som ikke bor i sentrumsområdet, kan Sandvika beskrives som en småby med et stort kjøpesenter. Ungdommene likte Sandvika, men først og fremst på grunn av det store kjøpesenteret som dekker mange sosiale funksjoner og stedets gunstige kommunikasjonsmessige lokalisering. Ungdommene la vekt på valgmuligheter og kommunikasjon. De forbandt for eksempel ikke noe negativt med trafikken i Sandvika, som støy, forurensning og ulykkesrisiko. Begrepet trafikk ble assosiert med at Sandvika er et kommunikasjonsmessig knutepunkt som gjør det lett å reise andre steder, først og fremst til Oslo. De ungdommene vi intervjuet ønsket, i motsetning til noen andre som ble intervjuet i lokalavisen, ingen videre utbygging av Sandvika, slik at det de oppfattet som et småbypreg forsvinner. De så ut til å være tilfredse med Sandvikas plass i det man kan kalle et regionalt stedshierarki, der Oslo er plassert øverst i hierarkiet.

Fortrinnene ved den småbyen som ungdommene beskrev, ser ut til å stå i kontrast til det som ellers gjerne beskrives som småbyens fortrinn; et sted der de sosiale relasjonene er synlige og stabile, og der det eksisterer forutsetninger for kollektive identitetsdannelser, eller det man kan kalle ”bypatriotisme”. Forutsetningen for (små)bypatriotisme er at det finnes et såkalt ”moral community”. Vi har hatt vanskelig for å få øye på en slik ”moralsk” oppslutning om Sandvika, selv om man kanskje kan si at det har utviklet seg noen kollektive identifikasjoner blant ungdom når det gjelder storsenteret. Det er ”ingen vi-følelse i Sandvika”, som ett av medlemmene i Sandvika vel uttrykte det.

Denne mangelen på lokal patriotisme eller moralsk oppslutning om stedet, ser imidlertid først og fremst ut til å bekymre noen mindre interessegrupperinger. I følge våre informanter i velforeningen har det vært vanskelig å mobilisere en kollektiv oppslutning om større spørsmål knyttet til stedets utvikling. Det typiske for Sandvika og Bærum er at lokal motstand kommer til uttrykk som protester i saker som berører den enkelte husstand, for eksempel når beboere og velforeninger i Sandvikas randområder protesterer mot enkeltprosjekter fordi byggene oppfattes som estetisk skjemmende, fordi aktiviteten knyttet til disse byggene antas å ville belaste eksisterende infrastruktur og bomiljø (støy og forurensning), eller fordi de antas å ville påvirke eiendomsprisene i området negativt.

Et sted uten moralsk kapital?

De som beskjeftiger seg med Sandvikas utvikling, de som av ulike grunner har interesser i denne utviklingen og de som først og fremst berøres av den i sin livsverden, ser ut til å ha et problem når det gjelder å komme fram til en mer eller mindre felles forståelse av hva Sandvika er. Arbeidet med helhetsplanen har ikke vært en arena der også erfaringer, synspunkter og interesser utenfor koalisjonen mellom det lokale politisk-administrative maktapparatet og de private utbyggingsinteressene kunne komme til uttrykk. Opplegget for medvirkning har vært begrenset til at enkelte aktører har vært invitert i møter, at planen ble lagt ut til offentlig ettersyn på tradisjonelt vis og at det ble etablert en diskusjonskanal på Internett som imidlertid var operativ på et sent stadium i planleggingsprosessen og som, når den var etablert, ikke fungert etter intensjonene.

I utgangspunktet utgjør Sandvika *ingen* sterk ”moral community”. Det finnes ingen sterke *allianser* mellom på den ene siden dem som bruker og bor i Sandvika og på den andre siden dem med økonomisk og politisk makt når det gjelder Sandvikas utvikling. Det har derfor heller ikke utviklet seg en lokalpatriotisk koalisjon av den typen man kan

finne i enkelte småbyer, som kan reprodusere og opprettholde kollektive identifikasjoner til stedet. De som uttrykker et moralsk engasjement for Sandvika som sted, først og fremst Sandvika vel og foreningen Venner av Gamle Sandvika, er forholdsvis marginale interessegrupperinger sammenlignet med de sterke interessene bak Sandvikas romlig-fysiske utvikling. Dessuten representerer disse organisasjonene bare en liten del av dem som bor i og bruker Sandvika.

Dette kan for det første ha sammenheng med at Sandvika til nå verken har vært forstått som en by, med urbane tilbud og urbane livsstiler eller en bygd med den "vi-følelsen" og tilhørighetsfølelsen som ofte er beskrevet i studier av bygder og bygdebyer, selv om kommunen i enkelte brosjyrer stadig presenterer seg selv som en bygd. At det verken finnes en enighet eller en bred prinsipiell debatt omkring hva Sandvika er eller skal bli, skyldes nok at forholdsvis få har utviklet en stedsspesifikk tilhørighet til, eller et moralsk engasjement i Sandvika. Sandvika kan sies å være et sted preget av transformasjon og flyktighet. For det første bygges det stadig i Sandvika, på en eller annen måte. For det andre er det et stort antall mennesker som bruker Sandvika, og som opplever stedet på gjennomreise, eller ved kortere besøk for eksempel når de handler på Sandvika storsenter, mens det inntil nylig har vært få bosatte i sentrumsområdet. Spriket mellom ulike stedserfaringer og -interesser er derfor kanskje ekstra stort i Sandvika.

Arbeidet med helhetsplanen er, selv om det først og fremst synes å være initiert av et kommersielt utbyggingspress, et forsøk på å tydeliggjøre at Sandvika skal bli en by. Kommunens politiske og administrative ledelse ønsker å definere Sandvika som by, med de tjenestetilbud og den befolkningsmessige bredde som dermed forventes. Dessuten ønsker de å styrke Sandvikas posisjon som Bærums hovedstad, med den monumentalitet det tilsier. Dette skal først og fremst oppnås gjennom en fysisk planlegging basert på arkitektfaglige byformingsmodeller. Med utgangspunkt i noen byplanidealer, ga de innleide arkitektene uttrykk for at de ville rydde opp i Sandvikas fysiske kaos og skape (sosialt) liv ved å omstrukturere Sandvika. Stigmatiseringen av Sandvika som et sted hemmet av trafikkmaskiner og beskjemmet av en uryddig fysisk struktur, synes å rettferdiggjøre store fysiske planleggingsgrep i form av det man kan betegne som et klassisk byplanskjema iverksatt gjennom en "top-down" planleggingsstrategi. Det er imidlertid interessant å legge merke til at arkitektenes beskrivelse av Sandvika som et sted som er hemmet av trafikk- og trafikksystemer, står i sterk kontrast til den måten de ungdommene vi intervjuet beskrev trafikken

i Sandvika, som noe attraktivt. For dem representerte trafikken verdsatte goder som kommunikasjon og mobilitet. Dette viser hvordan allmenne begreper får mening for den enkelte avhengig av den sosiale konteksten de inngår i.

Vektleggingen av de fysiske planleggingsgrepene i Sandvika kommer også tydelig fram i forståelsen av hva en helhetsplan er. Man kunne tenke seg at planen var helhetlig i den forstand at den skulle favne både de fysiske og de sosiale sidene ved stedet. Helhetsplanbegrepet i Sandvika dreier seg imidlertid først og fremst om å se alle private detaljplanforslag under ett, i en fysisk planleggingsmessig helhet.

Hvilken nytte har en slik analyse?

Gjennom helhetsplanen for Sandvika skal det altså skapes en by ut fra noen romlig-fysiske idealer, men uten at de sosiale og kulturelle sidene ved byutvikling er trukket inn i arbeidet på en systematisk måte. Vår studie av helhetsplanarbeidet viser klart at det ikke er tatt stilling til spørsmål av typen *hva* Sandvika skal være, og for *hvem* utviklingen i Sandvika skal være. Man har i liten grad klart å utvikle arenaer for medvirkning og diskusjon, som kunne aktivisere et bredt spekter av aktørgrupper.

Vi har avdekket flere meningskonstellasjoner som representerer motstand mot den dominerende argumentasjonen for å gjøre Sandvika mer bymessig. Dessuten finnes det en mer fragmentert opposisjon bestående av dem som berøres av planens enkeltdeler, for eksempel velforeninger som representerer bosatte i Sandvikas randsoner. Disse "motstandsgruppene" kan imidlertid ikke, slik de framstår her, sorteres inn under én visjon for hva Sandvika skal være. Det er få fortellinger om Sandvika det er bred oppslutning om, og som man uten videre kan utvikle stedet på grunnlag av.

Utfra et relasjonelt stedsperspektiv, der steder betraktes som sosialt komplekse og mangfoldige fenomener, skal man ikke ha ambisjoner om å oppnå *én* stedsidentitet eller fullstendig konsensus om et program for stedsutvikling. Det er mange stedsidentiteter, like mange som det er brukere av Sandvika, og interessekonfliktene er for store til at alle noensinne vil kunne enes om ett plangrep for Sandvika. Dette betyr imidlertid ikke at interessekonfliktene ikke kan reduseres, eller at man ikke skal forsøke å arbeide fram noen mål for hvordan stedet skal utvikle seg, som har bred støtte i den lokale befolkningen og som i tillegg er realiserbare utfra økonomiske og planleggingsfaglige kriterier. En *kollektiv mobilisering* kan i prinsippet skje på to måter:

1. Som følge av et ”trykk” *utenfra*, som når enkelte hendelser (for eksempel gjengslagsmål) eller sosiale problemer (for eksempel arbeidsledighet) setter et uheldig og stigmatiserende søkelys på et sted og fører til en indre kollektiv mobilisering om stedet
2. Som følge av at det arbeides systematisk *innenfra* for å utvikle en kollektiv plattform, som også har sitt grunnlag i hva Sandvika og omegns befolkning interesserer seg for og mobiliseres av og ikke bare fagprofesjonelle, politisk-administrative og forretningsøkonomiske interesser

Man kan se det som en offentlig oppgave å bidra til å utvikle *rammer* for stedsutvikling med bred oppslutning, eller til en viss grad kollektive diskurser, som kan danne grunnlaget for den videre utviklingen av stedet. Dette arbeidet krever imidlertid en forståelse av stedets mange fasetter når det gjelder erfaringer og interesser. Her vil det perspektivet og den metodikken denne rapporten beskriver, kunne være til hjelp.

Den framgangsmåten som er beskrevet i denne rapporten, kan i det hele tatt komme til nytte i ulike typer situasjoner der det er viktig å avklare ulike aktørers synspunkter og interesser. Dette kan for eksempel være som et ledd i en stedsbasert markedsføring og ”imagebygging” med tanke på å øke et steds konkurransefortrinn i forhold til andre steder (eller for å sette et kritisk søkelys på slike prosesser), og det kan skje som en innledning til planprosjekter av samme type som helhetsplanen, der man står overfor en større fysisk transformasjon.

For det første er *kjennskap* til det sosialt sett komplekse og mangfoldige stedet viktig for å kunne vite hvilke utfordringer man står overfor når man går inn i en planleggingsprosess. En ting er å analysere et område utfra arkitekt- og planleggingsfaglige metoder, som estetiske analyser, befolkningsstatistikk, trafikkmålinger, etc. Noe annet er det å kartlegge lokalbefolkningens meninger om stedet (enten det er drømmer og visjoner eller irritasjonsmomenter og plager), interessegruppers synspunkter (som representerer geografiske eller politiske interesser), kommersielle aktørers interesser (begrunnet i markedsanalyser og økonomiske kalkyler) og økonomisk-administrative problemstillinger (som tar utgangspunkt i kommunens økonomiske og samfunnsmessige ansvarsområder). Internasjonale erfaringer fra offentlige og private aktørers arbeid med å omstrukturere steder, endre steders ”image” og utvikle steder som merkevare, tyder blant annet på at det er viktig å oppnå bred støtte for én visjon (blant ”stakeholders” og alle deler av lokalsamfunnet) og få

kunnskap om lokal selvforståelse og lokale ressurser. Dette er viktig i oppbyggingen av en stedsbasert merkevare, men kan til en viss grad overføres på stedsplanlegging der det å tiltrekke seg investorer og aktiviteter ikke er så sentralt.

For det andre er det viktig, hvis man ønsker å la flere enn noen få av disse interessene slippe til i et planleggingsarbeid, å utvikle allment *tilgjengelige arenaer* for diskusjoner om stedsutvikling. Det er viktig at det etableres måter å kommunisere på som når ut til de som bør inkluderes i en slik planleggingsprosess. Det kan tenkes at man bør søke deltagelse på de ulike aktørgruppens egne arenaer (enten det er skoler eller kjøpesentre) i tillegg til å innkalle til folkemøter eller legge planer ut til allmenn beskuelse i offentlige bygninger. Denne kontakten bør oppnås på et tidlig stadium og ikke etter at det er utformet et planutkast, på et tidspunkt hvor mange av premissene er lagt og en stor del av de økonomiske ressursene er benyttet. Det er også viktig at det finnes et apparat som er i stand til å ta i mot og behandle de synspunktene og forslagene som kommer inn, på en respektfull og troverdig måte. Dette betyr at de som deltar faktisk opplever at de har en reell mulighet til å påvirke.

Man kan på en måte si at den diskursanalysen vi har presentert her, er en form for dekonstruksjon eller avkledning av stedet, slik at man får øye på de ulike erfaringene, interessene og sosiale relasjonene (inkludert maktkonstellasjoner) det vi kaller et sted egentlig er sammensatt av. Det arbeidet som deretter bør gjøres, er å ta utgangspunkt i denne kunnskapen om det materielle, relasjonelle og multiplekse stedet for å forsøke å utvikle kollektive diskurser om stedsutvikling. Man kan imidlertid ikke forvente fullstendig enighet, det er en utopi, og det vil være naivt å tro at ikke maktens relasjoner ligger til grunn for deltagelse på disse arenaene. Men man kan ha en *ambisjon* om å synliggjøre interesser og avdekke makt, som vi har forsøkt å gjøre i denne rapporten, slik at ”spillet om stedet” kommer fram i lyset. Det kan også skje en viss grad av overføring av makt fra aktører som trives i et tradisjonelt stedsutviklingsregime til dem som ikke finner sin plass i dette regimet.

Deltakelse i planlegging er del av det demokratiske samfunnsprosjektet, men man kan også se det slik at stedsplanleggingen vil tjene på å benytte seg av erfaringer, kunnskap og interesser til de aktørene som står utenfor stedsutviklingens etablerte maktbase. Disse aktørene vil da ikke bare være en base for opposisjon mot stedsutvikling, men også en *ressurs* i arbeidet med å videreutvikle stedet. Dessuten kan man tenke seg at økt deltagelse kunne føre til en mer *effektiv* planlegging, hvis motsetningene mellom ulike interesser på

denne måten reduseres. Det er for eksempel lite sannsynlig at beboerne, eller de som blir berørt av planene, uten videre vil akseptere de kompromissene de indirekte blir bedt om å gjøre, hvis de ikke har forståelse for de ”plangrepene” som gjøres. Hvis beboere og investorer derimot i stor grad deler en visjon for stedet, vil de samme aktørene kunne opptre som gode ambassadører for arbeidet med stedsutvikling.

Summary

Frøydis Eidheim, Per Gunnar Røe and Lene Schmidt

Sandvika – a place in flux

Discursive representations of place and planning

NIBR Report 2002:14

This report sets out a methodology for the investigation of social and cultural aspects of places and place development. It is explained and exemplified by means of a case study concerning the process involved in preparing a plan for further development of a town called Sandvika, which is the commercial and administrative centre of the municipality of Bærum, bordering Oslo to the south-west. Place and planning are not considered here merely as physical changes in a given landscape setting, more as social and cultural processes. We investigated the discursive positions and interests of various actors, as articulated within the planning process and beyond the local political and administrative apparatus.

In such a socially and culturally focused analysis of place and “place-making”, a place is not considered an objective fact, but rather a miscellany of different experiences, meanings and interests. It is social experiences and social relations that “shape” places. Places exist through people’s experiences and construction of meaning, and there will always be a number of versions of a place. Impressions of places are further adjusted, confirmed or reproduced through communication and interaction between actors. Therefore the social construction of place is also an inter-subjective and, in some cases, a collective phenomenon.

In our analysis of the planning process in Sandvika we found two main discourses. The first is a conceptual representation of place. The plan, mainly worked out by the council and outside architects and engineers, is, in a way, an expression of an order of codes, signs and knowledge produced by different professions, which the authorities may lean on and enforce. Sandvika is seen from the point of view of the ideals and conceptual frameworks of the municipal planners and

consultant architects. They share one common factor, an emphasis on physical structures. The council, including the politicians, want to make Sandvika more urban, developing urban characteristics such as service and demography. They also want to strengthen Sandvika's position as the municipal capital.

To this end a physical planning process was initiated based on architectural urban planning models. According to the architects, Sandvika is hampered by difficult road infrastructure and disfigured by a muddled physical structure. They say their intention is to tidy the place up and create conditions for a good life by giving it a new structuring. One could say that the stigmatisation of Sandvika helps justify a classical town planning scheme implemented through a top-down planning process.

An alliance has emerged between the planning authorities and local entrepreneurs. The latter are interested because increased densification would be commercially profitable for them, and would also pay for the work put in by the consultants.

The other main discursive position is a counter-discourse based on the everyday lives and the life worlds of the people who live in and near Sandvika. Many house owners have objected to the plans because they fear that the development will worsen environmental qualities and reduce the value of property. But this "resistance" against development is relatively fragmented, and we were unable to trace the contours of an emerging moral community, typical of places with stable social relations, that could serve as basis for resistance.

It is hard to galvanise public interest in civic questions as a whole, and there are few alliances between residents who "use" Sandvika, and the politically and economically powerful segments of the community with the ability to restructure Sandvika. Nor has the municipal planning process created opportunities for debate and the construction of coalitions. Our investigation reveals that the important questions concerning what Sandvika should become, and for whom, have not been asked properly in this planning project.

1 Innledning

1.1 Formål og bakgrunn

Denne rapporten presenterer deler av arbeidet med et prosjekt som sikter mot å utvikle problemstillinger, perspektiver og tilnæringsmåter som kan fungere som redskaper for å studere og analysere sosiokulturelle aspekter ved steder, med andre ord de sosiale og kulturelle prosessene som former steder og stedsoppfatninger. Tanken er at dette skal supplere den typen problemstillinger, de perspektiver og den kunnskapen de tradisjonelle stedsanalysene, som brukes i norsk planleggingspraksis, gir. Det som er typisk for disse tradisjonelle stedsanalysene, er at de fysiske forholdene ved stedet registreres og analyseres, mens problemstillinger av sosiokulturell art i liten grad behandles.¹

Bakgrunnen for arbeidet med et sosiokulturelt ”supplement” til de tradisjonelle stedsanalysene, er at offentlige planleggingsmyndigheter erfarer at man ofte ikke har god nok kunnskap om sosiale, kulturelle og samfunnsmessige forhold når man står overfor problemstillinger knyttet til fortetting, transformasjon og utvikling av steder. For å generere kunnskap om sosiale og kulturelle forhold på ulike steder, er det nødvendig å formulere andre problemstillinger og etablere andre metoder eller ”verktøy” enn det som benyttes i de tradisjonelle fysisk orienterte stedsanalysene. Derfor er det satt i gang et arbeid for å utvikle og beskrive en modell for sosiokulturelle stedsanalyser. Som et ledd i dette arbeidet, har vi gjennomført en casestudie som tar utgangspunkt i arbeidet med en ”*helhetsplan*” for Sandvika i Bærum kommune.² Her har vi vært opptatt av å beskrive ulike *diskurser* om

¹ Miljøverndepartementets veileder ”Stedsanalyse – innhold og gjennomføring” (Miljøverndepartementet 1993a) beskriver innholdet i denne typen stedsanalyser.

² Bærum kommune ligger i Akerhus fylke og grenser i øst til Oslo og i vest til Asker kommune. Kommunen er en av landets folkerikeste, og i 1998 passerte

stedet og stedsutvikling (denne tilnærmingen er beskrevet i kapittel 2.3 og 2.4), som kommer til uttrykk enten i tilknytning til arbeidet med helhetsplanen, eller på siden av dette arbeidet.³

Vi vil arbeide videre med den metodologien som utvikles her, i forlengelsen av denne casestudien. I Akershus, men også i landet for øvrig, er det flere tettsteder og regionsentra som står overfor liknende utfordringer som Sandvika. Vi tenker da særlig på at Sandvika er gjenstand for et kommersielt utbyggingspress og en omfattende infrastrukturutbygging (se kapittel 4). Dette er utfordringer som gjør arbeidet med stedsutvikling og -planlegging krevende, og som etter vår oppfatning ”påkaller” et sosiokulturelt perspektiv.⁴ En modell for sosiokulturelle stedsanalyser vil imidlertid kunne benyttes ikke bare på steder preget av vekst, men også på steder preget av stagnasjon eller tilbakegang, for eksempel på grunn av næringsmessig omstrukturering og fraflytting. En slik modell kan med andre ord være fruktbar i flere typer stedsutviklingsprosesser.

En tilnærming som løfter fram og problematiserer sosiokulturelle forhold ved steder, kan dessuten være avgjørende i andre typer strategiarbeid der det er viktig å avklare det man kan betegne som ulike aktørers *diskursive ståsteder* og *interesser*.⁵ Et eksempel på

befolkningstettheten 100 000 (Bærum kommune 2002). Sandvika er kommunens administrative senter. I tillegg til at kommuneadministrasjonen holder til i Sandvika, er staten representert ved flere institusjoner, som arbeidskontor, folkeregister, ligningskontor, trygdekontor, herredsskriver, sorenskriver, herredsrett og Asker og Bærum politikammer (ibid).

³I følge Svarstad (2001:3) kan diskurser betraktes som meningsystemer som deles av flere mennesker. Disse meningsystemene kan være knyttet til større eller mindre fenomener, og de kan produseres og reproduseres av større eller mindre grupper mennesker på lokalt, nasjonalt eller globalt nivå. Svarstad peker også på at det å studere diskurser dreier seg om å analysere mønstre i skriftlige og muntlige utsagn. Vi vil i tillegg framholde viktigheten av å knytte disse diskursene til konkrete aktører eller grupper.

⁴Med et ”sosiokulturelt perspektiv” mener vi teori og metodologi som har sin begrunnelse i et ønske om å få en bedre forståelse av sosiale og kulturelle prosesser. I kapittel 2 går vi nærmere inn på begrunnelsene for å gjøre sosiokulturelle stedsanalyser, og i kapittel 11.3 forsøker vi å si noe om nytteverdien og hvordan denne typen analyser kan anvendes.

⁵Med diskursivt ståsted, mener vi her hvordan en aktør, eller det aktøren gir uttrykk for, kan plasseres i en diskurs. Vi er med andre ord ute etter å finne fram til hvilke diskurser enkelte aktører eller aktørgrupper ”taler” ut i fra. Det kan for eksempel dreie seg om profesjonsbakgrunn. På samme måte kan man si at en interesse, som kan være nokså eksplisitt formulert for eksempel i økonomiske termer, befinner seg innenfor, har sin begrunnelse i eller bidrar til å opprettholde en diskurs (eller flere underdiskurser).

denne typen strategiutvikling er kommuners arbeid med ”imagebygging”, der man forsøker å utvikle et konkurransefortrinn for byen eller stedet, som kan bidra til etableringen av ønskede virksomheter eller bedrifter.⁶ Dette er et ”sosiokulturelt arbeid”, som innebærer oppbygging av nettverk og avklaring av interesser knyttet til stedet, og som derfor vil kunne dra nytte av en slik modell. En analyse av stedsdiskurser vil imidlertid også kunne brukes til å rette et kritisk lys på markedsføring av steder som bygger på enkelte sterke aktørers imagebyggingsambisjoner, men som i liten grad tar hensyn til andre sosiale gruppers erfaringer og oppfatninger.⁷

1.2 Problemstillinger og avgrensninger

Casestudien av stedsutvikling i Sandvika har et eksplorerende eller utforskende preg. Noe av grunntanken i en sosiokulturell stedsanalyse er, som vi skal komme tilbake til, å unngå å analysere stedet ut fra forhåndsbestemte kategorier og kriterier. Dette betyr at de problemstillingene som vi har vært opptatt av, til dels har dukket opp etter hvert som vi har samlet inn informasjon og snakket med mennesker. En slik tilnærming er nødvendig for at en sosiokulturell stedsanalyse skal kunne representere en ny type kunnskap til bruk i arbeidet med å utvikle og planlegge steder.

Det er imidlertid mulig å peke på noen overordnede problemstillinger som denne casestudien tar utgangspunkt i. Den viktigste problemstillingen er *å beskrive ulike diskursive ståsteder når det gjelder stedet og stedsutviklingen, som kommer til uttrykk enten i tilknytning til helhetsplanarbeidet, eller på siden av dette arbeidet*. Et annet like viktig spørsmål er *hvordan slike diskurser om stedet konstituerer en virkelighet, eller gir rammer for hvordan virkeligheten skal forstås*.⁸

⁶ Et konkret eksempel på dette er ”Kunnskapsbyen Lillestrøm”, som er et prosjekt der forsknings- og utdanningsinstitusjonene i området samarbeider med Skedsmo kommune og Akershus fylkeskommune om økt satsing på utdanning og det som kalles kunnskapsbasert næringsutvikling og innovasjon. Dette innebærer ikke bare en satsing på denne sektoren, men også det å styrke fysisk og sosial infrastruktur. Dessuten betyr det en spesiell satsing på Lillestrøm som by (Oslo teknopol 2002)

⁷ Lokalbefolkningen vil ikke nødvendigvis ”tjene” på slike imagebyggende framstøt med basis i allianser mellom lokale offentlige myndigheter og næringsliv.

⁸ Diskurser er virkelighetskonstituerende på den måten at de gir rammer for hvordan man (den som befinner seg innenfor diskursen) erfarer stedet og hvilken forståelse man har når det gjelder stedets utvikling. En

Vi er med andre ord ikke ute etter å beskrive hvordan steder kan forstås som en objektiv virkelighet, men snarere hvordan det å se på steder som sosiale konstruksjoner kan synliggjøre betydningen av ulike erfaringer og interesser knyttet til stedet. Innfallsporten til en slik analyse er studiet av tekster og utsagn, der man, som Hammer (2001:9) peker på, er opptatt ikke bare av språkbruken, men også av dem som bruker språket, de posisjonene de inntar, de teknikkene de anvender og de objektene som konstitueres (for eksempel spesifikke sider ved stedsutvikling). Denne tilnærmingen beskriver vi mer inngående i kapittel 2.

Casestudien tar for det første utgangspunkt i helhetsplanen for Sandvika og de aktørene som er direkte involvert i dette arbeidet. Vi har dessuten i høy grad vært opptatt av ståsteder som kommer til uttrykk på sidelinjen og mer eller mindre uavhengig av helhetsplanarbeidet, det politisk-administrative planleggingsapparatet og de sterke kommersielle interessene. Disse andre aktørgruppens måter å forstå stedet og stedsutviklingen på kan representere motdiskurser eller "meningsfellesskap" som står i et motsetningsforhold til de ideene og interessene som uttrykkes gjennom helhetsplanen. Vi vil imidlertid understreke at vi ikke har utført noen representativ studie av lokalbefolkningens syn på Sandvika og dets utvikling.

Det kan argumenteres for at denne avgrensningen styrker analysen fordi slike utviklingsprosesser, der viktige sider ved stedet står på spill, ofte kan aktivisere viktige ståsteder og interesser som i sin uttrykksform har ligget latente. Disse ville vi kanskje ikke fått tak i hvis vi hadde valgt en mer ekstensiv tilnærming, der vi hadde undersøkt folks "holdninger" til stedet. Dessuten vil en tematisk fokusering gjøre det lettere å se hvordan ulike diskurser eller meningsfellesskap støter mot hverandre, modifiseres i sitt innhold og eventuelt avvises.⁹

privatpraktiserende arkitekt vil, blant annet på bakgrunn av sin profesjonsutdanning og yrkespraksis, ha en annen forståelse av hva Sandvika er og kan bli enn sportsfiskeren i Sandvikselva.

⁹ Man kan for eksempel tenke seg at høy tetthet og dermed høyere inntekt pr grunnareal i utbyggingsprosjekter, utgjør et sentralt diskursivt element i private utbygges meningsfellesskap, som vil støte mot eller avvise en stedsdiskurs der utviklingen av offentlige arealer og uterom betraktes som viktigere.

2 Analytisk perspektiv

En viktig del av arbeidet med en modell for sosiokulturelle stedsanalyser er å utvikle et teoretisk eller analytisk perspektiv. I dette kapitlet diskuterer vi først noe av idégrunnlaget for de tradisjonelle stedsanalysene. Deretter argumenterer vi for et konstruktivistisk perspektiv på stedet, et perspektiv som leder fram til en diskursanalytisk tilnærming.

2.1 De tradisjonelle stedsanalysenes essensialistiske perspektiver

Det vi her har kalt de tradisjonelle stedsanalysene, som etter hvert har fått en stor utbredelse i norsk kommunal planlegging, omfatter primært registreringer av stedets fysiske og historiske utvikling.¹⁰ I en veileder utgitt av Miljøverndepartementet er stedsanalyser definert som *[e]n systematisering av kunnskap for å forstå stedets historie, situasjon og framtidsmuligheter* (Miljøverndepartementet 1993a:3). En slik analyse skal i følge veilederen ha fire hovedkomponenter:

- Historisk utvikling
- Natur og landskap
- Bebyggelsens organisering
- Bygninger og andre enkeltelementer

Miljøverndepartementet lanserte denne typen stedsanalyser som et framstøt for å bedre de estetiske og funksjonelle kvalitetene ved byer og tettsteder. Gjennom disse analysene skulle man i større grad trekke kunnskap om arkitektur, landskap og kulturhistoriske verdier inn i planleggingen, mens kunnskap om sosiale og kulturelle forhold stort

¹⁰ Antallet stedsanalyser var i 1995 kommet opp i 167, i følge Arge og Rimberg (1996).

sett er utelatt. Slike analyser tar med andre ord først og fremst for seg de fysiske ”sporene” som menneskers sosiale og kulturelle aktiviteter etterlater seg.

En analogi til denne typen analyser er den tradisjonelle formen for museumsutstilling, som forsøker å beskrive og presentere mennesker, livsmiljøer og kultur ved å samle inn og gi en presentasjon av ulike kulturere og tidsepokers materielle gjenstander. På samme måte vil vi si at de tradisjonelle stedsanalysene forsøker å forstå kultur og identitet med utgangspunkt i registreringer av fysiske forhold i rommet. Vi kan kalle dette en *essensialistisk* tilnærming fordi det er det ”tinglige”, som natur, landskap, bebyggelse, etc, som betraktes som indikatorer på et steds egenskaper, kvaliteter og identitet.¹¹ Begrepet *stedsidentitet*, slik det brukes i stedsanalysene, har sin forankring i et slikt perspektiv.¹² Det siktes da til at spesifikke egenskaper ved et sted gir stedet egenart og identitet.

Denne typen stedsanalyser er blitt en viktig del av beslutningsgrunnlaget i planlegging:

Stedsanalyser bringer andre og nye forståelsesformer inn i planleggingen, varierende fra fenomenologiske fortolkninger av et sted, historiske studier av endringer i bebyggelse, vurdering av verneverdi, til naturvitenskapelige registreringer av naturgrunnlaget (Saglie 2001:1).

Saglie hevder at stedsanalyser hittil stort sett har fungert som en annen og ny type ekspertbasert kunnskap, som er brakt inn i planprosesser. Hun peker dessuten på at stedsanalysene frambringer resultater som bærer preg av et stort innslag av *normative* vurderinger og verd

¹¹ I et essensialistisk perspektiv har alle objekter en essens som er adskilt fra, men likevel forklarer, deres observerbare egenskaper, og det er ”oppdagelsen” av disse essensene som er vitenskapens endelige mål (Kripke 1980 i Bullock et al 1988).

¹² I stedsanalysen av Stavanger sentrum heter det for eksempel at ”[I]andskapet og naturgrunnlaget har vært viktig for byens lokalisering og utvikling, og er uløselig knyttet til byens identitet” (Stavanger kommune 1994:21). I Miljøverndepartementets veileder er dette begrepet i liten grad brukt eksplisitt, men arkitekturteoretikeren Norberg-Schulz’ metode for tolkning av steders karakter og identitet nevnes som en sentral analysestradisjon. Det vises for eksempel til at; ”Norberg-Schulz konstaterer at gamle miljøer blir ødelagt, og at ny utbygging sjelden makter å fastholde stedsidentiteten” (Miljøverndepartementet 1993a:8), noe som tydeliggjør at denne ”metoden” legger vekt på det materielles eller ”tingliges” betydning for steders identitet.

settinger, slik de tar form innenfor en kulturminnevernfaglig diskurs og i diskurser om estetikk innen arkitektfaget. I den forbindelse kan stedsanalysemetodene kritiseres for å representere en slags ”vitenskapeliggjøring av den gode smak”. Alle planbeslutninger involverer imidlertid også moralske resonnementer og avveininger, for eksempel knyttet til sosiale og velferdsmessige aspekter. Dette innebærer for eksempel også at det implisitt eller eksplisitt foretas vurderinger av rettferdighet i planleggings situasjoner.

I et konstruktivistisk perspektiv, som vi gjør rede for i kapittel 2.2, vil man for eksempel være opptatt av å identifisere og problematisere slike normative forutsetninger, samt forutsetninger for moralske overveielser og konklusjoner som utvikles og opprettholdes i planlegging og stedsutviklingsarbeid.

Saglie behandler også spørsmål om *medvirkning* i forbindelse med planprosesser og hevder blant annet at stedsanalysene i størst mulig grad må ha aksept og legitimitet i forhold til den interne faglige diskursen. Det medfører at premissene for plandiskusjonen oftest blir lagt av fagdiskurser. Implisitt innebærer dette at andre bidrag eller fortolkninger lett kan bli avvist som illegitime fordi de ikke uttrykkes og framføres på måter som er autoritative, eller har gjenklang innenfor de rådende faglige diskursene. Saglie mener at stedsanalysene har et stort utnyttet potensial som redskap i planlegging basert på idealer om den *kommunikative rasjonalitet*.¹³ Dette innebærer for eksempel at det ikke bare er tilstrekkelig at det finnes arenaer for deltagelse, men at en må være like opptatt av kvaliteten, samt kvaliteten på de forutsetningene som ligger til grunn for plandiskusjoner. Saglie beskriver slike kvalitative forutsetninger på følgende måte:

For planleggenes verdier og oppfatninger betyr dette en etisk forpliktelse til å ville delta i og tilrettelegge for arenaer som er mest mulig inkluderende. Dette innebærer både språklig tilrettelegging og ikke minst i forhold til stedsanalyser en visuell tilrettelegging. For ekspertene forutsetter dette en vilje til å delta i diskusjonene med sin innsikt, og å la seg overbevise dersom det er gode nok argumenter for dette (ibid:7).

¹³ Kommunikativ rasjonalitet er en normativ handlingsteori utviklet av filosofen Jürgen Habermas. Teorien legger vekt på konsensus og samhandling, og tar utgangspunkt i at vår språklige kommunikasjon har en rasjonelt forpliktende karakter og dermed er et handlingskoordinerende virkemiddel (Eriksen og Weigård 1999). Teorien skiller seg fra formålsrasjonalitet, som meget kort fortalt dreier seg om rasjonelle valg av midler i forhold til mål.

I dette perspektivet blir stedsanalysenes oppgave med andre ord også å legge til rette for en opplyst diskurs om estetisk og kulturelt verdifulle trekk i et lokalsamfunn.

I det konstruktivistiske perspektivet som vi skal skissere her, vil man være opptatt av å finne fram til hva ulike kategorier av aktører klassifiserer og oppfatter som estetisk og kulturelt sett verdifulle trekk ved steder. Man vil dessuten kunne problematisere hvilke uttrykte interesser som får autoritet, og hvilke som ikke finner sin representasjon og sitt uttrykk for eksempel i forbindelse med stedsutvikling. I et konstruktivistisk perspektiv vil man med andre ord på en eller annen måte alltid måtte problematisere og avdekke autoritets- og maktforhold.

2.2 Et konstruktivistisk perspektiv på steder

Vi vil argumentere for nødvendigheten av et *konstruktivistisk* utgangspunkt for å kunne etablere et sosiokulturelt supplement til de tradisjonelle (essensialistiske) stedsanalysene. I et konstruktivistisk perspektiv betraktes den virkelighet og de steder som folk forholder seg til, som sosialt konstruerte og produserte. Folk flest er i liten grad seg bevisst at de er med på å konstruere og produsere sin sosiale og materielle virkelighet. Istedenfor vil det i menneskelig kultur og virksomhet alltid foregå en slags *maskeringsprosess* (Wagner 1981) eller en *objektivering* (Berger og Luckman 1985). Dette er prosesser som "tilslører" menneskers delaktighet i utviklingen av kulturelle, sosiale og materielle forhold. Den sosialt konstruerte virkeligheten framstår derfor for de fleste som en naturlig, sann og objektiv virkelighet: Slik *er* verden.

Den etablerte samfunnsorden sees med andre ord sjelden som tilfeldig, som en mulig orden blant mange, men som selvinnyttende og naturlig. Det er i denne nærmest selvinnyttende orden at den tradisjonelle stedsanalysen har sitt normative utgangspunkt. Den kan derfor ikke så lett gjøres til gjenstand for refleksjon. Inspirert av Berger og Luckman (ibid), kan man si at på samme måte som samfunnets institusjoner er produsert av mennesker, er en vesentlig del av våre fysiske omgivelser produsert av mennesker. Dette gjelder også den kulturelle betydning som de fysiske omgivelsene får. Disse omgivelsene, i sine materielle og kulturelle uttrykk, representerer dermed en menneskelig aktivitet som er gjort objektiv. Som objektivisert realitet vil de på sin side

utgjøre rammer for videre menneskelig aktivitet og sosial samhandling.¹⁴

I konstruktivistisk forstand eksisterer stedet altså bare ved at mennesker knytter erfaringer og meninger til det. Bilder eller ”forståelser” av steder blir skapt, justert eller bekreftet i kommunikasjon mellom ulike ”meningsberettigede” deltagere, og er derfor sjelden entydige. Nettopp fordi det er forskjellige deltagere, eksisterer det til enhver tid mange forskjellige versjoner av det sosialt konstruerte sted.¹⁵ Oppfatninger av steder er imidlertid ikke bare rene subjektive fenomener. Det dannes også intersubjektive, og i en del tilfeller også kollektive erfaringer og oppfatninger og diskurser om steder.

I et *konstruktivistisk* perspektiv vil man være opptatt av å forklare menneskers *forhold* til sine stedlige omgivelser i betydningen fysisk og sosialt rom, hvilken mening og betydning de sosiale og fysiske omgivelsene tilskrives, og hva slags sosiale praksiser som tar form på konkrete steder. Det sosiale rom dreier seg om hvordan det romlige eller stedlige blir beskrevet og om den diskursen disse romlige begrepene (strukturer, mønstre, avstander, etc.) inngår i. Det som gir seg ut for å være ”ren” stedsbestemmelse (som for eksempel en kartfesting av et fenomen), er noe sosiokulturelt og kan ofte ha et helt spesifikt sosialt eller direkte politisk meningsinnhold.¹⁶ I et slikt perspektiv betraktes for eksempel konkrete fysiske manifestasjoner, for eksempel bygninger, som symboler for verdier og idealer (se for eksempel Bringslid 1996).

Nyere samfunnsforskning betrakter altså folks *oppfatning* av stedet som sosialt konstruert, og ikke som noe som kan avleses entydig i landskapet. Dermed kan steder analyseres på linje med andre sosiale fenomener. Sted blir et sted i folks bevissthet først når det tillegges mening, og meningen uttrykkes blant annet gjennom betegnelser, bilder og metaforer. Dermed blir de begrepene vi bruker for å dele opp og ordne rommet rundt oss helt vesentlig for vår bruk og forståelse av

¹⁴ Kaarhus (1991) skriver om dette fenomenet.

¹⁵ Dette kommer implisitt også fram i det omtalte veiledningsmateriellet for tradisjonelle stedsanalysene, som foreslår ulike registrerings- og analysemetoder (for eksempel landskapsanalyse og realistisk byanalyse), men som ikke ser forskjellene mellom ulike betraktningmåter i et sosiokulturelt perspektiv. Dessuten begrenser man seg her til ulike fagprofesjonelle måter å ”se” stedet på.

¹⁶ Et eksempel på dette er hvordan ulike kartprosjeksjoner har blitt brukt til å framheve visse land og kontinenter arealmessig framfor andre, mens kartet som er et resultat av en slik ”forvrengning” leses som en objektiv geografi.

det samme rommet. Vår oppfatning av et sted har med andre ord grunnleggende betydning for vårt hverdagsliv, såvel praktisk som opplevelsesmessig.

Innenfor dette perspektivet kan begreper, som for eksempel *bilder* og *forståelser* av steder, samt eventuell *tilhørighet* til steder, benyttes som kategorier i en analyse. Bruken av disse begrepene for å produsere kunnskap om konkrete steder, forutsetter at man tar utgangspunkt i aktører, eller i kategorier av aktører, samt i konkrete sosiale hendelser. Den tradisjonelle betydningen av begrepet *stedsidentitet* forutsetter derimot at det er noen tinglige og fysiske egenskaper ved stedet som gir det dets "identitet", en essens vi kan finne fram til gjennom nøye undersøkelser. Dette begrepet "maskerer" dermed menneskelige aktørers aktive deltakelse i å skape og tilskrive mening til sine sosiale og materielle omgivelser.

Hvordan er det da mulig å komme bakenfor de tinglige og fysiske egenskapene, og empirisk få fram hvordan for eksempel steders mening konstrueres sosialt? Menneskers sosiale konstruksjoner av steder eller rom kan vi få innblikk i ved å studere *diskurser* om sted (i kapittel 2.4 gir vi en nærmere presisering av hvordan diskursbegrepet kan brukes i denne sammenhengen). Diskursbegrepet fanger opp et komplekst fenomen som kommunikativ samhandling, og det å avdekke en diskursiv praksis gir gode muligheter til å studere sosialt liv og kulturelle uttrykk. I slike praksiser kommer folks kodifiseringer (koder og symboler som knyttes til handlingene) til uttrykk. De er også avgjørende for de virkelighetsforestillinger som folk forholder seg til. Et viktig aspekt ved et konstruktivistisk perspektiv er at det gir anledning til å reflektere over spesifikke "kunnskaper", "verdensbilder", eller "objektive realiteter", "sannheter" og "naturlige forhold" slik de reproduseres i konkrete sosiale sammenhenger. For å illustrere betydningen av et konstruktivistisk perspektiv, har vi i Tabell 2.1 forenklet og skjematisk vist kontrastene mellom et tradisjonelt stedsanalysekonsept og et konstruktivistisk analysekonsept.

I en sosiokulturell analyse vil for eksempel forholdet mellom de menneskeskapte fysiske omgivelsene og sosialt liv kunne være et sentralt tema. Problemstillinger som er aktuelle, er *hvor stor innflytelse* de menneskeskapte fysiske omgivelsene har på sosialt liv, *hva slags* innflytelse de har og *hvordan* denne innflytelsen formidles (se Kaarhus 1991 og Røe 2001, som teoretiserer forholdet mellom det romlige og det sosiale). I vårt arbeid her har vi imidlertid ikke hatt anledning å drøfte slike problemstillinger eksplisitt, men disse

problemstillingene ligger under mye av diskusjonen om hva stedet er eller skal være. Dette går vi nærmere inn på i neste avsnitt.

Tabell 2.1 *Noen forskjeller mellom et tradisjonelt stedsanalysekonsept og et konstruktivistisk konsept.*

Tradisjonell stedsanalyse:	Sosiokulturell stedsanalyse:
Essensialistisk tenkning og forståelse	Konstruktivistisk tenkning og forståelse
Steder forstås med utgangspunkt i det fysiske og materielle rom	Steder forstås med utgangspunkt i menneskelige aktører, sosial mening, sosiale funksjoner og sosiale rom
Hovedsakelig ekspertbasert kunnskap	Kunnskap hentes fra ulike sosiale ståsteder
Fysiske forhold	Sosiale, kunnskapsmessige og kulturelle forhold
Normative premisser: Normer og verdier er i stor grad bestemt a priori	Relativistiske premisser: Normer og verdier er noe som må undersøkes konkret
Systemperspektiv: Erfaringer med og bruken av rommet forstås ut fra en samfunnsmessig orden	Subjektivt perspektiv: Sosial mening om og bruk av fysisk rom forstås ut fra aktørers livsforhold og livssituasjon
Deltagelse, medvirkning og makt blir et spørsmål om prosedyre	Deltagelse, medvirkning og makt blir gjenstand for undersøkelse
Empiri genereres ved deduktiv metodologi	Empiri genereres ved eksplorerende metodologi

2.3 Et relasjonelt stedsperspektiv

Mens vi i kapittel 2.2 argumenterte for en konstruktivistisk metodologi for stedsanalyse, som kan supplere den tradisjonelle typen stedsanalyser, vil vi her presentere et perspektiv på steder som bygger på et slikt konstruktivistisk perspektiv, nemlig et *relasjonelt stedsperspektiv*. På tilsvarende måte som en sosiokulturell stedsanalyse

danner en kontrast til de tradisjonelle stedsanalysene, er synet på stedet som noe relasjonelt et motstykke til oppfatningen av stedet som et fysisk-geografisk avgrenset landområde.

I et relasjonelt perspektiv betraktes stedet som resultatet av en kontinuerlig sosial prosess. Samfunnsgeografen Doreen Massey (1991) peker på at stedet ikke bare handler om fysiske bygninger, men om overlappende sosiale aktiviteter og sosiale relasjoner, som er dynamiske og i endring. Hun framhever dessuten at steder ikke har noen forhåndsgitt, enhetlig og motsetningsfri identitet nettopp fordi de er konstruert av møtene og skjæringspunktene mellom et mangfold av sosiale relasjoner og deres uttrykk (ibid:275-276).

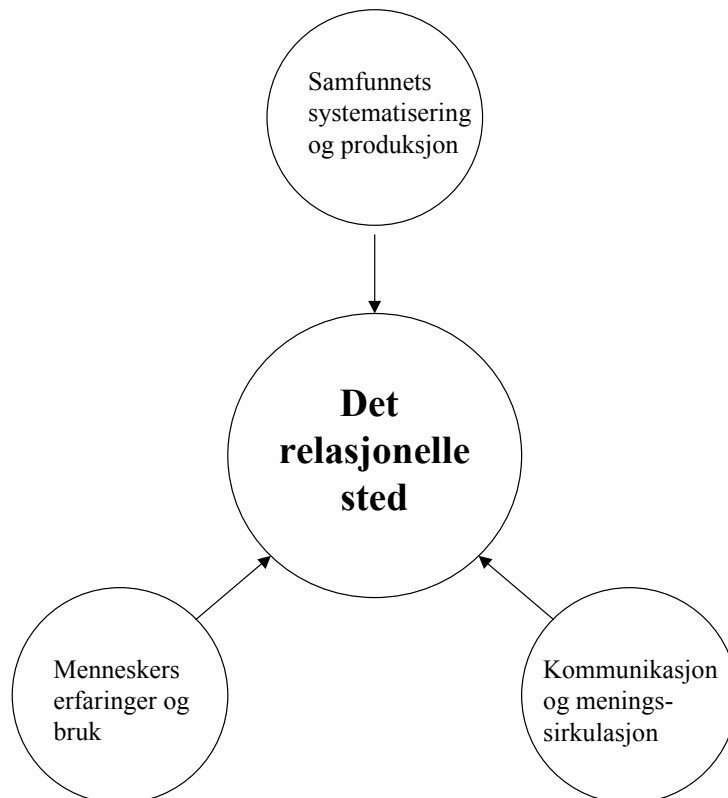
I dette perspektivet kan stedet med andre ord ikke forstås som en absolutt og objektiv realitet, som kan avgrenses for eksempel på et plankart. Forståelsen av og erfaringene med stedet er avhengig av den enkeltes ståsted, og *det relasjonelle stedet* er et produkt av de sosiale relasjonene og praksisene som utvikles på grunnlag av disse forståelsene og erfaringene (Figur 2.1 viser de ulike "kildene" til det relasjonelle stedet). Shields (1996) peker på at vi, som mennesker, representerer komplekse (sosiale) miljøer som sjelden har en klar avgrensning i form av en by eller et nabolag. Selv om mange med letthet snakker om byen som en ting eller en avgrenset form, er det i seg selv et resultat av en kulturell klassifisering. Han mener det derfor er like interessant å snakke om "hvem sin by [eller sted] det er" (ibid:227).

Som et resultat av denne sosiale kompleksiteten, er steder ofte gjenstand for opprivende interne konflikter (Massey 1991). I noen tilfeller vil et sted øyeblikkelig assosieres med spenning eller konflikt. Et eksempel på dette er byen Belfast, der konflikten blant annet kommer til uttrykk i to ulike kulturelle gruppers territorielle krav. Et annet mer nærliggende eksempel, som knytter seg til avgrensning og definering av stedet, er konflikter som kan skyte fart i forbindelse med kommunesammenslåinger. I tillegg kommer konflikter knyttet til enkeltelementer eller enkelte hendelser, for eksempel i forbindelse med nedleggelse av større arbeidsplasser. Dette kan også ofte prege diskursene om stedet.

Steder er altså en arena for interessekonflikter, og territorielle spørsmål knyttet til steder kan være en kilde til konflikter mellom ulike grupper. Disse interessekonfliktene kan på avgjørende måte forme diskursene om steder. Slike spenninger trenger imidlertid ikke komme til overflaten slik at de setter sitt preg på for eksempel den offentlige debatten. De kan ligge latente for så å blusse opp i

forbindelse med sosiale prosesser som aktualiserer konflikttemaene (som for eksempel arbeidet med helhetsplanen).

Figur 2.1 *Ulike måter å forstå det relasjonelle sted på.*

Steder og diskurser om steder vil alltid være preget av forholdet mellom ulike interessenter og av maktrelasjoner.¹⁷ I følge Rose (1994:47) kan forestillingene om steder forstås som noe som både bygger på sosiale maktrelasjoner og er nødvendig for legitimeringen

¹⁷ Med bruken av begrepet maktrelasjoner siktes det til at makt utøves gjennom sosiale relasjoner. Dermed blir det som ”flyter” gjennom disse relasjonene, de språklige utsagnene som ”springer ut av” eller bidrar til å produsere diskurser, av betydning. Hastings (1999:10) peker på at diskurser kan være involvert i opprettholdelsen eller transformasjonen av maktrelasjoner, og at diskursanalyser dermed kan bidra til å belyse problemstillinger knyttet til makt.

av disse maktrelasjonene.¹⁸ Sosiologen Pierre Bourdieu er også opptatt av den makten som ligger i stedets representasjoner (måter å befeste og kommunisere oppfatninger av stedet på) når han knytter rommet (eller stedet) til sin teori om forskjeller mellom ulike sosiale klasser eller klassefraksjoner når det gjelder ulike typer kapital.¹⁹

Evnene til å dominere et rom, og særlig gjennom å tilegne seg (materielt eller symbolsk) de sjeldne godene (offentlige eller private) som er fordelt i rommet, avhenger av kapital. Kapitalen gjør det mulig å holde avstand til uønskede personer og saker samtidig som en nærmer seg ønskede personer og saker (Bourdieu 1996:155).

Som en følge av at det sosiale rommet på en og samme tid er skrevet inn i de romlige og i de mentale strukturene, hvor de siste til dels følger av en inkorporering av det første, er rommet et sted hvor makt utøves og bekreftes, og utvilsomt i en av de mest subtile former, nemlig som symbolsk vold, som vold som ikke erkjennes (ibid.:153).

De sosio-materielle sidene ved rommet eller stedet er blant de viktigste bestanddelene i det man kan kalle maktens symbolikk og i de helt reelle virkningene den har. Maktens symbolikk kan for eksempel gi seg utslag i arkitektur som framhever den herskende klasses overlegenhet, som for eksempel i den mest outrerte form i Albert Speers (Adolf Hitlers sjefsarkitekt) plan for Berlin, det som skulle bli det ubestridte og strålende sentrum i det stortyske tusenårsriket.

Ideologienes representasjoner er et tema samfunnsvitenskapen er opptatt av. Pløger (2001) peker på at det særlig innenfor bysosiologien og bygeografien er stor interesse for hvordan rommet og materielle

¹⁸ En interesse, eller en allianse mellom ulike interesser, kan for eksempel bruke en problemforståelse og -beskrivelse av et sted (for eksempel at et sted beskrives som ”stygt” eller lite funksjonelt) for å sikre seg kontroll over viktige beslutningsprosesser.

¹⁹ Bourdieu (1989) forstår kapital som et ”volum”, et sett av ressurser og maktmidler den enkelte kan gjøre bruk av. Han skiller hovedsakelig mellom økonomisk kapital (økonomiske og materielle ressurser), sosial kapital (sosiale nettverk og relasjoner) og kulturell kapital (kodene knyttet til livsstil og kulturell praksis). Sammensetningen av disse kapitalformene angir menneskers *posisjon* i et system av sosiale klasser og klassefraksjoner. Bourdieu snakker imidlertid også om andre typer kapital, som for eksempel symbolsk kapital og utdanningsmessig kapital.

forhold representerer ideologier, varesamfunnet, makt og klasse.²⁰ Det er imidlertid ikke bare slik at rommet eller stedet representerer sosiale kategorier, det konstituerer dem også. Fairclough og Wodak (1997, sitert i Hastings 1999) peker både på at diskurser (også diskurser om steder) utvikles på grunnlag av sosiale strukturer og at de sosiale strukturene utvikles og opprettholdes gjennom diskurser.²¹

Gjennom en diskursanalytisk tilnærming vil man kunne avdekke de ulike måtene makten kommer til uttrykk gjennom definering og utforming av stedet. En diskursanalyse av stedet må imidlertid ta utgangspunkt i et konstruktivistisk stedsperspektiv, eller et relasjonelt stedsbegrep. Bare på den måten kan ulike interesser, artikulasjoner og maktrelasjoner avdekkes som noe annet enn rene overflatefenomener.

2.4 Diskursanalytisk tilnærming

Materialet til denne rapporten er for det første hentet fra prosessen knyttet til arbeidet med *Helhetsplanen* for Sandvikas utvikling, og de ulike privilegerte diskursene som aktiveres, styrkes og svekkes i dette arbeidet. For det andre har vi gjort intervjuer med aktører som står utenfor eller i utkanten av helhetsplanarbeidet, og som dermed som nevnt kan representere ”motdiskurser” til de interessene som dette planarbeidet fremmer. En diskursanalytisk tilnærming leder for eksempel oppmerksomheten mot spørsmål om hvordan de mer profesjonelle deltakerne, som entreprenører, grunneiere, arkitekter, politikere, etc, forstår og definerer sine sosio-romlige omgivelser, og hvordan slike forståelser og definisjoner aktiveres og settes om til handling i forbindelse med det konkrete stedsutviklingsarbeidet i Sandvika. Gjennom disse diskursene og de tidligere nevnte motdiskursene, informerer deltakerne direkte og indirekte (som

²⁰ Pløger setter, ved hjelp av Edward Sojas teorier om organiseringen av og meningen med rommet, søkelyset på at rommets symbolske representasjoner iscenesettes med *diskursive midler* (for eksempel språklige begreper, bilder og metaforer). Dette har i følge Pløger sammenheng med for det første at de materielle forholdene signaliserer for eksempel en funksjonalitet, en symbolsk betydning og en sosial bruksverdi, og for det andre at romlige forhold først får sosial mening gjennom ”lesningen”, den sosiale oversettelse, av ting og objekters signalisering av betydning, og det som skjer på stedet (praksisformer, interaksjonsformer og hendelser) (2001:42).

²¹ En profesjon vil som sosial struktur være grobunn for utvikling av diskurser (enten det gjelder faglige spørsmål eller lønnskamp), samtidig som disse diskursene kan bidra til å rettferdiggjøre denne profesjonskategoriens eksistens.

språklige ytringer eller andre kommunikative praksiser) om det som angår dem og opptar dem, samt på hvilken måte ting angår dem. Slik kan vi finne fram til hvordan aktører og kategorier av aktører tilskriver mening til sine materielle og sosiale omgivelser, samt hvilke idealer og verdier de orienterer seg etter.

Innledningsvis i rapporten beskrev vi diskurser som meningssystemer som deles av flere mennesker. Man kan legge til at en diskurs er et sett av praksiser og måter å forstå og beskrive virkeligheten på, som er knyttet sammen i et nettverk. Dette nettverket, eller mønsteret gir mening og legitimerer oppfatninger og handlinger til dem som tilhører diskursen. Følgende definisjon av diskurser kan være fruktbar for vårt formål:

Tekst og tale og alle andre typer sosiale praksiser som er produkter av erfaringer og er konstituerende for de virkeligheter som vi lever innenfor og de sannheter vi arbeider med (Lutz og Abu-Lughod 1990:9).

Begrepet *diskurs* har imidlertid en rekke til dels ulike presiseringer og definisjoner i forskjellige fagdisipliner. En av de mest sentrale tenkerne på dette feltet, Michel Foucault, legger vekt på å analysere hvordan konkrete diskurser konstrueres, under hvilke betingelser, og hvordan disse diskursive konstruksjonene former vårt forhold til en virkelighet som går ut over det rent språklige. I sine arbeider forsøkte han på ulike måter å håndtere forholdet mellom slike diskursive konstruksjoner, kunnskap og makt (se Kaarhus 2002). Det vil si hvordan utviklingen av institusjonaliserte diskurser og kunnskapsfelt, som medisin, både bygger på og befester maktposisjoner i samfunnet.²²

I diskursanalytisk inspirerte analyser vil man med et slikt utgangspunkt derfor være opptatt av å avdekke *regler* for hva som på et gitt historisk tidspunkt og innenfor visse institusjonelle rammer er uttrykk for *gyldig* kunnskap, i form av akseptable, meningsfulle og autoritative utsagn. Problemstillinger omkring autoritet og makt vil således alltid være en del av et diskursanalytisk ”grep”:

Diskurser er slik sett praksiser som både *representerer* og *konstituerer* sine ’objekter’. Over tid former og omformer diskurser både meningsrelasjoner og maktrelasjoner. Men dette betyr ikke at diskurser pr.

²² Med institusjonaliserte diskurser menes her diskurser som er befestet og innarbeidet innenfor visse deler av samfunnet, og som derfor kan ligge til grunn for sanksjoner.

definisjon er *hegemoniske*. Det er også mulig – og meningsfullt – å snakke om alternative diskurser eller mot-diskurser (Kaarhus 2001:31).

Vår avgrensning innebærer at institusjonaliserte diskurser og institusjonaliseringsprosesser får en viktig plass i denne analysen. Dette er ikke tilstrekkelig som mal for en dyptgående sosiokulturell stedsanalyse, men kan likevel tilfredsstillende ambisjonen om å gi retning til og eksemplifisere en prinsipiell modell for konstruktivistiske stedsanalyser.

Det er kunnskap, slik den produseres og reproduseres blant planleggere, arkitekter, entreprenører, politikere, interesseorganisasjoner, etc, som utgjør vårt empiriske hovedmateriale i forbindelse med helhetsplanarbeidet i Sandvika. Disse kunnskapsmessige ståstedene kan sies å være eksempler på institusjonaliserte og i noen tilfeller hegemoniske diskurser. Vi har imidlertid gjennom intervjuer og møter med representanter for velforeninger og andre ”interessenter” også fått en innfallspori til andre diskurser, som har sitt utspring i hverdagens livsverden.

2.5 Analysens nytteaspekter

Denne rapporten gir ikke nødvendigvis konkrete svar og spesifikke løsninger på aktuelle problemer og utfordringer som planleggere og politikere står overfor i forbindelse med tettstedsutvikling generelt, eller i Sandvika spesielt. Den kan ikke på en direkte måte benyttes i utformingen av konkrete tiltak. Siktemålet med rapporten er for det første å eksemplifisere et konstruktivistisk perspektiv og avdekke aktuelle problemstillinger av sosiokulturell art i arbeidet med stedsutvikling, som kan gi grunnlag for utvikling av en metodikk for sosiokulturelle stedsanalyser. For det andre vil kunnskapen om de sosiokulturelle sidene ved Sandvikas stedsutvikling kunne komme til nytte i kommunens videre planarbeid. Analysen av ulike stedsdiskurser vil kunne brukes i en argumentasjon for en annen type medvirkning enn det planmyndighetene har lagt opp til i arbeidet med helhetsplanen for Sandvika. Den kan også være nyttig på en annen måte, det vil si som redskap til å forstå bakgrunnen for interesse-motsetninger og for eksempel hvorfor den romlig-materielle

stedsutviklingen tar en bestemt retning. Den kan bidra med nye måter å forstå ”stedet” eller ”lokalsamfunnet” på.²³

Samtidig er det viktig å peke på at vår modell for diskursanalyse retter et annerledes analytisk søkelys på helhetsplanarbeidet som eventuelt kan initiere endring i måten det generelt tenkes på og planlegges i stedsutviklingsarbeid. Dette metodiske innspillet kan i det hele tatt være et viktig supplement i planfaglig arbeid, samt i utformingen av strategier for stedsutvikling. Det kan gi planleggere anledning til å oppdage og bevisstgjøre seg ”det maskerte”, eller ”blindsonene” som de tradisjonelle essensialistiske stedsforståelsene etterlater seg.

Reitan (1993) berører i en gjennomgang av et prosjekt om bruk av samfunnsforskning og forskningens rolle i politikk og forvaltning (Naustdalslid og Reitan 1993) noen sentrale dimensjoner ved samfunnsforskning, og problematiserer det krav til å være *nyttig* som denne ofte møter. Hun peker på at det eksisterer en klart uttalt forventning om at samfunnsvitenskapelig forskning skal komme samfunnet til nytte ved å gi praktiske løsninger på aktuelle samfunnsproblemer. Denne nytte- og brukeroptimismen er ofte basert på et altfor snevert syn på hva som er bruk og nytte av samfunnsforskningen. Samfunnsvitenskapenes oppgave, skriver hun, er primært å *studere* og *forklare* menneskelige og sosiale relasjoner og kan ikke på samme måte som for eksempel teknologer produsere *løsninger* på problemer:

Samfunnsforskere produserer med andre ord forskningsresultater som planleggere og politikere må tolke og eventuelt omsette til løsninger i en konfliktfylt virkelighet. Samfunnsvitenskapene vil være på jakt etter nye problemstillinger og måter å forstå samfunnet på. Gjennom å sette saker på dagsorden, og gjennom utvikling av nye perspektiver, begrepsapparater og generaliseringer, har forskningen en *opplysningsfunksjon*. Samfunnsforskningen brukes bevisst eller ubevisst til å forme våre begreper om samfunnet, og de problemoppfatninger som vi omgir oss med (se Reitan 1993). Det er mot en slik forståelse av samfunnsforskningens nytteaspekter at dette arbeidet omkring sosiokulturelle aspekter ved stedsanalyser må vurderes.

²³ I kapittel 11.3 går vi nærmere inn på spørsmålet om hva denne typen analyser kan brukes til (se også Røe 2002).

3 Datainnsamling og arbeidsmetoder

NIBR begynte arbeidet med å studere de sosiokulturelle aspektene ved stedutvikling i Sandvika høsten 2001. Datainnsamlingen ble dermed satt i gang etter at helhetsplanarbeidet var påbegynt, og vårt arbeid er avsluttet før helhetsplanen ferdigstilles. Årsaken til at vi ikke følger planarbeidet til dets avslutning, er for det første at noe av hensikten med analysen er at den skal fungere som et innspill til det pågående planarbeidet.²⁴ Hvis den hadde måttet vente på at planen var utarbeidet, politisk vedtatt, eller i hovedtrekk gjennomført, ville den ikke fungere som et slikt innspill. Dessuten er det nok slik at mange av føringene for planens innhold, og særlig dem vi har vært opptatt av, allerede var lagt da vi avsluttet analysearbeidet.

Den andre årsaken til at det etter vår oppfatning ikke har vært viktig å trekke den vedtatte planen, eller et høringsutkast, inn i analysen, henger sammen med at dette ikke er en evaluering av måloppnåelse. Hensikten med dette prosjektet er ikke først og fremst å vurdere

²⁴ Dette innspillet har imidlertid fått et annet innhold enn det både oppdragsgiverne og NIBR så for seg da arbeidet med prosjektet ble påbegynt (se rapportens forord). Tanken var opprinnelig at det skulle gjøres en bred kartlegging av ulike gruppers bruk av og meninger om Sandvika generelt, og at denne "brugerundersøkelsen" skulle så inngå som en del av grunnlagsmaterialet for arbeidet med helhetsplanen. For å unngå en bred og "ufokusert" datainnsamling, som kunne føre til at man satt igjen med fragmenterte opplysninger om et stort antall menneskers synspunkter, ble prosjektet imidlertid dreid i retning av å beskrive og analysere de interesser og meningsdannelser som har kommet til uttrykk i forbindelse med helhetsplanen, enten det er fra aktører som er sentrale i eller står på siden av dette arbeidet. Den foreliggende analysen ser ulike aktørers steds erfaringer og -interesser først og fremst i relasjon til den pågående stedsutviklingen. På denne måten får man fatt i interessante erfaringer og posisjoner, som kanskje ikke ville kommet til uttrykk, og som man dermed kanskje ikke hadde klart å avdekke, i et mer ekstensivt opplegg for datainnsamling.

hvorvidt arbeidet med planen følger de målene man har satt seg, selv om noen av resultatene kan brukes til det, men å synliggjøre hvordan ulike forestillinger om stedet og interesser i stedsutviklingen kommer til uttrykk, og hvordan disse uttrykkene kan sies å representere ulike diskurser.²⁵

3.1 Litteraturstudier

Som bakgrunn for arbeidet med å utvikle det stedsperspektivet som benyttes i vår analyse, har vi gjort nokså omfattende litteraturstudier. Den litteraturen vi har gjennomgått kan deles i tre typer:

1. Litteratur som behandler stedet og rommet per se, og som diskuterer hva stedet, eller ”det romlige”, er i forhold til sosiale og kulturelle prosesser
2. Litteratur som gir perspektiver på hvordan stedet kan analyseres, enten utfra et essensialistisk ståsted, eller utfra et konstruktivistisk ståsted
3. Litteratur som tar opp arkitekters og planleggeres rolle i forhold til steder og stedsutvikling

3.2 Studier av skriftlige kilder

I arbeidet med å sette oss inn i helhetsplanarbeidet i Sandvika og dens lokale kontekst, har vi studert en rekke skriftlige kilder. For å gjøre oss kjent med sentrale problemstillinger og utfordringer for helhetsplanarbeidet, har det for det første vært nødvendig å studere dokumenter som ligger til grunn for dette arbeidet. Det gjelder særlig den såkalte ”byanalysen”, ”prinsipp-planen” og ulike måldokumenter for arbeidet med planen (se kapittel 4). På samme måte som et intervjuutsagn kan plasseres i en diskursiv sammenheng, kan disse tekstene analyseres med tanke på deres diskursive rolle. For eksempel kan ”Byanalysen”, som er gjennomført av arkitekter/planleggere i et konsulentfirma, fortolkes med utgangspunkt i at den inngår i en større stedsanalytisk diskurs.

²⁵ I den grad rapporten kan sies å bære preg av å være en evaluering, er det her snakk om en prosessevaluering, der hensikten er å forstå og forklare det som ligger til grunn for synspunkter på og interesser i stedsutviklingen, framfor en evaluering av om planen oppfyller de mål man satte seg.

For å få et første inntak til å forstå de lokale sammenhengene helhetsplanen inngår i, har vi også forsøkt å sette oss inn i utvalgte debatter som pågår mellom ulike aktører. Her har avisartikler vært en viktig kilde. I avisartikler synliggjøres interessekonflikter som ikke nødvendigvis blir behandlet direkte i analysen, men som har en viktig funksjon i arbeidet med å forstå de lokale aktørenes posisjoner og interesser. Ett eksempel er velforeninger og ulike beboergruppers reaksjoner på de omfattende planene om boligbygging utenfor det som av mange i dag oppfattes som Sandvika. Denne typen reaksjoner synliggjør, som vi skal komme inn på i kapittel 9, en lokalt fundert og hverdagslivsorientert diskurs om hva Sandvika er og skal være.

I tillegg har vi samlet inn en rekke dokumenter som på en eller annen måte presenterer ulike aktører (som for eksempel lokale organisasjoner og lag). Dette materialet, som i den grad det har vært mulig er hentet inn via Internett, har for eksempel hatt betydning for arbeidet med å velge ut intervjupersoner.

3.3 Intervjuer

I tillegg til studier av dokumenter og litteratur, har vi foretatt en rekke intervjuer av aktører som har mer eller mindre sentrale roller i helhetsplanarbeidet i Sandvika, og med aktører som står utenfor dette planarbeidet. For det første har representanter for Bærum kommunes planseksjon blitt intervjuet, herunder avdelingsleder, saksbehandlere, samt prosjektlederen for Helhetsplanen. Videre har vi intervjuet kommunale politikere, innleide arkitekter, eiendomsutviklere og entreprenører som er involvert i prosessen. Vi har dessuten intervjuet ansatte ved vegkontoret i Akershus, som har ansvaret for utbyggingen av E 16 og E 18 gjennom Sandvika.

Når det gjelder dem som står på sidelinjen av eller utenfor arbeidet med helhetsplanen, har vi valgt ut aktører eller grupper som representerer motdiskurser til det man kan si er de dominerende interessene i helhetsplanarbeidet. Vi har intervjuet representanter for flere kommunale etater, lokale organisasjoner (Naturvernforbundet i Bærum og Idrettsrådet) og velforeninger (Selskabet til Sandvikens vel, heretter kalt Sandvika velforening, og Jongsåsen vel). I tillegg har vi intervjuet tre ungdomsskoleelever, hvorav en var fast medlem og en var vararepresentant i Ungdommens kommunestyre. Vi har også snakket med ordinære medlemmer i Sandvika velforening, hvorav de fleste var eldre. I intervjuene har vi dessuten fått eksempler på hvordan barnefamiliene forholder seg til Sandvika og dets utvikling.

Dermed kan man si at intervjuene representerer en viss bredde med hensyn til ulike livsfaser og interessegrupperinger, selv om de på ingen måte favner alle, eller kan påstås å representere alle. De ulike informantene har enten blitt intervjuet individuelt, parvis eller gruppevis.

Intervjuene har vært relativt *åpne*, eller *semistrukturerte*, i den forstand at vi på forhånd laget en liste over spørsmål og temaer som vi ønsket at informantene skulle svare på og fortelle om. Slik har informantene fått anledning til å fortelle om ting på den måten de selv ønsket. De har fått anledning til å presentere egne synspunkter og dessuten fortelle om forhold som opptar og interesserer dem i forbindelse med planene om fortetting og utvikling av Sandvika. I en del tilfeller introduserte informantene også selv temaer og refleksjoner som de anså for å være viktige og sentrale i forbindelse med Sandvika spesielt, men også mer generelt om problemstillinger knyttet til samfunnsforhold og samfunnsutvikling.

En slik intervjuform er svært nyttig. På den ene siden får man tematisert en del problemstillinger som det er nødvendig å få informasjon om. På den andre siden åpner man for at folk selv kan få gi uttrykk for ting de synes er av betydning og som man som utenforstående forsker ikke selv kan tenke seg fram til på forhånd. Dette er til betydelig hjelp for forskere i arbeidet med å formulere problemstillinger og identifisere sosiale kontekster (for eksempel institusjonelle trekk ved interessegrupper) som vil være nyttige og nødvendige for arbeidet. Åpne og semistrukturerte intervjuer gir altså forskerne anledning til å *oppdage* vesentlige dimensjoner og problemstillinger av relevans underveis.

Når man arbeider innenfor et utforskende eller *eksplorativt* perspektiv, bør man unngå å lage faste spørsmål på forhånd, som aktuelle informanter skal svare på. Gjennom åpne og nokså ustrukturerte samtaler og intervjuer vil man kunne oppdage hva folk er opptatt av, hva som særlig angår dem, hvilke ting de vektlegger og synes er relevante, hvorledes de forstår og fortolker ting og hvilke idealer og verdier de orienterer seg etter. I en eksplorativ undersøkelse vil man dessuten utvikle nye spørsmål og problemstillinger i forhold til den informasjonen som framkommer etterhvert i samtaler og intervjuer.²⁶

²⁶ I en ordinær spørreundersøkelse vil man derimot normalt være bundet til de spørsmålene man bestemmer seg for før undersøkelsen begynner. I en slik undersøkelsestype, der man stiller de samme spørsmålene til alle, vil man imidlertid ha den fordel at man kan telle forekomsten av ulike svar på hvert spørsmål og på bakgrunn av det gjøre statistiske undersøkelser. Noen

I samtaler med informanter om utviklingen i Sandvika, har vi kommet på sporet av en rekke andre temaer enn de rent ”stedlige”, som kan bidra til å kaste lys over den sosiale konteksten og de sosiale relasjonene aktørene inngår i. Dessuten har vi kommet på sporet av ulike former for kulturell og kunnskapsmessig klassifikasjon og signifikasjon (se også Kaarhus 1999).²⁷

Det vil være nødvendig å videreutvikle det eksplorative ”grepet” som vi har skissert her, når vi skal utarbeide en modell for sosiokulturelt innrettede stedsanalyser. Rettesnoren for utviklingen av en slik metodologi må være at man i en sosiokulturell stedsanalyse ikke på forhånd *forutsetter* hva som er aktuelle problemstillinger av sosiokulturell art som har betydning på konkrete steder. Vi må anta at ulike steder har ulike sosiokulturelle ”temaer” og ”problemprofiler”, og dessuten at ulike aktører og aktørgrupper i den forbindelse har ulike oppfatninger og interesser.

3.4 Observasjon

I tillegg til dokumentstudier og intervjuer, har NIBR i løpet av prosjektperioden vært til stede og gjort observasjoner på en rekke ulike møter, både møter innenfor helhetsplanarbeidets organisasjon og utenfor dette arbeidet. Vi har for eksempel vært til stede i interne arbeidsgruppemøter i planseksjonen i Bærum kommune, møter for koordinering av kommunens og utbyggernes interesser, samt møter for diskusjon av utviklingen knyttet til enkelte delområder i Sandvika der en rekke ulike aktører har deltatt. Vi har også vært til stede på et møte i plan- og miljøutvalget, i Bærum kommunes rådhus, der de innleide arkitektene presenterte sine første skisser av et byutviklings- ”grep” for Sandvika. Dessuten har vi deltatt på et møte i Sandvikas velforening, der temaet var den videre utviklingen av Sandvika.

Det er heller ikke uten betydning at vi over tid har gjort usystematiske observasjoner av hvordan ulike deler av Sandvika brukes, som

kvantitative undersøkelsesopplegg kan også kalles eksplorative, men det er da fordi man ikke har bestemt seg for hva som skal være hovedproblemstillingene, og ikke fordi man kan endre spørsmålene som stilles underveis.

²⁷ Det vil si at en aktør kan stå i en diskurs som kan karakteriseres ved å legge vekt på visse typer kunnskap, erfaringer og standpunkter, og at disse elementene dessuten inngår i et sett av koder eller symboler som signaliserer hvem man er eller hvilken gruppe man tilhører (arkitekter og arkitektdiskurser er et eksempel på dette, se kapittel 6).

Sandvika storsenter, gågaten i det gamle Sandvika, stasjonsområdet og Løkketangen senter. Dette representerer et datagrunnlag som sjelden gjøres eksplisitt i undersøkelser, men som ikke er mindre viktig av den grunn.

Et viktig materiale i kulturanalytiske studier er den informasjon om forskjellige saksforhold folk gir, eksplisitt og implisitt. Erwing Goffman (1959) introduserte begrepene *selvpresentasjon* og *inntrykkshåndtering*, som har vist seg nyttige i analyser av samhandling og menneskelig virksomhet. Dette innebærer at folk tilrettelegger informasjon om seg selv og sin virksomhet alt etter hvilken sosial situasjon og ”setting” de er deltakere i.

Inntrykkshåndtering gjennom selvpresentasjon kan ta en direkte eller en mer indirekte form. Direkte selvpresentasjon, som vi først og fremst forholder oss til her, kan sies å være de tilfeller der folk er seg bevisst at de presenterer seg selv og sin virksomhet, for eksempel i form av at de forteller muntlig og skriftlig om forskjellige saksforhold, hendelser, hva de mener er aktuelle spørsmål, etc. I dette tilfellet kan det være måter å ta stilling til aktuelle spørsmål og verdier på i forbindelse med livs- og samfunnsforhold, stedsutvikling, etc. Det kan også dreie seg om hva man synes er viktig og uviktig, eller hva man ikke er opptatt av i det hele tatt. Selvpresentasjon er med andre ord et sentralt diskursivt aspekt ved sosial samhandling.

Vi skal i denne studien se hvordan ulike aktører direkte og indirekte informerer om og presenterer seg selv, og hva som særlig angår dem og som de vektlegger i spesifikke situasjoner. Ved å ta vare på denne informasjonen, kan man gradvis bygge opp et grunnlag for å forstå hva som særlig angår folk og etter hvert komme på sporet av hvordan maktforhold uttrykkes og maskeres (se også Eidheim 1993a og b).

I samfunnsvitenskapelige studier av menneskelig kommunikasjon og samhandling er det vanlig å skille mellom det vi kan kalle for et ”idé- eller forestillingsdomene” og ”handlingsdomene” (se Holy og Stuchlic 1983). Hensikten med dette skillet er ikke nødvendigvis å si at den ene manifestasjonsformen er mer riktig eller sann enn den andre. Poenget er at de representerer to forskjellige måter som sosiale prosesser kommer til uttrykk på, og at man ikke må forveksle eller sammenblande disse.

Dette materialet er i hovedsak av førstnevnte karakter, det vil si at vi i vår undersøkelse i hovedsak er blitt presentert beskrivelser og argumentasjon. Det er også et poeng å understreke at ulike informanter vil legge vekt på og presentere temaer og problemstillinger ut fra hvordan de selv forstår og oppfatter dem, og med utgangspunkt i

hva de selv anser for å være viktig og betydningsfullt. Dette innebærer ikke at man skiller mellom noen fortellinger og versjoner som mer "sanne" eller mer "virkelige" enn andre. Alle informanternes "røster" og "fortellinger" er på sitt vis betydningsfulle når det gjelder å forstå og beskrive sosiale fenomener og prosesser.

4 Sandvika i støpeskjeen

Vi har valgt å la *Helhetsplanen* og de prosesser den har initiert være et utgangspunkt for vår analyse (se forordet). Årsaken til dette er, som vi har vært inne på, at et slikt planarbeid aktiverer og synliggjør en del interesser som det ellers hadde vært vanskelig å få øye på. Med utgangspunkt i arbeidet med denne planen for utviklingen av Sandvika og de lokale motdiskurser den mobiliserer, får vi et grunnlag for å karakterisere ulike diskurser om dette stedet og studere hvordan de forholder seg til hverandre. I dette kapitlet presenterer vi planarbeidet og dets formelle grunnlag.

4.1 Helhetsplanen for Sandvika-området

I 2001 utarbeidet planseksjonen i Bærum kommune en prosjektbeskrivelse med tittelen ”Helhetsplan for Sandvika-området”, som ble behandlet i Plan- og miljøutvalget 21.06.01 (sak nr 180/01). Utvalget ga på dette møtet klarsignal for å sette i gang arbeidet med en helhetsplan for Sandvika. De vedtok at ”de skisserte rammer og opplegg legges til grunn for oppdrag for en helhetsplan for utvikling og utforming av Sandvika-området” (Bærum kommune 2001a).²⁸

Bakgrunnen for vedtaket om å utarbeide en helhetsplan, var for det første de siste årenes omfattende utbygging i Sandvika, og særlig i Sandvika vest (inkludert Sandvika storsenter), som ble bygget ut i

²⁸ Denne helhetsplanen skulle formelt sett ikke være en plan etter plan- og bygningsloven (PBL). Den har ikke fått status som en kommunedelplan, som vel er den mest nærliggende plantypen i PBL. Arbeidet med helhetsplanen må med andre ord strengt tatt ikke rette seg etter de krav som PBL stiller til planens innhold og planleggingens prosessuelle sider, selv om det er vanlig at slike planer og planleggingsprosjekter har store likhetstrekk med de juridisk sett formelle planene, for eksempel når det gjelder høring og politisk behandling. Grunnen til at man likevel ikke velger en plan etter PBL, kan være ønsket om større fleksibilitet og en enklere og mindre tidkrevende planprosess.

perioden fra 1990 og fram til i dag. For det andre forelå det en rekke planer for videre utbygging. På det tidspunktet vedtaket ble fattet, hadde private utbyggere lagt fram planer for bygging av til sammen rundt 3 600 boliger og ca 244 000 kvadratmeter kontor- og forretningslokaler. Det hadde også betydning at en rekke større infrastrukturtiltak er under planlegging (skjerming, utvidelse og eventuell omlegging av E18, utvidelse og omlegging av E 16, og bygging av nytt dobbeltspor for NSB).

Formålet med å utarbeide en helhetsplan skulle være å få til en bedre og mer helhetlig utvikling av stedet. Derfor ble det også bestemt at kommunens saksbehandling av byggesøknader og reguleringsplanforslag skulle utsettes til et forslag til helhetsplan forelå. I arbeidet med å utvikle et planforslag har kommunen engasjert eksterne konsulenter (et ingeniørfirma, et landskapsarkitektkontor og et arkitektkontor som leder konsulentarbeidet), men dette arbeidet er utelukkende finansiert av de private utbyggerne. Denne gruppen av konsulenter er et av de viktigste leddene i den organisasjonsplanen som kommunen utarbeidet, og som vi vil presentere i kapittel 4.1.2.

4.1.1 Intensjoner og forutsetninger

Det heter i prosjektbeskrivelsen, som ligger til grunn for arbeidet med helhetsplanen, at de politiske målsettingene er klare:

”Byen/tettstedet Sandvika ønskes utviklet som et vakkert tettsted og kommunesenter. Det skal være et regionalt senter og kollektivknutepunkt med et variert boligtilbud, økt næringsvirksomhet og et aktivt kulturmiljø. Det ønskes en utvikling der trafikken i og gjennom området underordnes bylivet og at utbyggingen skjer med tanke på å videreutvikle Sandvika til en godt fungerende bystruktur, et velfungerende kommunesenter og et godt sted å bo – og et trivelig sted å besøke som handlende eller på jakt etter kulturopplevelse. Og utviklingen er i gang – det som for få år siden var et stillestående kommunesenter på kveldstid, har nå liv og aktivitet. Dette skal utvikles videre, basert på god byforming og estetiske kvaliteter” (Bærum kommune 2001a:2).

Den utviklingen som ”er i gang”, og som det siktes til her er de endringene som utbyggingen av Sandvika vest representerer. Denne utbyggingen har vært gjennomført med ”basis i tung offentlig satsing”, og har ført til en ”bymessig utvikling, både med boliger, kulturtilbud og næringsutvikling” (ibid:2). Denne utviklingen ønskes videreført med tanke på å skape det som betegnes som ”byliv”, og

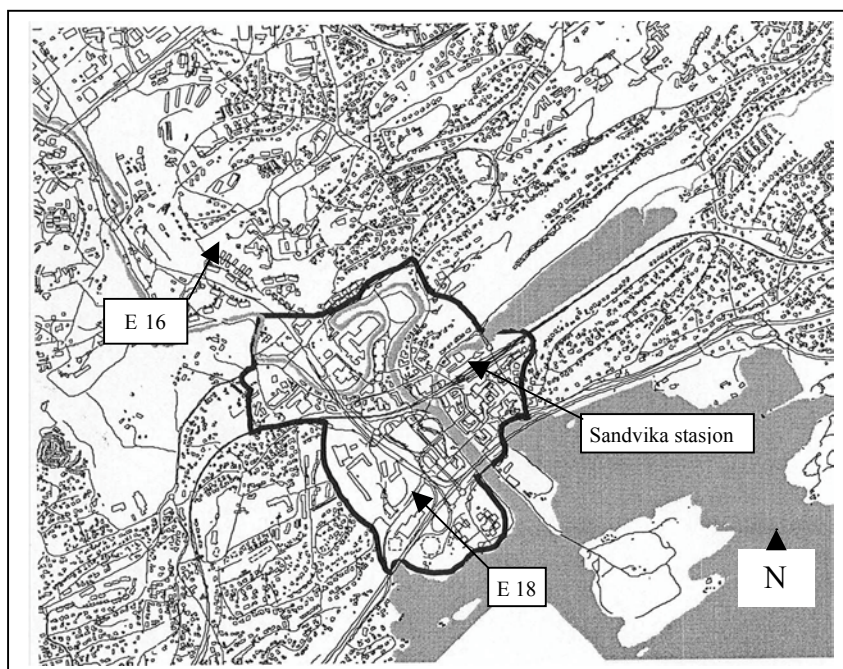
med tanke på å utvikle ”en godt fungerende bystruktur”. Det er her altså snakk om en urbanisering.

Disse målsettingene er konkretisert ned til en rekke problemstillinger som helhetsplanen skal komme inn på, blant annet følgende forhold (Bærum kommune 2001a):

- Hvordan byboliger kan innpasses i Sandvika og se på muligheter og begrensninger for boligbyggingen
- Utbyggerne bør benytte tilgjengelig kunnskap og teknologi med sikte på mest mulig miljøeffektive løsninger.
- Det skal legges vekt på å bevare og utvikle naturressursene og deres biologiske mangfold
- Helhetsplanen skal gi forslag til måter å utvikle sentrum på, angi bebyggelses- og kvartalsstruktur og byggehøyder
- Gi forslag til vekstretninger og organisering av sentrumsfunksjonene
- Gi forslag til avgrensning av den urbane bebyggelsen mot de omkringliggende boligområdene
- Belyse funksjoner og utvikling av fremtidige bebyggelsesstrukturer for de ulike delene av randsonen
- Vise løsninger for hvordan det kan etableres forbindelser som knytter de ulike delene av Sandvika sammen
- Gi en særskilt vurdering av hvilke tettheter/høyder ulike deler av området kan ha
- Gi innspill til utforming av lokalveier og gangveisystem for å gi lokalområdene omkring bedre forbindelse med Sandvika
- Vise forslag til innpassing av en rekke offentlige bygg som kirke, barnehager, barneskole, ungdomsskole, mini-idrettshall, fotballbane og svømmehall
- Vise forslag til en sammenhengende grøntstruktur, sammenhengende gangforbindelser og samspill mellom den grønne strukturen og de urbane offentlige rom
- Vise hvordan elvesonene kan utformes for å bli en identitetsgivende og aktivitetsskapende faktor i bybildet
- Fredete og verneverdige bygg skal bevares. Helhetsplanen skal synliggjøre hvordan kulturmiljøene kan inngå i bystrukturen og styrke stedets identitet

Det heter i prosjektbeskrivelsen at helhetsplanen skal omfatte ”dagens urbane Sandvika med en randsone der det er naturlig å vurdere en transformasjon og bymessig utvikling” (Bærum kommune 2001a:14). Planen er avgrenset geografisk til å gjelde det området som er vist i Figur 4.1. Underveis i arbeidet med planen ble Kadettangen, som er et område bestående av et større idrettsanlegg, en badestrand og en parkeringsplass, også inkludert i planområdet.

Figur 4.1 *Kart som viser helhetsplanens avgrensning (kilde når det gjelder kartgrunnlaget og avgrensningen av planen er Bærum kommune).*

Planen kan imidlertid ikke ses isolert fra andre plandokumenter som gjelder innenfor denne avgrensningen. Det er en rekke slike dokumenter som skal legges til grunn for arbeidet. Dette gjelder kommuneplanen fra 1998 (med noen tilføyelser), prinsipplanen for Sandvika sentrum (se kapittel 4.2), helhetsvurderingen av Sandvikaområdet – konsekvenser for infrastrukturen, bebyggelsesplanen for Sandvika vest, konsekvensutredningen for ny E18 (fase II), prinsipplanen for E16 (som er under revisjon) og til slutt reguleringsplanen for Sandvika nord. I tillegg legges det til grunn en rekke registreringer av grøntstruktur og kulturminner, samt trafikk- og lokalklimavurderinger foretatt av et konsulentfirma.

Helhetsplanen har ingen formell status i henhold til plan- og bygningsloven. I motsetning til kommuneplaner og reguleringsplaner er helhetsplanen, i likhet med prinsippplanen for Sandvika sentrum, ikke juridisk bindende. Slike planer vil derfor bare være retningsgivende for videre utvikling av stedet. Det er heller ingen formelle krav til planleggingsprosessen som er nedfelt i et lovverk, og som må brukes i forbindelse med utarbeidelsen av slike planer.²⁹

4.1.2 Organisering og gjennomføring

Arbeidet med helhetsplanen bekostes av de grunneierne som har fremmet forslag til reguleringsplaner i området, og Bærum kommune. Arbeidet er organisert slik Figur 4.2 antyder. Plan- og miljøutvalget i kommunen utgjør den politiske *styringsgruppe*, mens planseksjonen i kommunen er *planansvarlig* organ, med prosjektleder som også leder planseksjonens *arbeidsgruppe*.

Samordningsgruppe er sammensatt av representanter for ulike kommunale etater (kommunalteknikk og trafikk og vei, eiendomsforvaltning, skolesjefen, boligkontor, miljørettet helsevern, natur- og idrettsforvaltning og kulturvern) og en representant for Statens vegvesen i Akershus.

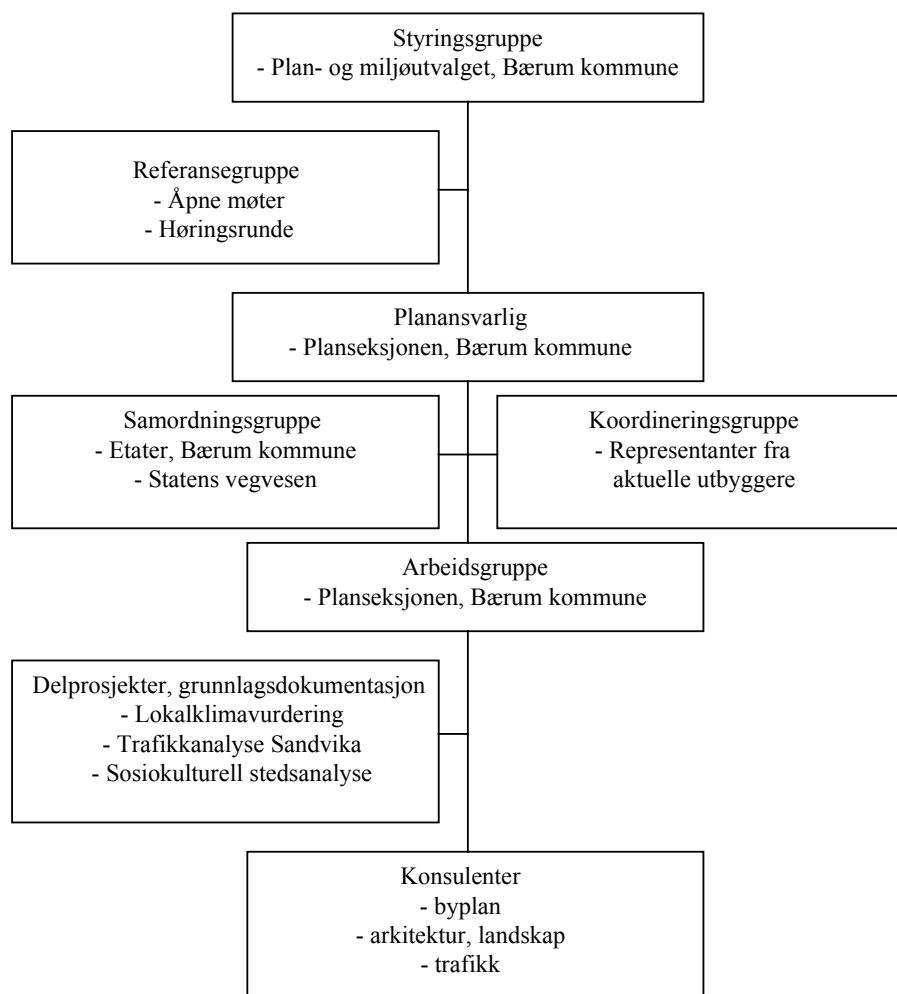
Koordineringsgruppe består av representanter for grunneiere og aktuelle utbyggere (private entreprenører). *Konsulentene* for arbeidet med helhetsplanen er et rådgivende ingeniørfirma, et landskapsarkitektfirma og et arkitektfirma, som også leder konsulentenes arbeid.

For utarbeidelse av det som kalles *grunnlagsdokumentasjon*, er det også engasjert noen konsulenter. NIBRs arbeid med en sosiokulturell stedsanalyse er plassert denne kategorien selv om dette arbeidet ikke er finansiert gjennom helhetsplanen. Denne plasseringen er dessuten misvisende fordi NIBRs arbeid med prosjektet i stor grad har foregått parallelt med konsulentenes planleggingsarbeid, snarere enn å forsyne dette arbeidet med grunnlagsdokumentasjon.³⁰

²⁹ Det betyr ikke at kommunen ikke vil benytte seg av tilsvarende rutiner for offentlig deltakelse som det Plan- og bygningsloven krever for eksempel i forbindelse med kommunedelplaner. Planer som ikke er forankret i lovverket legges som regel ut til offentlig høring, og det er gjort i dette tilfellet også.

³⁰ I rapportens forord beskriver vi forholdet mellom vårt prosjekt og arbeidet med helhetsplanen.

Figur 4.2 Organisasjonskart for arbeidet med helhetsplanen (Bærum kommune 2001a).³¹

³¹ I dette organisasjonskartet utarbeidet av Bærum kommune, er NIBRs arbeid med en sosiokulturell stedsanalyse plassert kategorien "Delprosjekter, grunnlagsdokumentasjon". Denne plasseringen er imidlertid misvisende fordi NIBRs prosjekt har fulgt arbeidet med helhetsplanen heller enn å forsyne den med grunnlagsdokumentasjon. Dessuten er prosjektet, i motsetning til de andre delprosjektene, ikke finansiert av kommunen eller andre aktører som har bidratt økonomisk til dette planleggingsarbeidet eller dets grunnlagsdokumentasjon (se for øvrig fotnote 37).

Det er planlagt at åpne møter og høringsrunder skal fungere som *referansegrupper* for planleggingsarbeidet. Det har så langt i prosessen ikke vært arrangert offentlige møter eller høringer.³² På Bærum kommunes hjemmeside på Internett er det imidlertid lagt ut ”diskusjonskanaler” på ulike tema i tilknytning til arbeidet med helhetsplanen, der allmennheten inviteres til å klikke seg inn for å si sin mening. Denne lenken har imidlertid inntil nå vært lite tilgjengelig, og diskusjonskanalen har ikke fungert som en kanal for meningsutveksling og diskusjon (det har vært vanskelig å få dette til å fungere rent teknisk). Dette kan være en av årsakene til at kommunen så langt i prosessen i liten grad har mottatt innspill fra allmennheten på helhetsplanen. Denne formen for medvirkning åpner opp for nye muligheter, men har også sider det er grunn til å stille seg kritisk til, i hvert fall hvis dette er den eneste formen for dialogbasert medvirkning (dette kommer vi tilbake til i kapittel 4.3).

Arbeidet med helhetsplanen skulle gjennomføres innenfor en periode på ett år, fra kommunestyrets vedtak om igangsettelse i juni 2001. Konsulentene, som står for en viktig del av arbeidet, ble engasjert, og arbeidet startet opp høsten 2001. Det var forutsatt at konsulentene skulle legge frem sitt forslag til helhetsplan i februar 2002, men denne

fristen ble senere utsatt til april 2002. Det arbeidet som kommunen skal gjøre på grunnlag av konsulentenes planforslag, ble avsluttet i juni 2002. NIBRs arbeid med case-studien av helhetsplanarbeidet ble avsluttet våren 2002 og dermed før det endelige forslaget til helhetsplan forelå. Planforslaget er lagt ut til offentlig høring og behandles politisk innen utgangen av 2002.

I perioden etter vedtaket om igangsetting av arbeidet med helhetsplanen, har det vært holdt en rekke møter i de ulike gruppene. Den gruppen som har hatt flest møter, er den interne arbeidsgruppen i planseksjonen, som har hatt til oppgave å følge opp arbeidet på et nokså detaljert nivå. Konsulentene har også møttes hyppig for å koordinere sitt arbeid med planforslaget. I tillegg har arkitektfirmaet, som administrerer konsulentenes arbeid, deltatt i møter i plan- og miljøutvalget og koordineringsgruppa, der de har presentert sine ideer og innhentet reaksjoner.

Koordineringsgruppa har møttes jevnlig, og i desember 2001 og januar 2002 ble arbeidet med å koordinere utbyggernes og

³² Heller ikke på det tidspunktet rapporten ble trykket og helhetsplanen skulle behandles politisk, var det arrangert noe folkemøte. Planen ble imidlertid lagt ut til offentlig ettersyn på tradisjonelt vis i biblioteker, kommuneadministrasjonens lokaler, etc).

kommunens interesser videreført i møter for hvert av planens delområder, der også andre eiendomsinteresser var representert. Etter hvert som konsulentene kunne presentere et planutkast, ble koordineringsgruppa igjen samlet slik at utbyggerne kunne komme med sine reaksjoner og innspill. Samordningsgruppa, der ulike kommunale etater deltar, har bare hatt ett møte høsten 2001.

4.2 Prinsippplanen og byanalysen

Det ligger som nevnt flere offentlige dokumenter til grunn for arbeidet med helhetsplanen. Vi vil her kort oppsummere hovedinnholdet i noen dokumenter som kan gi viktig bakgrunnsinformasjon for å forstå de diskusjonene som har pågått i forbindelse med helhetsplanarbeidet.

Det er for det første utarbeidet en prinsippplan for Sandvika sentrum, som Rådmannen har hatt ansvaret for. Dette plandokumentet er utarbeidet av planseksjonen i Bærum kommune, med assistanse fra et konsulentfirma, i juni 2000 (Bærum kommune 2000). Prinsippplanen er, i likhet med helhetsplanen, ikke juridisk bindende. Imidlertid er den i motsetning til helhetsplanen, som skal omfatte både de sentrale områdene av Sandvika og randsonene rundt, avgrenset til Sandvika sentrum.

Til grunn for arbeidet med prinsippplanen lå det en såkalt byanalyse, som var utarbeidet av det nevnte konsulentfirmaet i april 2000. Denne analysen kan betraktes som det vi har kalt en tradisjonell stedsanalyse (se kapittel 2.1). Det heter om bakgrunnen for ønsket om å utarbeide en prinsippplan for Sandvika sentrum at; ”[u]tbyggingen av Sandvika vest og etableringen av Sandvika Storsenter har ført til økt mangfold, uteliv og handelsvirksomhet i Sandvika. Samtidig er balansen i bybildet forrykket, og det hersker en frykt for at det gamle sentrumsområdet i Sandvika lett kan havne i en utviklingsmessig bakevje” (Bærum kommune 2000:5). Når utbyggingen av Sandvika Vest nå nærmer seg en avslutning, håper man at byggeaktiviteten skal skyves over til Sandvika sentrum (det gamle Sandvika), selv om dette ikke er gitt.³³ Prinsippplanen betraktes som et verktøy for å motvirke at balansen forrykkes ytterligere mellom Sandvikas vestlige ytterkant og det gamle tettstedssenteret øst for Sandvikselva.

Fordi denne byanalysen er lagt til grunn for prinsippplanen, vil vi her kort oppsummere anbefalingene. Byanalysen er gjennomført etter

³³ Det er også planlagt omfattende utbygging vest for Sandvika vest, ved messehallen Inforama.

prinsippene i metoden realistisk byanalyse, ved at man legger vekt på å beskrive stedets historie, topologi og byrom, elverom og fjernvirkninger.³⁴ Om utgangspunktet for arbeidet med byanalysen skriver konsulentene interessant nok at ”et slikt analysegrunnlag må være metodisk udiskutabelt og synliggjøre snarere enn å ta verdivalg” (Asplan Viak 2000:3).³⁵

Konsulentene skisserer fire utviklingstrekk for den framtidige utviklingen av Sandvika sentrum, men konkluderer likevel med at: ”Gjennom utbyggingen som kommer i de nærmeste årene vil Sandvika finne sin nye rolle, forhåpentligvis ved en balansering av disse fire utviklingstrekkene” (Asplan Viak 2000:6). De fire utviklingstrekk som skisseres er:

1. Sandvika sentrum som en sentral boligtomt
2. Sandvika sentrum som senter for urban rekreasjon
3. Sandvika sentrum som handel
4. Sandvika sentrum som kollektivtrafikkknutepunkt

Det er få boliger i Sandvika sentrum, men flere prosjekter er under planlegging. Konsulentene peker på at markedet etterspør sentralt beliggende boliger, og at Sandvika sentrum har kvaliteter som etterspørres. Derfor er dette et viktig utviklingstrekk. Når det gjelder det andre utviklingstrekket; Sandvika som senter for urban rekreasjon, mener man en utvikling som skal ”snu kultur- og bymiljølekkasjen til Oslo”, og dyrke forskjellene mellom Sandvika sentrum og Sandvika vest. Konsulentene foreslår blant annet å legge det nye kulturhuset til Løkketangen i stedet for Sandvika vest (det er i ettertid vedtatt at kulturhuset skal bygges i Sandvika vest, og bygget er for tiden under oppføring).

Under det tredje utviklingstrekket, Sandvika som handlesenter, drøftes blant annet ulikheter og kvaliteter som skiller Sandvika sentrum fra Sandvika vest. Konsulentene tar et verdivalg her, idet det argumenteres

³⁴ I en realistisk byanalyse søker man på bakgrunn av en historisk forståelse av stedets framvekst å beskrive arkitekturens ordensprinsipper slik de kommer til uttrykk i stedets form i dag (Ellefsen og Tvilde 1991). I den tidligere omtalte veilederen for stedsanalyser (se kapittel 2.1) pekes det på at formålet med en slik analyse er å utvikle og diskutere arkitektonisk form, og at analysene i seg selv ikke skal gi normative vurderinger, men forklare stedets arkitektur på en mest mulig etterprøvbart måte (Miljøverndepartementet 1993a).

³⁵ Det er interessant at konsulentfirmaet så eksplisitt presenterer metoden som udiskutabel, noe som vel må forstås i den retning at man i liten grad gir rom for andre fortolkninger av stedet og stedets utvikling.

for at ”Sandvika sentrum har et mye bedre utgangspunkt for å bli et spennende sted for urban rekreasjon enn Sandvika vest” (Asplan Viak 2000).³⁶ De viser her til områdets historie og tradisjon, og tilstedeværelsen av offentlige torg og plasser som ”åpner for et helt annet *mangfold* (urbanitet) i gatelivet enn innendørs, privatiserte handlegater [forfatterens utheving]” (ibid:9).

Når det gjelder det fjerde utviklingstrekket, peker konsulentene på at Sandvika har svært god beliggenhet i forhold til det overordnede kollektivsystemet i Oslo-regionen. Det påpekes dessuten at kollektivsystemet er en viktig lokaliseringsbetingelse for offentlig og privat kontorvirksomhet, og at det har vært en overordnet strategi å få lokalisert slik virksomhet i nærheten av kollektivknutepunkter. Det har foregått en omfattende utbygging av kontorer i Sandvika på 1990-tallet. For å styrke Sandvika sentrum som kollektivknutepunkt anbefaler man å styrke stasjonsområdet med flere attraksjoner. I tillegg påpekes det at en annen og mer restriktiv parkeringpolitikk ville gitt flere mennesker til fots på vei mellom jobb/andre ærender i Sandvika og kollektivknutepunktene, mennesker som ville benytte seg av handels- og servicetilbudene i Sandvika. På den andre siden advares det mot for tung satsing på kontorutbygging for å unngå at ”gatene ligger døde etter arbeidstid” (ibid:12).

4.3 Oppsummerende betraktninger og hypoteser

Kort oppsummert kan man si at bakgrunnen for at kommunen ønsket å sette i gang arbeidet med en helhetsplan for Sandvika, er at det har pågått en omfattende utbygging i senere år, og at mange eiendomsutviklere og entreprenører ønsker å bygge ut Sandvika i de kommende årene. Kommunen ønsket å få en oversikt over disse planforslagene og utvikle en overordnet plan som kan gi noen rammebetingelser for innholdet i disse prosjektene. Kommunen har i tillegg vært opptatt av noen konkrete problemstillinger knyttet til Sandvikas utvikling. Sandvika vest er etablert som en ny sentral ”bydel” i Sandvika, men det er fortsatt et stort utbyggingspress både når det gjelder boliger- og næringsbygg. Dessuten er det lagt planer for og påbegynt bygging av en rekke større infrastrukturprosjekter (utvidelser av E18, E16 og

³⁶ Konsulentene bruker begrepet ”urban rekreasjon” både under punkt 2, som handler om nettopp dette, og under punkt 3 om Sandvika som handelssenter. Sandvikas funksjon som handelssenter betraktes med andre ord som en del av det urbane rekreasjonstilbudet.

jernbanen). Utbyggingen i Sandvika vest har forrykket balansen mellom det gamle sentrum og Sandvika vest. Dette har kommunens politikere vært opptatt av.

Byanalysen, som lå til grunn for prinsipplanen, er et eksempel på en tradisjonell stedsanalyse. Med utgangspunkt i vårt analytiske perspektiv (presentert i kap 2), kan vi beskrive byanalysen som en hovedsakelig essensialistisk tilnærming til stedet, det vil si at Sandvika først og fremst forstås med utgangspunkt i romlig-fysiske forhold. Det er det ”tinglige” eller fysiske; natur, landskap og bebyggelse, som ses som uttrykk for stedets egenskaper og kvaliteter. Kunnskaper om stedet er frembrakt ”ovenfra”, av eksperter, og framstilles som eneste ”gyldige” kunnskap om stedet.

Selv om konsulentene bak byanalysen framstiller materialet de legger fram som noe verdinøytralt, kommer verdisynene likevel eksplisitt og implisitt fram i vurderingene av ulike veivalg for den videre utviklingen av stedet. Disse verdisynene er basert på eksperter a priori forestillinger om ”det gode sted”. Forestillingene om det gode sted kan sies å representere et systemperspektiv, det vil si at stedet er betraktet fra et fagprofesjonelt ståsted, i motsetning til et perspektiv der et steds mening og betydning forstås ut fra sosial praksis og ulike aktørers (innbyggere, næringsdrivende, etc.) livsverden-perspektiv. Eksempler på hvordan ulike aktører antar ulike perspektiv på stedsutvikling drøftes nærmere i kap 5, der vi ser nærmere på ulike diskursive ståsteder i forhold til stedet Sandvika og dets utforming.

Byanalysen inngår, sammen med en rekke andre planfaglige dokumenter, i grunnlagsmaterialet for arbeidet med helhetsplanen. Planprosessen er i det hele tatt lagt opp slik at mye av arbeidet med selve planen er gjennomført av innleide eksperter, som skulle belyse en rekke fysiske forhold ved stedet og peke på hvordan stedet skal videreutvikles i et romlig-fysisk perspektiv. Det er også viktig å påpeke at kommunen ikke har lagt opp til et betydelig planleggingsarbeid etter at konsulentene har lagt fram sitt forslag. Det er snarere slik at det er konsulentenes planforslag, med kommuneadministrasjonens (planseksjonens) kommentarer som legges ut til politisk behandling og offentlig høring.

På bakgrunn av innholdet i de dokumentene som ligger til grunn for arbeidet med helhetsplanen, er det grunn til å tro at dette blir en plan som i hovedsak har en essensialistisk tilnærming til stedsforståelse og stedsutvikling. Vekten som er lagt på de innleide konsulentenes utredninger og planforslag, gjør at det også er grunn til å anta at dette blir det man kan kalle en ”ekspertplan”, som hovedsakelig er utar

beidet innenfor en arkitekt- og planleggingsfaglig diskurs. Spørsmålet er hvor tydelig denne diskursen er i helhetsplanarbeidet, sammenlignet med andre diskursive ståsteder, som for eksempel kommer til uttrykk gjennom private utbyggers engasjement i Sandvika.

Hypotesen om at dette blir en plan som i hovedsak finner sin form i et nettverk bestående av innleide eksperter, kommunale saksbehandlere, private utbyggere og politikere, virker enda mer sannsynlig når vi tar kommunens opplegg for medvirkning med i betraktningen.

Kommunen har lagt opp til en tradisjonell form for deltakelse gjennom et folkemøte, som det imidlertid ikke er blitt noe av, og en offentlig høring av planutkastet, altså en deltakelse som skjer på slutten av planleggingsarbeidet. I tillegg ble det besluttet å legge ut offentlige dokumenter til høring via Internett, slik at kommunens befolkning kan få anledning til å komme med synspunkter og innspill. Dette er en nokså ny form for deltakelse, selv om det finnes flere internasjonale eksempler på tilsvarende mer eller mindre faste ordninger (se for eksempel Graham 1999).

Når det gjelder denne diskusjonskanalens tilgjengelighet, vil skjevheter i representasjon kunne være et problem. Bruken av denne kanalen forutsetter tilgang til og kunnskap om Internett som ikke alle deler av befolkningen har (særlig gjelder dette eldre mennesker). Dessuten er det mange som bare har tilgang til Internett via arbeidsplassen, der det kan være vanskelig å bruke tid på denne typen "private" aktiviteter.

Presentasjonen av planarbeidet i denne diskusjonskanalen, gir også et inntak til å forstå hvordan kommunen presenterer mulighetene for medvirkning. For eksempel inviterer overskriften "Utbyggere og beboere med i planleggingen" befolkningen til å delta i planleggingen, mens det samtidig slås fast at det nå er "utbyggerne selv som sammen med kommunen vil stå bak en slik plan" (Bærum kommune 2002b). Dette signaliserer at det i første rekke er de private kapitalkreftene og kommunens administrasjon som sammen vil utarbeide planen. Videre heter det at man underveis i prosessen ønsker at flest mulig kan "si sin mening om Sandvikas fremtid", men det er ikke klarlagt på hvilke tidspunkter, eller hvordan, disse innspillene vil bli tatt hensyn til.

Når dette ses i sammenheng med at denne diskusjonskanalen ble operativ på et nokså sent stadium, at man av tekniske årsaker ikke har fått den til å fungere som en kanal for diskusjon mellom kommunen og deltakerne (eller mellom ulike deltakere), at det ser ut til at få har visst om den og at kommunen i midten av mars 2002 ikke hadde brukt noe av det som har kommet fram, er det ikke sannsynlig at den vil få

noen vesentlig innvirkning på planens innhold. Om det skulle komme flere innspill gjennom denne kanalen, eller i forbindelse med den offentlige høringen, vil dette foreligge etter at konsulentenes arbeid er avsluttet og dermed trolig for sent til å rukke ved de prinsipielle problemstillingene og konklusjonene rundt Sandvikas utvikling og urbanisering.

5 En introduksjon til ulike diskurser om Sandvikas utvikling

5.1 Innledning

Det første man vil være interessert i å identifisere når man inntar et konstruktivistisk utgangspunkt og skal følge en hvilken som helst sosial prosess, er hvilke aktører som er involvert. Dernest vil man være opptatt av å finne fram til aktørenes posisjon, interesser og oppgaver, med andre ord grunnlaget for deltagelsen i prosessen. Det er også viktig å finne fram til relasjonene mellom de aktuelle aktørene. Dessuten vil man være opptatt av å identifisere hva som ”flyter” i relasjonene mellom de aktuelle aktørene, med andre ord få tak i det som relasjonene handler om (hva man snakker om og skriver til hverandre om).

Når man følger en sosial prosess som helhetsplanarbeidet, vil det også være viktig å avdekke relevante og aktuelle kontekster for prosessen, med andre ord de sosiale sammenhengene den inngår i. Slike kontekster kan i dette tilfellet være private entreprenørers krav til avkastning på utbyggingsprosjekter, eller lokale velforeningers erfaringer med ”hete” lokaliseringdiskusjoner. Disse kontekstene er viktige for å forstå hvordan diskurser utvikles og opprettholdes.

I tråd med det perspektivet vi har valgt, har vi spesielt vært interessert i å avdekke diskursive konstruksjoner, kunnskap og makt i tilknytning til utviklingen av Sandvika, det vil si slik disse framtrer både i og utenfor arbeidet med helhetsplanen for Sandvika. Vi har vært opptatt av å spore opp hva som kan sies å være uttrykk for gyldig kunnskap for dem som tar del i det meningsfellesskapet en diskurs utgjør, og dermed hva som er gyldige synspunkter og argumenter. Vi har med andre ord vært opptatt av å finne fram til hva slags kunnskap som er

akseptabel, meningsfull og autoritativ i forhold til det stedsutviklingsarbeidet som helhetsplanprosessen er ment å munne ut i. Dette innebærer at vi blant annet har forsøkt å avdekke problemstillinger omkring makt og autoritet, og finne fram til på den ene siden hva slags kunnskap og hvilke argumenter som synes å få innflytelse og gjennomslagskraft i stedsutviklingsarbeidet, og på den andre siden hvilke typer kunnskap og argumentasjon som ikke vinner terreng.

Vi skal i det følgende gi et kort referat fra et møte i plan- og miljøutvalget i Bærum kommune i november 2001, hvor de første konkrete ideene til den framtidige utformingen av Sandvika ble lansert. Dette referatet vil fungere som en introduksjon der det presenteres en rekke problemstillinger rundt utviklingen av Sandvika. Denne introduksjonen kan danne et bakteppe for den empiriske analysen av ulike aktører og deres diskursive ståsteder.

5.2 Visjoner om Sandvikas utvikling

Bærum politikere fattet altså sommeren 2001 vedtaket om at det skulle utarbeides en helhetsplan for utviklingen av Sandvika sentrum og randsonene rundt (se Figur 4.1) Det overordnede politiske målet er at man ønsker det som karakteriseres som en bypreget fortetting av Sandvika. Det fortelles fra både politisk og administrativt hold i Bærum kommune at man så behovet for å ta et helhetlig grep i en situasjon hvor en rekke utbyggere står i kø for å få kommunens godkjenning av sine utbyggingsplaner i Sandvika. Stilt overfor de omfattende initiativene og utbyggingsplanene fra entreprenørhold, ønsket politikerne spesielt å sikre at problemstillinger omkring det som karakteriseres som *sosial infrastruktur* og *estetikk* blir ivaretatt.

Det ble overlatt til Bærum kommunes administrasjon å utarbeide helhetsplanen for fortetting og utvikling av Sandvika. Kommunen hadde imidlertid lite penger å sette inn i dette arbeidet og fikk etter hvert interesserte utbyggere til å betale kostnadene i forbindelse med å utarbeide helhetsplanen.³⁷ Som beskrevet i kapittel 4.1.2, ble det leid

³⁷ Arbeidet med å utarbeide et forslag til planarbeid ble gjennomført av en konsulentgruppe til en kostnad pålydende kr. 800 000. Dette beløpet er i sin helhet betalt av 8 private utbyggerne (100 000 hver) som har eier- og/eller utbyggingsinteresser i Sandvika. Når det gjelder konsulentoppdragene som inngår i grunnlagsmaterialet for helhetsplanarbeidet, er situasjonen en annen. Trafikkanalysen (kr. 244 000) er finansiert av både Statens vegvesen i Akershus (kr. 81 000) og Bærum kommune (kr. 163 000), mens kostnadene

inn et arkitektfirma på konsulentbasis for å utvikle et forslag til utforming av Sandvika. Bærum kommunes administrasjon innledet deretter et samarbeid med andre aktører, og særlig utbyggere og grunneiere, for å gi helhetsplanen en retning og et innhold.

5.2.1 Et møte i plan- og miljøutvalget

Vårt første møte med helhetsplanarbeidet fant sted i november 2001 da vi var til stede på et møte i plan- og miljøutvalget i formannskapssalen i Sandvika rådhus. Her presenterte konsulentene seg selv og sine første idéer. Tilstede var politikere i Bærum kommune, samt representanter for administrasjonen. I salen satt det også noen tilhørere, blant annet var sentrale entreprenører og grunneiere representert. Nedenfor gir vi et kort referat fra dette møtet, slik vi opplevde det.

Referat fra møte i plan- og miljøutvalget 22.11.01

Arkitektenes visjoner:

Sandvika skal ekspandere og bør bli en by

Møtet startet med at de innleide arkitektene presenterte sine visjoner og ideer til hvordan Sandvika kan utvikles. De begynte sitt innlegg med å presisere nødvendigheten av å finne og siden bestemme en kurs for utviklingen av Sandvika. De lanserte så den overordnede ideen om at Sandvika bør utvikles til å bli en by, noe som kommunen la til grunn for konsulentoppdraget, og definerte siden det aktuelle planområdet for dette. Arkitektene la selv vekt på at de hadde byplanleggerens ambisjoner.

De ulike områdene av Sandvika kan ses på som bydeler og som "selvstendige" enheter i planleggingsarbeidet. I den forbindelse pekte arkitektene på at det blant annet blir viktig å tenke på forbindelseslinjene mellom bydelene. De framholdt at de i sine forslag legger til rette for ekspansjon. Imidlertid understreket de at de ikke ser det som sin oppgave å ta stilling til hva som skal være innholdet i ekspansjonen.

De fleste ivaretar sine interesser, mens få ser helheten, og det er denne helheten arkitektene så som sin oppgave å forsøke å ivareta. Arkitektene ga videre uttrykk for at utbyggerne/entreprenørene og

forbundet med klimaanalysen (kr. 150 000) i sin helhet er dekket av kommunen.

grunneierne er vesentlige aktører i utviklingen av Sandvika. For å kunne realisere helhetsplanen, er det nødvendig at grunneierne blir enige seg i mellom om utviklingsplaner, og ikke minst at utbyggingsprosjektene må bli forretningsmessig lønnsomme på en måte som utbyggerne krever for at de skal bli noe av.

Sandvikas identitet

Arkitektene reiste spørsmålet om Sandvikas identitet. I den forbindelse ble det referert til at Sandvika en gang hadde blitt beskrevet som ”den hvite byen ved fjorden”, og det ble foreslått at man kan styre materialvalg og fargesetting av bygninger i forhold til hvilken bydel de ligger i. Dette skulle gi variasjon, men samtidig skulle de ulike delene knyttes sammen til en formmessig og uttrykksmessig helhet. Det ble også trukket fram flere andre elementer, som ifølge arkitektene særpreger Sandvika. Sandvikselva er et slikt eksempel. Et av forslagene innebærer en omlegging av Sandvikselva for å få ”ryddet” og frigjort et større område til utbygging. Arkitekten som presenterte dette, ante at dette kunne være et kontroversielt forslag, men argumenterte for at en eventuell omlegging av Sandvikselva bør, som han uttrykte det; *betraktes som interessant i kulturens tjeneste*.

Utfordringer i utviklingen av Sandvika

Arkitektene skisserte flere utfordringer knyttet til utvikling og fortetting av Sandvika: Sandvika er belemet med trafikk i stort omfang, både lokaltrafikk, regionaltrafikk og ikke minst den omfattende trafikken gjennom hovedveisystemene E16 og E18. I den forbindelse ble det lansert flere ideer og forslag til hvordan man kunne minimalisere veienes dominerende plass i Sandvika i framtiden. Mange av forslagene er imidlertid svært kostbare, som for eksempel forslaget om å legge E18 i tunnel under Sandvikselva.

For å få plass til den påtenkte urbaniseringen, så også arkitektene for seg en omfattende utbygging i Hamang-området, nordvest for dagens sentrum. Denne ambisiøse idéen innebærer at Sandvikselvas løp endres for å få plass til et nytt boligområde. Her så arkitektene for seg at det utarbeides en samlet bebyggelsesplan av samme størrelsesorden som utbyggingen av Sandvika vest. En god gjennomføring av denne idéen krever i følge arkitektene også at trafikksystemet (særlig

³⁸ I februar 2002 tok styret ved Handelshøyskolen BI en beslutning om å samlokalisere alle BI's aktiviteter til Nydalen i Oslo, noe som gjør at siviløkonomutdanningen flyttes fra Sandvika. Dette vedtaket endrer forutsetningene for idéen om et universitets- og høyskoleområde.

krysse i forbindelse med E16) endres slik at det beslaglegger mindre areal, noe som gjør at man kan, som det ble uttrykt; *sette fra seg normale bygg*. Arkitektene så for seg en ny boligbydel med allé, park, kirke og broer, og med et universitets- og høyskolekvarter som et naturlig midtpunkt.³⁸

Arkitektene argumenterte for at de ikke hadde latt seg styre av strukturelle begrensninger, som veiplaner og bevaringsverdige elveløp, i sine utarbeidelser av ideer, men uttalte samtidig at; *i og med tanken er tenkt, er det mulig – et slags fata morgana*. De argumenterte også med at en slik plan bør vise til en orden: *Dette er en byplan og ikke noe bygdesenter innklemmt mellom veier og elveløp*.

Urbanisering

Arkitektenes overordnede idé innebærer at Sandvika bør urbaniseres. Urbanisering innebærer at man må definere et sentrum eller et ”origo” slik at ting kan utvikle seg og spre seg utover fra dette, ble det sagt. Det innebærer dessuten at man må liste opp urbane kvaliteter og begynne derfra. Urbane kvaliteter og urbanisering av Sandvika, slik arkitektene presiserte det, innebærer blant annet:

- Flere folk
- Mer aktivitet, gjerne døgnet rundt
- Tettere bebyggelse
- Blandede funksjoner – service, næring, boliger, kultur

Det ble framhevet at i en by ”skal det skje noe” hver tiende meter, og at folk benytter byer blant annet for å handle, for å kikke i vinduer, etc. Det ble lagt vekt på at man må bygge videre på det som ble betegnet som ”Grünerløkka-prinsippet”. Samtidig ble det kommunisert at man skal være varsom med det som betegnes som ”romantisk urbanisme”. Det ble da vist til at det er lite folk i Norge totalt sett, i hovedstaden Oslo og ikke minst i tettstedet Sandvika.

I sin idéskisse var arkitektene opptatt av at materialer og fargevalg burde; *bidra til en høyere grad av orden*. De var også opptatt av at for eksempel Rådhusplassen i Sandvika bør bli en byplass; *av større seriøsitet enn i dag*. Det ble dessuten foreslått at utbyggingen bør være bymessig, og for å realisere dette bør utbyggingen utformes i karréstruktur, og man bør dessuten tillate at utbyggerne kan bygge nye og eksisterende bygg høyere.

Synspunkter fra salen på arkitektenes forslag:

Politikere

De tilstedeværende politikerne uttrykte generelt stor begeistring for arkitektenes foreløpige skisse til hvordan Sandvika kan utvikles. Lederen for plan- og miljøutvalget uttrykte dette slik: *Jeg er mektig imponert, har bare superlativer.* Det var svært få motforestillinger som kom til uttrykk på møtet. Enkelte ga imidlertid uttrykk for at det kan oppstå problemer og uenigheter når ideene skal konkretiseres og eventuelt realiseres. En politiker mente at forslaget om å legge om Sandvikselva helt sikkert vil bli et svært kontroversielt tema, og spørsmålet omkring høyden på bygninger et annet.

Grunneiere og entreprenører

Tilstedeværende grunneiere og entreprenører var stort sett positive til arkitektenes forslag. Imidlertid ble det klart understreket at for dem må lønnsomhet være et avgjørende prinsipp. I den forbindelse ble det påpekt at det særlig er boligbygging som er lønnsomt, og at kontorbygg ikke er det i dag.

En utbygger ga uttrykk for at det er bra at man nå har fått til et samarbeid mellom det offentlige og private om utviklingen av Sandvika, og uttalte i den forbindelse at; *det kan godt være vi vil være med, hvis vi får noe igjen for det. Lønnsomheten må ivaretas. Vi må finne en vinn-vinn situasjon.*

En annen uttalte at; *Sandvika skal være et regionsenter, det betyr egentlig at det skal være en by. Utbyggerne må betale dette og da må det lønne seg. Skal dette lønne seg må vi opp i høyden på byggene.*

I dette korte skriftlige referatet er det vanskelig å få fram *hvordan* de innleide arkitektene lanserte og presenterte sine visjoner og planer for framtidens Sandvika. Presentasjonsformen og den retoriske formidlingen av idéene hadde imidlertid helt klart betydning for hvordan forslagene ble mottatt. Til tross for at enkelte grep uten tvil er kontroversielle, klarte arkitektene som presenterte idéene, å gi et inntrykk av å ha en visjonær autoritet, samtidig som alt ble lagt fram med forsiktighet, slik at forslaget ikke skulle virke ”støtende”. Denne presentasjonen var godt hjulpet av det som er arkitektstandens særegne verktøy; grafisk og visuell formidling.³⁹ Presentasjonen

³⁹ Skogheim (2001a) peker på at arkitekter på grunn av en svak profesjonalisering (sammenlignet med for eksempel leger og jurister)

hadde et besnærende og samtidig elegant preg, som bidro til at arkitektens kulturelle kapital (se kapittel 2.3) ble understreket, samtidig som en sosial virkelighet, byen Sandvika, ble iscenesatt utfra ett diskursivt ståsted (dette ståstedet beskrives nærmere i kapittel 6).⁴⁰

5.2.2 Noen sentrale diskursive ståsteder og interesser

Møtet fungerte som en interessant introduksjon til konsulentenes og kommunens (politikernes) tanker om Sandvikas videre utvikling. For det første fikk vi påbegynt arbeidet med å kartlegge sentrale aktører og kategorier av aktører. For det andre fikk vi i dette møtet stiftet et første bekjentskap med noen sentrale diskursive interesser, men da først og fremst fra de aktørene som har sin posisjon ”innenfor” helhetsplanarbeidet.

De sentrale aktørene i helhetsplanarbeidet, slik de framsto på møtet, og senere i helhetsplanarbeidet, er kommunens politikere, kommunens planseksjon, utbyggere/entreprenører, grunneiere, samt innleide arkitekter og konsulenter. Den overordnede diskursen, som de ulike aktørene deltok i, omhandlet den framtidige utviklingen av Sandvika, aktualisert og konkretisert gjennom arbeidet med helhetsplanen. Denne diskursen ser ut til å bygge på en essensialistisk stedsforståelse (se kapittel 2.1). De involverte tar hovedsakelig utgangspunkt i de materielle, estetiske og økonomiske sider ved utviklingen av stedet Sandvika.⁴¹ En stedsforståelse som tar utgangspunkt i mennesker og

forsøker å markere hva som er arkitektens kompetanse ved å definere estetiske og formmessige problemstillinger som deres. Dette gjør at arkitekter ofte vil nedtone interaksjon mellom seg selv og klienten, i dette tilfellet Bærum kommune. Dermed kan man si at det er særlig viktig med en god presentasjon, som virker overbevisende og som ”selger” arkitektens idéer slik at det gis mindre rom for andre ”ukvalifiserte” innspill. I det omtalte møtet i Sandvika, sørget arkitektene for å skape en faglig distinksjon som la grunnen for det som av mange vil betraktes som dristige og kontroversielle idéer, idéer som er blitt til i en faglig diskurs der det kan være like viktig å få anerkjennelse blant kolleger som å vinne oppslutning i lokalsamfunnet planen berører.

⁴⁰ Hammer (2001) legger vekt på som diskursanalytiker å favne, ved siden av selve språkbruken og de posisjonene de som bruker språket inntar, også de teknikker de anvender og de objektene som konstrueres. I dette tilfellet vil arkitekten med sin retoriske eleganse og besnærende illustrasjoner tydeliggjøre en diskursiv posisjon, det Hammer kaller en iscenesettelse av den sosiale virkeligheten.

⁴¹ Dette betyr naturligvis ikke at disse aktørene ikke er opptatt av menneskers bruk av det materielle stedet. Arkitektene vil si at de er opptatt av sosialt liv ved for eksempel å argumentere for at en romlig-fysisk urbanisering gir

sosiale prosesser, eller steders sosiale funksjoner som livsrom for mennesker, ser ut til å ha kommet lite til uttrykk i denne diskursen.

I tillegg til den overordnede essensialistisk funderte diskursen om utvikling og utforming av Sandvika, kunne man i dette møtet klart spore forskjellige ”underdiskurser”, og ikke minst ulike tilhørende interesser og ”ærender” hos de ulike aktørene. De som avtegnet seg, kan kategoriseres og beskrives på følgende måte:

Den ene underdiskursen er den vi kan kalle en *estetisk*, faglig diskurs, representert ved arkitektene. Denne diskursen ser ut til å bære preg av noen faglige idealer og normer som er knyttet til arkitektprofesjonen.

Den andre diskursen, som avtegnet seg tydelig, er en *forretningsmessig* diskurs, som har sine grunnforutsetninger i det vi kan kalle en økonomisk lønnsomhetsrasjonalitet, representert ved utbyggere og grunneiere. Innenfor denne diskursen ser det ut til at de fleste problemstillinger og argumenter relateres til vurderinger omkring avkastning, enten kortsiktig eller langsiktig.

En tredje underdiskurs, som så vidt avtegnet seg i møtet, er den som tar sitt utgangspunkt i overordnede *samfunnsmessige hensyn*, behov og oppgaver, representert ved politikere og kommunal administrasjon (inkludert kommunale planleggere og saksbehandlere). Dette ståstedet fremstod ikke med tydelige og konkretiserte ærender og interesser på dette møtet. Imidlertid er det klart for alle involverte at det er kommunen som i siste instans har myndighet til å gi tillatelser, eventuelt til å stoppe utbyggingsplaner på grunn av samfunnsmessige hensyn. Et prosjekt kan for eksempel stanses fordi det vil sprengre infrastrukturens kapasitet, hvis det ikke ser ut til å være noen mulighet til å finansiere ny infrastruktur innenfor en rimelig tidshorisont.

Man kan også tenke seg andre underdiskurser, som i liten grad kom til uttrykk på dette møtet. Et eksempel er en lokalt orientert diskurs, som har sitt grunnlag i stedet som *livsverden*.⁴² Dette er en type diskurs som nok i de fleste tilfeller har sitt ståsted utenfor de ”rom” der de

”folkeliiv”. Troen på denne typen enkle årsakssammenhenger har sine røtter i en arkitekturdeterministisk tradisjon, mens nyere samfunnsforskning er kritisk til forenklete forestillinger om sosiale og kulturelle prosesser som forfekter at dette sosiale livet kan *skapes* gjennom fysisk planlegging (se kapittel 6)

⁴² Begrepet livsverden stammer fra forskningen omkring folks hverdagsliv. Der skilles det mellom hverdagslivets praktisk-tekniske sfære, det vil si den daglige organiseringen av oppgaver og virksomheter, og hverdagslivet som erfaring og livsverden, som vektlegger subjektets opplevelser og fortolkninger av virkeligheten (Gullestad 1989).

”store” beslutningene om stedet tas. I den grad de har sitt fotfeste utenfor de etablerte maktarenaene, kan de kalles motdiskurser. Disse motdiskursene kan for eksempel komme til uttrykk i lokal mobilering mot planer. Diskurser som har sitt grunnlag i livsverdenperspektivet, kan imidlertid også få en posisjon innenfor beslutningsarenaene. Dette kan skje der det er et sosio-romlig sammenfall mellom beslutningsmyndighet, eller maktposisjon, og livsverden (for eksempel når politikere eller utbyggere bor på stedet), eller der aktører eller aktørgrupper fremmer sitt livsverdenperspektiv gjennom maktrelasjoner (lokale nettverk og sosiale relasjoner, eller ganske enkelt lobbyvirksomhet).⁴³

Et annet eksempel på slike underdiskurser er de meningspraksiser som springer ut av ulike organiserte ”*særinteresser*”, representert ved interesseorganisasjoner, som for eksempel Jeger- og fiskerforeningen, Norges Automobilforbund, etc. Disse interessene vil i ulik grad være representerte i form av motdiskurser til det som uttrykkes innenfor sentrale beslutningsarenaer, avhengig av for eksempel hvor politisk legitime de er.

Etter dette første møtet, begynte vi arbeidet med å følge prosessen i helhetsplanarbeidet. Vi var til stede på møter mellom henholdsvis Bærum kommunes administrasjon, arkitekter, utbyggere og grunneiere når de konkretiserte og diskuterte forslag til utvikling av Sandvika og utfordringer i tilknytning til det. I disse møtene har en rekke problemstillinger, som kan avsløre ulike diskursive ståsteder når det gjelder Sandvika som sted, blitt diskutert.

I tillegg til observasjon av møtene i helhetsplanarbeidet, begynte vi parallelt arbeidet med å intervju de aktuelle aktørene, enkeltvis, parvis eller gruppevis. Vi har for det første intervjuet representanter for politikere, ulike sektorer i kommunens administrasjon, inneide arkitekter og konsulenter, utbyggere og grunneiere. For det andre har vi intervjuet representanter for lokale organisasjoner og lokalbefolkningen (se for øvrig kapittel 3.3). Vi skal i det følgende gi eksempler på synspunkter, argumenter og interesser som kom fram i disse intervjuene, med tanke på å karakterisere disse aktørenes diskursive ærender, hvordan noen diskurser støttes opp av flere aktører og hvordan et tema kan gis ulikt diskursivt innhold av aktører innenfor samme aktørgruppe, som for eksempel arkitekter.

⁴³ Et eksempel er omgjøring av beslutninger om å lokalisere offentlige institusjoner med et negativt stigma (som behandlingsinstitusjoner for narkomane) til et boligområde, som følge av at beboerne bruker sine bekjentskap og nettverk til å påvirke beslutninger.

6 Urbaniseringen av Sandvika – en arkitekt- og planleggerdiskurs

6.1 Innledning

Arkitekter og planleggere er ikke en ensartet gruppe eller profesjon, og kan derfor ikke sies å representere en enhetlig diskurs. For det første er det et skille mellom arkitekter og planlegger, som til dels har med utdanning å gjøre. Det man kan kalle prosjekterende arkitekter (som prosjekterer enkeltbygg og anlegg) er profesjonsmessig en nokså enhetlig gruppe. Personer med arkitektfaglig bakgrunn kan imidlertid også arbeide med arealplanlegging, enten som private konsulenter eller som ansatte i offentlig virksomhet (for eksempel som reguleringsarkitekt i en kommune). Personer med planleggingsfaglig bakgrunn (først og fremst arealplanleggere, men også samferdselsplanleggere) arbeider som planleggere i både offentlig og privat sektor, men ikke som prosjekterende arkitekter. For det andre er det et skille mellom ansatte i offentlig sektor, som skal forvalte noen offentlige interesser, og ansatte i privat sektor, der man kan si at det i større grad er prosjektets ”interesser”, eller interessene til dem som står bak prosjektet, som forvaltes.

Det viktigste fellestrekket ved de arkitektfaglige og planleggingsfaglige underdiskursene er vektleggingen av materielle forhold og fysiske strukturer. Dette gjør at det, til tross for ulikhetene, kan forsvares å beskrive arkitekters og planleggeres diskursive ståsteder samlet. Vi vil likevel legge vekt på å få fram nyanser i den hoveddiskursen vi forsøker å karakterisere her.

6.2 Fra utfluktssted til by

Under intervjuet med de arkitektene som har hatt hovedansvaret for konsulentoppdraget; å utarbeide et planutkast for utviklingen av Sandvika, kom det klart fram at de er utviklingsorienterte. De var ikke interessert i å finne tilbake til noe Sandvika en gang var, et utfluktssted for velstående Osloborgere eller en industrismåby, og derfor bevare mest mulig av den gamle bebyggelsen: *Vi er interessert i analysen inn i fremtiden... Vi forsker jo på fortiden, men det er fremtiden som er jobben vår*, som en av arkitektene uttrykte det.

Arkitektene la vekt på at Sandvika skal vokse, at Sandvika kommer til å bli forandret og at det blir et dårligere resultat hvis man ikke aksepterer at det blir forandring. Forandring betyr for arkitektene at det gjøres endringer i de materielle forholdene på stedet. Dette så arkitektene som sin hovedoppgave: *Vi retter oss mot fysiske ting, ordner opp i det og skaper liv*. Det fysiske knyttes dermed til det sosiale, på den måten at det antas at man ved å ”rydde opp” i det materielle kan skape sosialt liv i form av aktiviteter og relasjoner, som underforstått også skaper ”det gode liv”.

Dette gode livet i Sandvika finnes i en bymessig struktur. Arkitektenes idé for Sandvika er preget av urbane idealer, som blant annet er inspirert av gamle byplaner for europeiske byer, og som er en del av en større urban trend der søkelyset settes på byens tilbud og livsstiler. En av arkitektene sa det slik: *Vi i Norge har kommet til byen*.

Tankene rundt hva som er et godt byliv har sitt utspring i noen planleggingsideer. Arkitektene trakk fram den 150 år gamle byplanen for Barcelona som et ideal, eller i det minste en inspirasjonskilde. Her la man i sin tid et rettvinklet gatenett til grunn for den videre byutviklingen. I denne strukturen var hjørnene skåret av i 45 graders vinkel i forhold til gateløpet, slik at det ble dannet plasser i hvert kryss (innenfor denne nokså fastlåste strukturen er det imidlertid stor variasjon i enkeltbygningers utforming).

Selv om arkitektene la vekt på at de ikke sikter mot en slik struktur, er det klart at disse idéene utgjør en sentral del av den ”gyldige” kunnskapen (autorisert gjennom fagdiskursen) som ligger til grunn for deres visjon for Sandvika: *Vi skal gi rammer for gatestruktur, forbindelseslinjer, solfylte plasser og muligheten for å gå ned til sentrum uten å krysse veier [trafikkerte bilveier]... Den store planen er det ikke mulig å få til, men det er gatestrukturen du bestemmer i et nytt område*. De fysiske strukturene, ferdselsårene og forbindelseslinjene, betraktes som viktige premisser for den videre byutviklingens

form. Denne tankegangen finner vi også hos arkitektene i kommunens planseksjon, for eksempel når det gjelder området rundt rådhuset: *Hva er en rådhusplass, hva skal grupperes der? Vi må finne noen sentrale punkter, en trekant eller en akse.*

Idéen om en orden av fargenyanser (hvit, oker og tegl), som ble presentert i møtet med plan- og miljøutvalget, er også eksempel på slike styrende materielle grep. I følge arkitekten som presenterte visjonen, var lanseringen av denne fargeordenen en måte å ”teste” ut hvor godt slike grep ble mottatt.

Når det gjelder de sosiale sidene ved byen, la arkitektene vekt på at det handler om tetthet og flerfunksjonalitet: *Det går ut på å skape aktivitet på gateplanet, med butikker og kaféer... det omvendte av urbanitet er eneboliger med to mål tomt.* De brukte RIMI-butikker, med gjenklistrede og ugiennomsiktige vinduer, som eksempel på elementer som bidrar lite til gatelivet. Det er med andre ord den fysiske organiseringen av byen som er avgjørende for hvilket sosialt liv det blir mellom husene. Disse utsagnene føyer seg inn i en større arkitektfaglig diskurs der den fysiske struktureringen av rommet tillegges stor betydning for byens sosiale prosesser.⁴⁴

6.3 Sanering av gågater og endring av elveløp

Det som ofte blir beskrevet som en ”urban” trend, består av en renyrking av både urbane sosiale strukturer (institusjoner, praksis og livsstiler) og materielle strukturer (bystruktur, arkitektur, innredning og design). Arkitektene er naturlig nok mest opptatt av det siste. 1970-tallets satsing på gågater (for ikke å snakke om gatetun) ble av arkitektene karakterisert som å *dra med seg landet inn i byen, mens nå snakker man om den urbane trafikken i gata...en gate er en gate og ikke et tun.* Denne uttalelsen må også ses i lys av at det innenfor planleggingsfaget generelt har vært en bevegelse bort fra en av etterkrigstidens dominerende planleggingsdiskurser; trafikkseparering, som gjennom atskillelsen av ulike trafikanter skulle sørge for færre trafikkulykker og bedre luftmiljø i de gatene der gående ferdes.

Et annet og mer ytterliggående eksempel på hvordan de urbane idealene skal gå foran andre hensyn, er arkitektenes forslag om å

⁴⁴ Ulike teorier om sammenhenger mellom romlig-fysiske omgivelser og sosiale prosesser er blant annet behandlet av Røe (2001).

endre Sandvikselvas løp ved å avskjære en eller flere av elvas naturlige meandere. Arkitektene valgte til tross for vissheten om at dette ville være omstridt, å presentere denne idéen på et tidlig stadium, riktignok med en viss grad av ærbødighet (se kapittel 5.2.1).

Arkitektene trakk fram elva som et eksempel på elementer som blir gjort uomgjengelige i forhold til for eksempel utbygging: *Elven er en tabusak, noe som er sosialt og samfunnsskapt, alle krymper seg litt.* Her viser de en forståelse for hvordan et steds elementer er gjenstand for sosiale konstruksjoner, og for sin egen rolle i slike konstruksjonsprosesser. Derfor la en av arkitektene vekt på at; *det er viktig å håndtere det med respekt og strategi for at ikke folk skal gå i skyttergravene for tidlig.*

Selv om det kanskje er lite sannsynlig at dette blir realisert, er dette uttrykk for et ideal og en diskursiv vilje, som springer ut av en arkitektfaglig urbaniseringsdiskurs, der naturen (i dette tilfellet Sandvikselvas naturlige meandere) må vike for byen, i hvert fall i byen. Én motdiskurs til dette vil være konstruksjonen av den meanderende elva som et naturlig landskap og en opprinnelig økologi, altså noe som har framkommet uten menneskers påvirkning, og som man av hensyn til det naturgeografiske og biologiske mangfoldet bør bevare. En annen motdiskurs vil kunne være knyttet til elva som sportsfiskeres eldorado. Sandvika er en lakselv, og man kan tenke seg at sportsfiskernes interesseorganisasjoner vil gå i mot et forslag om å endre elvas løp, som kan risikere å forstyrre fiskens vandring. Disse motdiskursene har vært lite synlige, men kan vokse seg sterke når man eventuelt ser konturene av en konkret plan som innebærer et slikt inngrep (resultatet kan bli at det fremmes innsigelser mot planen).

6.4 Den klassiske byplanleggerens handlingsrom

Man kunne få inntrykk av at arkitektene hadde en opplevelse av at de hadde større spillerom for endring i Sandvika enn de ville hatt i mange andre norske middelstore byer. Fordi bruken av symbolbegreper i stor grad har et negativt preg, slik det framkommer av betegnelser som ”betongbyen Sandvika”, og fordi det mangler en ”bypatriotisme”, eller en kollektiv ”moralsk oppslutning” om stedet, lik den vi kanskje kan finne i noen småbyer (se kapittel 9.3 og 11.2), gis det kanskje større muligheter for utvikling av kontrasterende diskurser som i større eller mindre grad ”raderer” ut det gamle og peker ut nye veier å gå. Man kan også tenke seg at tidligere omstridte transformasjonsprosesser,

som rivning av den gamle trehusbebyggelsen og byggingen av nye forretningsbygg i Sandvika på 60- og 70-tallet (bygg som folk fortsatt kan mislike), kan gjøre det lettere å få gjennomslag for nye omfattende romlig-fysiske transformasjoner.⁴⁵

Argumentene for nødvendighetene av de store grep, eller konstruksjonen av forestillingen om at Sandvika har problemer som kan løses gjennom utbygging, kan også ses i lys av arkitektenes planleggerrolle. I tilfellet Sandvika kan det se ut som om den nærmer seg den klassiske byplanleggeren, som rev opp de gamle strukturer og erstattet dem med noe som har tidsåndens uttrykk i seg, i motsetning til den senmoderne og kommunikativt orienterte planleggeren (og her sikter vi til planleggeridealet), som i langt større grad betrakter seg som en samordner av ulike interesser. ”Byplanleggeren” skal i dette tilfellet bringe Sandvika ut av tilstanden som et sted som ikke er representert ved en dominerende kollektiv konstruksjon (det ubesvarte spørsmålet om Sandvika skal betraktes som en by, et urbant forstadscenter eller tettsted i en bygd, er et eksempel på det), og som et sted som først og fremst betjener dem som ikke bor i Sandvika (de store trafikksystemene er et eksempel på det).

6.5 Europaveienes Sandvika

Sandvika er på et vis omgitt av og innvevd i både nasjonale, regionale og lokale vegnett. Arbeidet med helhetsplanen må forholde seg både til veganleggene slik de framstår i dag, slik de kommer til å bli og slik de kan komme til å bli. I dette feltet kan vi se konturene av to diskurser, som dermed deler de planleggingsfaglige aktørene i to.

På den ene siden har vi de arkitektene og planleggerne som representerer urbaniseringsdiskursen vi har beskrevet i de foregående avsnittene, og som er opptatt av at Sandvika skal videreutvikles til å bli en by. Hovedinnholdet i deres forståelse av hvordan Sandvika skal utformes, er at byens gater, plasser og forbindelseslinjer er overordnet. Andre strukturer, enten det er elveløpet eller gjennomfartsveiene, skal underordne seg disse elementene. Tanken ser ut til å være at Sandvika skal være en by folk ønsker å oppholde seg i og ikke bare et sted

⁴⁵ Her kan det ha betydning *når* de ”utskjelte” byggene ble oppført.

Bygninger, som når de blir oppført vekker protester, kan etter hvert som de blir en del av hverdagens materielle strukturer gi folk positive assosiasjoner. Iøynefallende og spektakulære bygninger, som ”ingen” ville ha, kan på et senere tidspunkt få en symbolsk betydning for byens image, som mange oppfatter som positiv.

storhandelen gjøres, laksefiskere trekkes til, eller forbipasserende knapt legger merke til.

På den andre siden kan vi beskrive en mer teknokratisk preget planleggingsdiskurs som har sin forankring i vegmyndighetenes arbeid med å planlegge og bygge europa- og riksveger, en diskurs som har vært dominerende ikke bare i kraft av sin fagprofesjonelle tyngde, men også dens politiske og folkelige legitimitet. De statlige vegmyndighetenes og vegingeniørenes hovedoppgave har vært å måle og forutsi trafikkmengder, sammenholde disse tallene med vegkapasiteten og på grunnlag av dette utarbeide planer for bygging av nye veger og utvidelse av eksisterende veger der kapasitetsgrensene er nådd. Ut av denne diskursen springer begreper som ”trafikkavvikling”, ”årlig døgnmiddeltrafikk” og ”vegkurvatur”.

Nå er det selvfølgelig ikke slik at kapasitet for trafikkavvikling er det eneste hensynet som tas i vegutbyggingen. I utforming og lokalisering av vegene må det også tas hensyn til økonomiske begrensninger, miljøbelastning og eksisterende arealbruk og bebyggelse. Poenget er at denne tankegangen ligger i bunnen for utarbeidelsen av alternative planforslag, som deretter konsekvensutredes for å se hvilke andre hensyn som berøres. Denne typen ”kapasitets-argumenter” ligger også til grunn for vegkontorets planer for utvidelse av E16 og E18 i og gjennom Sandvika.

Urbaniseringsdiskursen og ”vegdiskursen” kan komme i konflikt med hverandre. Diskusjonen om utformingen av krysset ved Hamang (der arkitektene ser for seg at Sandvikas nye bydel skal bygges), der trafikken til og fra E 16 skal koordineres, er et eksempel på det. Vegkontoret har utarbeidet to traséforslag for utvidelse av E16 fra tofelts til fire-felts veg fra Hamang, der det planlegges et nokså omfattende kryss. Valg av traséalternativ har, i følge vegingeniøren som har ansvaret for denne vegstrekningen, imidlertid ingen betydning for valg av kryssløsning, som dermed kan betraktes som gitt: *Dette krysset kan ikke løses med en stor rundkjøring [som krever relativt små arealer]. Det er for mye trafikk, og den vil øke. Det krever et planskilt kryss, og da drar det seg mot et så stort kryss.* Vår informant mente at en annen løsning, som frigir større arealer til byutvikling på Hamangsetta, vil kreve en radikalt forskjellig plan fra den som er utarbeidet.

I følge ingeniøren som samarbeider med de innleide arkitektene om konsulentoppdraget, har vegkontoret ikke tenkt på hvordan Hamangområdet skal utvikles. Han uttrykte seg slik om forslaget til kryssløsning: *Kryssløyfene er som om de skulle være ute på landet.* I likhet

med arkitektene, mente han at det kan lages en kryssløsning som frigjør større arealer til byutvikling i den nye bydelen.

Disse diskursive ståstedene kan imidlertid ikke ses løsrevet fra de maktstrukturelle forskjellene mellom de aktørene som gir uttrykk for dem. Det økonomiske fundamentet for riksvegutbygging er gitt gjennom Stortinget som bevilger penger til Nasjonal transportplan (NTP), som igjen legges til grunn for vegkontorenes arbeid med å planlegge og bygge ut vegnettet. Det ligger med andre ord nasjonale politiske vedtak og økonomiske ressurser bak planene om å utvide E16 og E18. Samtidig er det slik, som en av vegingeniørene på vegkontoret i Akershus uttrykte det; *at det er kommunene som skal godkjenne regulerings- og kommuneplaner... men de kan ikke godkjenne ting som de ikke kan betale for [som verken vegmyndighetene eller kommunen vil betale for]*. Kommunene sitter gjennom plan- og bygningsloven med en beslutningsmyndighet, mens det er vegkontorene som sitter med pengene.

7 Sandvika som investeringsobjekt – en entreprenørdiskurs

7.1 Innledning

I samtaler og intervjuer med entreprenører har vi vært opptatt av å få deres synspunkter på utviklingen og utformingen av Sandvika. Vi har vært opptatt av de respektive utbyggernes prosjekter, disse prosjektenes utforming og begrunnelser for utformingen. Dessuten har det vært viktig å vite noe om prosjektenes materielle kontekst (området rundt), de økonomiske forutsetningene for prosjektene og forholdet til den kommunale planleggingen. Vi har også vært interessert i entreprenørenes oppfatninger når det gjelder utviklingen i Sandvika mer generelt og hva de mener kjennetegner en god steds- eller byutvikling.

7.2 Hvordan byutvikling blir god forretning

En utbygger la vekt på at selskapet som han representerte, med utgangspunkt i dets forretningskonsept er interessert i å være med på å utvikle tettsteder. I den forbindelse la han til grunn at mennesker som vokser opp i dag, tilhører en urban generasjon. Dette innebærer at man må tenke i det utbyggeren betegnet som helhetlige konsepter. Ett eksempel på slike helhetlige konsepter er å utnytte og fortette rundt trafikale knutepunkter. Utbyggeren la vekt på at man i langt større grad bør akseptere bruk av offentlig transport, og at man bør bygge høyere enn det som har vært vanlig for å utnytte knutepunktene.⁴⁶

⁴⁶ Fortetting rundt kollektivtrafikkknutepunkter er i samsvar med statlig politikk for de areal- og transportmessige sidene ved by- og

Tettstedene bør ha boliger, forretninger, restauranter og kulturtilbud. Kontorbygg og næringsvirksomhet bør ikke bygges på tilfeldige steder. De må plasseres ved trafikale knutepunkt, ble det framholdt.

De fleste entreprenørene vi snakket med ga imidlertid ikke uttrykk for å være så opptatt av Sandvika som sted. De var naturlig nok først og fremst opptatt av egne eiendommer og egne utbyggingsprosjekter, noe som kommer klart fram i en av entreprenørenes uttalelse: *Utbyggerne er veldig opptatt av sin eiendom og sitt prosjekt. Alle utbyggere har samme krav til avkastning. Utbyggernes argumenter er hovedsakelig ut fra økonomiske betraktninger. Når vi snakker lønnsomhet, snakker vi økonomi.* Vurderingen av avkastning er årsaken til at det bygges tett og dermed med et ”urban-estetisk preg” (høy utnyttelse gir større fortjeneste når det er etterspørsel etter denne typen leiligheter). Avkastningskravet er også årsaken til at det nå bygges boliger og ikke kontorbygg. En av eiendomsbesitterne sa det slik: *Boliger er det eneste som det er noen vits i å investere i Sandvika, shopping går dårlig på grunn av storsenteret – det er nok – og kontorer er det ikke behov for.*

Det kan imidlertid diskuteres hvorvidt alle utbyggere har samme krav til avkastning. Orderud og Røe (2002) peker på at kravet om avkastning blant annet kan ha sammenheng med selskapets struktur og hvor lenge selskapet har drevet med eiendomsutvikling og utbygging. Poenget her er imidlertid at det er kravet, fra bedriftens ledelse, om avkastning som legger de viktigste premissene for private utbyggers engasjement i boligbygging. Hva et prosjekt kaster av seg, er igjen avhengig av kostnadene knyttet til prosjektet (både ved utvikling og utbygging av eiendommen) og den prisen man kan forvente seg å få solgt leilighetene til (dette favoriserer som regel høy utnyttelsesgrad).

De ”utbyggerdiskursene” vi ser konturene av kan imidlertid ikke nødvendigvis avledes direkte av dette. Det ser ut til at det grovt sett er to utbyggerdiskurser som avtegner seg: En som springer ut av noen entreprenørs ønske om å ha innflytelse på den overordnede byutviklingen og dermed sikre langsiktige interesser, og en som har sitt utgangspunkt i kravet om kortsiktig økonomisk avkastning. I hvilken grad entreprenørene befinner seg ”innenfor” disse diskursene har nok, som vi var inne på, sammenheng med de enkelte selskapers

tettstedsutviklingen, slik den for eksempel kommer til uttrykk i ”Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging” (Miljøverndepartementet 1993b). Disse politiske målsettingene ble ellers i liten grad trukket fram som argument for fortetting av de politikerne, planleggerne, arkitektene og utbyggerne vi intervjuet.

struktur og forretningsidé. Man kan tenke seg at de eiendomsbesitterne som ikke har boligbygging eller byutvikling som en sentral forretningsstrategi, enten fordi de er for små eller fordi de har andre forretningsområder (som for eksempel utbygging og drift av kjøpesentre), vil legge strengere bedriftsøkonomiske beregninger til grunn for sitt engasjement i Sandvika. Våre intervjuer kan tyde på dette. Denne diskursen ser med andre ord ut til å være konstruert med utgangspunkt i det som kan betegnes som ”kortsiktige bedriftsøkonomiske kalkyler”.

På den andre siden har man entreprenører som lenge har drevet, og som fortsatt driver stort, med boligbygging og andre byutviklingsrelaterte prosjekter. Her kan man tenke seg at det, i tillegg til en slik ”avkastningsdiskurs”, har utviklet seg en diskurs om entreprenørens rolle i en større samfunnsmessig sammenheng, som ”byutvikler”. Dette kan knyttes til det å bygge opp eller opprettholde en moralsk kapital (noe som kan ligne en ansvarsfølelse for stedet). Det tar tid å bygge opp en praksis og en forretningsstrategi som kan representere en slik diskurs, og dette kan også være en årsak til at slike diskursive ståsteder kanskje ikke er så tydelige blant de mindre aktørene, eller blant dem som hovedsakelig investerer i andre virksomheter.⁴⁷ Denne diskursen har sitt utspring i det arkitekt- og planleggingsfaglige miljøet, som vi beskrev i kapittel 6. Over tid kan man si at det overføres kunnskap fra arkitekter og planleggere til de utbyggerne som har langsiktige interesser i bolig- og byutvikling.⁴⁸ Større entreprenører har dessuten arkitekter i sin egen stab og vil gjennom rekruttering av nye arkitekter og planleggere stadig bidra til å fornye denne kunnskapen.

Det kan imidlertid argumenteres for at selv om en byutviklingsdiskurs er framtreddende, er det profittkravet som er den viktigste underliggende interessen. Det at utbyggerne tar et ”samfunnsansvar” i forhold til prosjektets sosiale kontekst, kan være del av en langsiktig strategi for å bygge opp et tillitsforhold til offentlige myndigheter, slik

⁴⁷ For små virksomheter lokalisert på mindre steder eller byer, der opprettelsen av et lokalt nettverk er avgjørende for å sikre seg byggekontrakter, kan man imidlertid tenke seg at forvaltningen av en slik moralsk kapital er viktigere. Det lokale nettverket, som er en form for sosial kapital, vil på den ene siden ha en normativ virkning på utbyggerens disposisjoner (det moralske elementet) og på den andre siden gi bedre muligheter for å få gjennomført prosjekter (maktelementet).

⁴⁸ Denne kunnskapen kan imidlertid også overføres fra en bedrift til en annen i forbindelse med omstrukturering eller oppløsning av selskaper, eller i en situasjon der arbeidskraften er mobil.

at man lettere kan få gjennomslag for sine interesser, som i hovedsak er økonomisk funderte. En boligbygging som ser ut over de rene økonomiske betraktningene og tar samfunnsbetraktninger med i bildet, kan på lang sikt dessuten gagne entreprenøren økonomisk fordi boligprosjektene kan få et godt renommé. På denne måten bygges det opp en moralsk kapital som kan komme ham til gode senere.

7.3 Privatisering av stedsutviklingen

I en artikkel i lokalavisen, *Asker og Bærums Budstikke*, trer den økonomisk funderte diskursen om stedsutvikling nokså tydelig fram i forhold til planleggingsdiskursen:

I høst har utbyggerne og kommunen møttes flere ganger i måneden for å jobbe fram løsninger alle kan leve med når Sandvika skal ta steget fra bygd til by. Og de er enige om tre ting: – Politikerne må ha finansieringen på plass og summen på papiret før planen vedtas. Det er helt avgjørende sier Bjarne Meel, prosjektdirektør i Selvaagbygg. – Politikerne må ta beslutninger, ikke vise beslutningsvegring, samtykker Geir Inge Juriks, prosjektutvikler i Veidekke Bolig. – Ja politikerne må finne penger til infrastruktur og få den på plass, påpeker Gunvor Bjørnsen, avdelingsleder i Planseksjonen. De to aktørene i spillet om Sandvika har ulike utgangspunkt: Grunneierne har penger, visjoner og konkrete planer. Kommunen har visjonene og tar avgjørelsene – men mangler pengene (05.11.01).

Det framheves videre at grunneierne er svært opptatt av å finne løsninger på hvem som skal betale regningen:

– Det ligger et betydelig ansvar på politikerne. Det skal bygges barnehager, skoler og veikryss i Sandvika. Denne helhetsplanen koster penger. Grunneierne kan være med å finansiere, men vi må sende regningen videre til dem som skal bo i de nye boligene. Kommunen må komme inn med noen penger, ellers får vi bare dyre boliger for spesielle grupper, forklarer Meel. – Politikerne har uttrykt ønske om at Sandvika skal huse unge og barnefamilier. Politikerne må prioritere hva som er viktigst. Vi har en smertegrense for hva vi kan være med på, påpeker Juriks fra

Veidekke Bolig. Finansieringen av et nytt Sandvika henger nøye sammen med hvor mange etasjer husene skal få. – Jo mer man kan bygge på eiendommene, jo lettere er det å bidra til fellesskapets behov. Dette er et regnestykke for oss, sier Juriks. – Når politikerne er enige om at Sandvika skal bli by, så oppfatter vi det som at de er villige til å bygge i høyden, samtykker Meel (05.11.01).

Det er en klar oppfatning blant utbyggerne om at, som en entreprenør uttalte; *det er kommunene som må ivareta helheten. Den enkelte utbygger vil aldri ta det ansvaret, med mindre de pålegges det. Kommunen burde hatt hånd om dette. Kommunen sitter med reguleringsmyndighet og det bør være overordnet utbyggerinteressene.*

En entreprenør uttrykte at han hadde stor sans for den måten å jobbe på som man forsøker å realisere i helhetsplanarbeidet i Sandvika, men han så svært betenkelige sider ved at det er utbyggerne som betaler for arbeidet. Han ga uttrykk for at kommunen burde betale og styre dette arbeidet: *Vi deltar i rollespillet på en annen måte når vi selv betaler for deltagelsen. Vi blir mer offensive, og vi krever mer. Dette er neppe hensiktsmessig om en ser det fra det offentliges synspunkt.* Utbyggerne ser det problematiske i at kommunen frasier seg deler av styringen. Det må imidlertid ses i lys av at kostnadene samtidig overføres på entreprenørene, noe som ikke er en forretningsmessig gunstig situasjon. Derfor pekte en av informantene på at; *det må komme klare føringer fra helhetsplanarbeidet. Det er vi som betaler det. Vi kan ikke være like vis når dette arbeidet avsluttes som når det begynte.* Med dette mente nok informanten at han forventet at de analysene som skulle gjøres i helhetsplanarbeidet, skulle komme utbyggerne og deres prosjekter til nytte.

En av informantene mente at kommunens ambisjoner om å få utbyggerne til å betale for både sosial og teknisk infrastruktur ikke lot seg gjennomføre: *Vi regnet med at vi måtte være med på parkering, men å betale for skole og barnehage er bare en illusjon.⁴⁹ De [kommunen] har en fornemmelse av at det er så mye penger at det bare er å legge ut, men det skjer konkurser... Så lenge vi snakker om å*

⁴⁹ I følge kommunens retningslinjer for utbyggingsavtaler (mellom kommunen og private utbyggere) legger de dessuten opp til at de private skal være med å finansiere sosial boligbygging. En viss andel av boligene i noen prosjekter skal legges ut for salg til en på forhånd avtalt pris, som er tilpasset vanskeligstilte grupper (se for øvrig kapittel 8.3 og fotnote 56).

*spleise litt er det hyggelig, men når det kommer til kroner og øre... For det er ikke noe prestisjefyllt å bygge ut i Sandvika. Det er lønnsomhet som styrer, og dette er ikke veldig interessant. Det er liksom ingen indrefilet, det tror kommunen. Etter hans oppfatning kunne et press på utbyggere om å betale for infrastrukturinvesteringer, sammen med en langsom planbehandling, føre til at boligbyggingen styres mot randsonene av Sandvika, der man ikke blir belastet med infrastrukturkostnader i samme grad. Derfor mente han at kommunene skulle ha bygget opp et fond for infrastrukturinvesteringer. Han sa at; *utbyggerne har ingen samvittighet, det bør de folkevalgte ivareta. Kommunen bør derfor være realistiske, som han uttrykte det.**

Det ble også gitt uttrykk for en misnøye med at kommunen til tross for at de vil ha de private til å betale, vil styre gjennom å stille krav til planene; *kommunen oser av velvilje, men ingen handling. Kommunen må bidra med penger, men de begynner et hvert møte med å si at de ikke har penger. Da må utbyggerne tillates prosjekter som er lønnsomme. Kommunen skal ha alle ideelle krav i baklomma – det blir det ikke lønnsomme prosjekter av i Sandvika.*

En av utbyggerne var dessuten kritisk til kommunens bruk av konsulenter fordi; *fagfolkene i planseksjonen godt kunne ha gjort det selv, men det er lettere å få andre til å si det man mener selv, og det er lettere å legge skylda på konsulentene.* Denne oppfatningen må nok også ses i lys av at det er utbyggerne som har betalt for konsulentoppdraget.

Det ser med andre ord ut til at noen av de private entreprenørene er ukomfortable med at stadig større deler av ansvaret for byutviklingen er skjøvet over på dem, fordi de mangler kompetanse, men først og fremst fordi de ser at dette vil redusere prosjektenes økonomiske avkastning. De har en forventning om at kommunen skal ta et analytisk og planleggingsmessig grep når det gjelder utviklingen av området som helhet, et grep som er basert på kommunens egen planleggerkompetanse. Flere av utbyggerne i Sandvika har med andre ord ikke ambisjoner om å være byutviklere.⁵⁰

⁵⁰ Det finnes imidlertid eksempler på private utbyggere som har slike ambisjoner. Avantors rolle i Nydalen i Oslo er et slikt eksempel (se Orderud og Røe 2002).

8 Sandvika som Bærums hovedstad – en politikerdiskurs

8.1 Innledning

Vi har intervjuet to representanter for to av de største partiene i Bærum, Høyre og Arbeiderpartiet. Det begrensede utvalget gjør det umulig å gi noen inngående beskrivelse av ulike partipolitiske interesser. Vi vil derfor her nøye oss med å forsøke å beskrive et felles diskursivt ståsted som ser ut til å ha fått fotfeste i de største partiene. Sett i forhold til helhetsplanens politiske skjebne, gir dette mening fordi de to store partiene til sammen utgjør en overveldende majoritet i kommunens politiske beslutningsorganer. En koalisjon mellom disse to partiene når det gjelder disse spørsmålene, betyr derfor samtidig at det eksisterer en sterk politisk slagkraft.

8.2 Sandvika skal bli by

I samtalene med representanter for de største politiske partiene i Bærum kommune omkring utviklingen av Sandvika generelt og mer konkret om arbeidet med Helhetsplanen, ble det understreket at det er bred politisk enighet så langt om grunnpremissene for utviklingen av Sandvika. Det er generell enighet om at Sandvika skal utvikles, urbaniseres og fortettes. En av politikerne formulerte seg slik: *Det er enighet om at Sandvika skal utvikles som en hovedstad i Bærum – et sted for hele befolkningen. Den bymessige utviklingen skal fortsette med de aktivitetene man kan forvente å finne i en by.*

Den andre informanten ga i stor grad uttrykk for det samme, men la også vekt på de boligpolitiske sidene ved byutviklingen: *Det er bred*

politisk enighet om at Sandvika skal utvikles og fortettes, og det er enighet om at vi vil ha et Sandvika med bred sammensetning av folk. Derfor må vi ha en god blanding av ulike typer boliger i ulike pris-klasser. Kanskje bør flertallet av boligene som skal bygges være relativt små leiligheter, slik at vi får flest mulig unge og nyetablerte folk hit?

Mens arkitektene vektlegger fortettingens fysisk-romlige og urbane strukturer, kan politikernes uttrykte målsetting om å fortette Sandvika knyttes til et ønske om å få flere unge til å bosette seg her. En av politikerne la vekt på at det derfor er viktig å bygge små leiligheter.⁵¹ Hun var av den oppfatning at flere unge bosatt i Sandvika vil bedre kommunens økonomi på lang sikt. Man håper nok at de unge istedenfor å flytte "hjemmefra" til Oslo, vil bosette seg i Sandvika, slik at det er større sannsynlighet for at de vil å bo i Bærum når de ønsker en større bolig.⁵² Politikeren trakk imidlertid fram som et feilslått forsøk, byggingen av boliger i Skytterdalen nord for Sandvika sentrum. Disse boligene skulle rette seg mot ungdom, men ble visstnok kjøpt av boligkapitalsterke 50 åringer, som solgte leilighetene for det dobbelte 1-2 år etterpå.

Vi ser her konturene av et kommunaløkonomisk diskursivt ståsted, der en urbanisering ses som et middel for å oppnå en befolknings-sammensetning som gir kommunen større skatteinntekter både på kort og på lang sikt. Tanken om å utvikle Sandvika til en attraktiv hovedstad, som til en viss grad kan konkurrere med bolig- og tjenestemarkedet i Oslo, kan dermed være et uttrykk for en "kamp" om menneskelig og økonomisk kapital i storbyregionen.⁵³ Denne kommunaløkonomiske diskursen kan også ses i sammenheng med framveksten av utbyggingsavtaler mellom kommunen og private utbyggere.

⁵¹ Sandvika vest, der det er bygget ut nokså mange leiligheter, huser mange eldre, som nok har finansiert leilighetskjøp ved hjelp av den kapitalgevinsten de sitter igjen med på slutten av boligkarrieren.

⁵² Imidlertid er det naturligvis ikke slik at leilighetenes størrelse er den eneste faktoren av betydning for ungdoms valg av bosted. Pris og beliggenhet er vel så viktig. Orderud og Røe (2002) viser hvordan disse betraktningene trekkes inn i private utbygges vurderinger av hva slags type leiligheter som gir best avkastning.

⁵³ Man kan naturligvis også tolke politikernes utsagn "face value", det vil si at målsettingen om å bygge boliger i ulike prisklasser har en "ren" velferdspolitisk begrunnelse.

8.3 Utbyggingsavtaler som løsning på den nye byens infrastrukturproblemer

Når Sandvika skal fortettes og utvikles i det omfang man snakker om her, er det nødvendig å sikre tilfredsstillende utvikling av sosial og teknisk infrastruktur. Dette er politikerne opptatt av. Den sterke befolkningsøkningen i årene framover, som politikerne legger opp til, vil kreve flere barnehager, skoler, eldreboliger, sykehjem, etc. Dessuten betyr en økt befolkningsmengde økt belastning på den fysiske infrastrukturen, noe som betyr at det må gjøres investeringer for å bedre kapasiteten i vanntilførsel, veisystemer, parkeringsmuligheter, park og grøntområder, etc.

De politikerne vi snakket med, ga uttrykk for at Bærum kommune ikke er en rik kommune. En av informantene hevdet at Bærum ligger dårlig an når det gjelder kommunal økonomi i forhold til andre kommuner i Norge.⁵⁴ På bakgrunn av dette ser det ut til å ha utviklet seg en forståelse av at kommunen ikke kan bære kostnadene ved utbygging av tjenester og infrastruktur som tidligere var en selvfølgelig offentlig oppgave. Den eneste muligheten politikerne ser for seg, er å finansiere de samfunnsmessige oppgavene, som kommunen skal forvalte og sikre i forbindelse med større utbyggingsprosjekter, ved å benytte såkalte utbyggingsavtaler.⁵⁵

⁵⁴ Om kommunens økonomi er god eller ikke har vært et diskusjonstema. Fra kommuneadministrasjonens side har det vært hevdet at kommunen er i en vanskelig økonomisk situasjon. I en artikkel i Asker og Bærums Budstikke (03.10.2000) hevdet Tor Olsen, økonomisjef i kommunen, at selv om Bærum er blant dem som tar inn flest skatte kroner, havner de på ca. 220. plass blant landets kommuner når skattepengene er fordelt. Han sier videre at grunnen til dette er det høye kostnadsnivået i Bærum. Denne framstillingen ble delvis imøtegått av kommuneekspert Lars Erik Borge i samme utgave av avisa. Han hevdet at de offentlige oppgavene blir godt ivaretatt i Bærum, sammenlignet med andre vekstkommuner. Borge la også vekt på at kommunen ligger sentralt og har stordriftsfordeler som gjør den billig å drive. Dessuten pekte han på at kommunen ikke har innført eiendomsskatt, som kunne gi kommunen økte inntekter. Denne diskusjonen viser betydningen av selvpresentasjon i denne typen saker.

⁵⁵ Bruken av utbyggingsavtaler representerer en privatisering som kan ses i et større perspektiv, som det Graham og Marvin (2001) trekker opp i sin bok. De beskriver en offentlig byplanlegging som er på retur i forhold til et privatisert regime. Det private finansierer stadig større deler av det som tidligere var et offentlig ansvar, det vil si veier, ledningsnett, kommunikasjonslinjer, barnehager, skoler, etc. Dette kan i følge Graham gi fordelingsmessige skjevheter fordi de private vil dreie investeringene dit de

Utbyggingsavtaler er privatrettslige avtaler mellom en grunneier/entreprenør og kommunen som etablerer forpliktelser og/eller rettigheter i tillegg til dem som følger av plan- og bygningsloven og øvrig regelverk (Bærum kommune 2001b).⁵⁶ En utbyggingsavtale kan for eksempel innebære at utbyggere i sine prosjekter pålegges å bidra til å betale nødvendig sosial og teknisk infrastruktur for å få lov til å bygge.⁵⁷

Plan- og bygningsloven gir kommunen rett til å stille krav til at løsningene når det gjelder infrastruktur (skole, helse, eldreomsorg, tekniske forhold og samferdsel) må være fastlagte før utbygging av boliger kan igangsettes. Hvilke finansieringsløsninger som imidlertid velges, er utenfor lovens virkeområde. En politiker uttrykte problemet slik: *Får vi ikke til utbyggingsavtaler, er det kun ett alternativ som gjenstår, og det er å nekte utbyggingsprosjekter som ikke tar høyde for å spleise på fellesoppgavene. Det ble også hevdet at; utbyggerne har stor fortjeneste. De har godt råd til å bidra til fellesskapet. Det er overhodet ikke et urimelig krav.*

gir best avkastning, med andre ord til velstående forsteder og til korridorer og noder der det er en opphopning av attraktive aktiviteter og virksomheter (såkalte "sticky places").

⁵⁶ Skogheim peker på at det ikke finnes noen klar definisjon av hva utbyggingsavtaler er, og at det heller ikke foreligger omtale av slike avtaler verken i lovverket generelt eller i plan- og bygningsloven spesielt (2001b:16). Dette har utvalget som for tiden gjennomgår planleggingsbestemmelsene i plan- og bygningsloven (og annet relevant lovverk), sett på som et problem. I utvalgets første delutredning heter det at; "[s]å lenge det ikke er gitt formelle regler om dette forholdet er alle involverte sikret stor frihet til å bruke avtaleinstrumentet på den måten som anses hensiktsmessig i det enkelte tilfellet. Utvalget ser imidlertid faren for at denne friheten legger press på det viktige skillet mellom offentlig myndighetsutøvelse etter plan- og bygningsloven eller andre lover, og avtaleforhandlinger, som først og fremst styres av kommersielle hensyn" (NOU 2001:140). Utvalget peker på at de i sitt videre arbeid vil ta stilling til om det bør innføres lovregler som regulerer forhandlinger og avtaler mellom planleggingsmyndigheter og private utbyggere, såkalte utbyggingsavtaler.

⁵⁷ I et notat, rettet mot private utbyggere, om utformingen av utbyggingsavtaler legger kommunen dessuten vekt på at denne typen avtaler kan brukes til å sikre rimelige boliger for vanskeligstilte befolkningsgrupper. I notatet heter det at "... en gitt andel av boligene i et prosjekt [forstås som i noen prosjekter] skal legges ut for salg til en på forhånd avtalt pris. Denne andelen ligger typisk på 20-25% av prosjektets boligmasse. Prisen kan være basert på beregninger av hva den aktuelle brukergruppen for boligene evner å betale" (vedlegg 2 til notatet "Utbyggingsavtaler", sist oppdatert 29.05.2001). Kommunen ønsker med andre ord å skyve den økonomiske belastningen ved sosial boligbygging over på utbyggerne.

8.4 ”Not in my back yard”

Til tross for at det har vært bred politisk enighet om at Sandvika skal fortettes, gis det samtidig uttrykk for at det nok vil oppstå uenigheter og kontroverser politisk når det kommer til den konkrete realiseringen av utbyggingsprosjekter. I tillegg forventer man protester fra befolkningen. Akkurat hvilke saker som vil bli kontroversielle, er ikke så godt å forutsi, fortelles det, men at det vil bli kontroverser er forutsigbart. Dette har sammenheng med at ulike aktører har ulike erfaringer med og ulike interesser knyttet til stedet. Det er denne sosiale kompleksiteten som gjør at stedet og stedets materielle elementer ofte vil bli gjenstand for konflikter, som kan utløses eller skyte fart for eksempel i forbindelse med konkrete plansaker. På denne måten kommer ulike stedsdiskurser til syne, også dem som vanligvis ikke er ”synlige”, og som kan representerer en motstand mot de dominerende stedsformende maktrelasjonene (beskrevet i kapittel 6 og 7).

Politikernes forventning til at det blir kontroverser, ser ut til å bygge på tidligere erfaringer med kommunens innbyggere når det gjelder utbygging som ikke er ønsket av dem som allerede bor i området. En av politikernes reflekterte over innholdet i de lokale klagesakene som dukker opp i forbindelse utbyggingsplaner, på en måte som kan eksemplifisere noen mer generelle ”lokalkulturelle” trekk ved befolkningen i deler av Bærum: *Bærum har jo et image om at her bor de rikeste i landet. Det har mange sider. Det er kommunens og det offentliges oppgave å ta vare på sosiale oppgaver og de svakeste befolkningsgruppene, men man kan gjøre seg mange tanker om menneskesyn og samfunnssyn blant de rikeste. Det er områder i Bærum hvor det omtrent er umulig å få plassert en skole eller et sykehjem. Folk vil ikke ha dette i nærheten av seg og mobiliserer og protesterer. Argumentene som da kan brukes, finner ingen grenser. De avdekker ofte helt uakseptable verdier og menneskesyn.*⁵⁸

⁵⁸ Klagesaker i forbindelse med utbyggingsplaner kan med andre ord vise seg å være et interessant empirisk materiale også i kulturanalytisk forstand. I slike klager vil man kunne se hva som engasjerer og opptar folk i forbindelse med stedsutvikling og konkrete utbyggingsplaner, og ikke minst på hvilken måte det opptar folk. Et slikt materiale vil også være interessant i komparativ sammenheng. De fleste steder i Norge ville utsiktene til å få bygget en skole, eller et sykehjem vært mer enn velkomment. Slik utbygging bidrar til å opprettholde bosetting, til nye arbeidsplasser, etc. Klagesaker vil med andre ord kunne avdekke betydningsfull og interessant informasjon om ulike sosiale og kulturelle aspekter ved lokale steder.

I den internasjonale litteraturen er denne typen protester gitt betegnelsen NIMBY-syndromet, der NIMBY står for ”Not In My Back Yard”, eller det å motsette seg utbygging i boligens nærområde som kan virke sjenerende eller bidra til å redusere markedsprisen på egen bolig. Dette er et utbredt fenomen i velstående forsteder og middelklasseforsteder til større byer. I Bærum kan dette se ut til å være så utbredt at det karakteriserer lokalbefolkningens reaksjoner på større utbyggingstiltak, som i Sandvika. Dette kan forstås i forhold til en livsverden-diskurs som avtegnet seg på grunnlag av intervjuene med representanter for lokalbefolkningen i og rundt Sandvika. Dette går vi nærmere inn på i kapittel 9.

9 Lokalt funderte motdiskurser om Sandvika

9.1 Innledning

For å få et innblikk i eventuelle motdiskurser til hoveddiskursen om Sandvikas videre utvikling, som vi har beskrevet i de foregående kapitlene, har vi intervjuet en rekke personer som representerer ulike aktør- og befolkningsgrupper med et ståsted utenfor eller på sidelinjen av helhetsplanarbeidet. Disse aktørene kan likevel sies å være berørte av planen (se kapittel 3.3). Vi har for det første intervjuet medlemmer i lokale organisasjoner og velforeninger, som både representerer ulike uttrykte interesser og ulike befolkningsmessige posisjoner (når det gjelder alder, livsfase, livsstil, etc.). Dessuten har vi intervjuet noen ungdomsskoleelever, derav en av de faste representantene i ungdommens kommunestyre. Andre kommunale etater kan også være ståsted for motdiskurser til urbaniseringsdiskursen, og vi har derfor innhentet erfaringer og synspunkter på Sandvika og dets utvikling fra representanter for slike etater.

Informantene representerer for det første ulike aktørgrupper med eksplisitte ærender (mål og hensikter) og iscenesettelser av Sandvika som sted (måter å framstille og fortelle om stedet på). Naturvernforbundet kan for eksempel antas å beskrive Sandvika som sted i lys av de miljøproblemene trafikksystemene i Sandvika skaper og den kommersialiseringen og forbruksveksten Sandvika storsenter representerer.

For det andre representerer disse informantene på et vis ulike befolkningsgrupper som ikke nødvendigvis har gitt offentlig uttrykk for sine interesser i, erfaringer med og meninger knyttet til stedet. Disse ståstedene og interessene kan ligge latente, og kan aktiveres og komme til uttrykk som en reaksjon mot et planforslag. Man kan si at den dominerende diskursen om Sandvikas utvikling ("Sandvika skal

bli by”) dermed ”støter” mot en annen diskurs, en motdiskurs som har sin grobunn utenfor den arenaen som næringsinteressene og det politisk-administrative system definerer.

Et eksempel på en ytring som springer ut av en slik motdiskurs, er en artikkel i Asker og Bærums Budstikke fra november 2000. Artikkelen viser til en motvilje mot urbanisering og fortetting. Denne motviljen kan knyttes til eneboligidealet, som i dette tilfellet kan sies å gi mening til det å bo i Bærum:

– Sandvika er blitt en betongby. Hvis vi ikke protesterer nå, blir vi også en del av den, sier Morten Dahl-Hansen, leder i Jongsåsen Vel... – En så stor fortetting uten grøntområder som det legges opp til her, kan ikke være sunt for oppvekstmiljøet. Dette har vært et fredelig sted å bo og vokse opp. Nå blir vi en del av Sandvika sentrum. Vi er bekymret for miljøet vårt sier vellederen. Han mener det er på tide å ta fram igjen diskusjonen om markagrensen. – Må man først bygge ut, er det bedre å ta litt av marka. Vi må bygge slik at folk trives. Og ingen liker å bo for tett, mener han (23.11.00).

Informantene vi har intervjuet utgjør til sammen ikke det man i samfunnsvitenskapelig forstand betegner som et representativt utvalg, men kan heller sies å eksemplifisere ulike erfaringer, interesser og dermed synspunkter på Sandvikas utvikling. De kan betraktes som representanter for alternative ståsteder i forhold til dem som kommer tydelig til uttrykk i helhetsplanarbeidet. Dermed er de av interesse for vårt arbeid her.⁵⁹ Vi har ønsket å høre hvordan disse menneskene forteller om ”sitt” Sandvika og om sine synspunkter på utviklingen av Sandvika generelt, men også om helhetsplanarbeidet spesielt, i den grad de har vært informert om dette. Disse diskursive ståstedene kan også komme til uttrykk gjennom reaksjonene på organiseringen av og innholdet i helhetsplanarbeidet

⁵⁹ En bred og representativ studie av et mangfold av lokale interesser ville bare la seg gjøre innenfor en mer omfattende undersøkelse. En slik undersøkelse ville imidlertid ikke kunne ha den samme eksplorerende dybden som det vi har lagt opp til her. Poenget her er først og fremst å synliggjøre ulike diskursive ståsteder og ikke gjøre en helhetlig og altomfattende analyse.

9.2 Sandvika storsenter som livsverden

For de ungdommene vi har intervjuet, var det naturlig å si at de kom fra Sandvika, selv om de bodde utenfor den bymessige bebyggelsen i Sandvika. *Det er kult i Sandvika*, som en av informantene uttrykte det. Denne positive karakteristikken av Sandvika skyldes først og fremst Storsenteret, som er ett av Norges største kjøpesentre med 108 butikker, derav 46 klesbutikker, 6 skobutikker, 9 kafeer og restauranter og en rekke helserelaterte tjenester. Senteret tilbyr dessuten 1 400 gratis parkeringsplasser. I tillegg til alt dette, som finnes under samme tak, er det en rekke butikker, tjenestetilbud og kulturtilbud i kvartalsbebyggelsen inntil storsenteret. Her finner man for eksempel en ny kino med 9 saler.

Mange av erfaringene med Sandvika, og de daglige sosiale aktivitetene og relasjonene, var knyttet til Storsenteret. En av informantene mente; *Storsenteret er hobbyen* [for mange, men ikke for henne]. En annen sa at; *alle er innom*. Dette utsagnet ble etter hvert nyansert, og det kom fram at Storsenteret særlig er et møtested for dem som ble beskrevet som sosser, mens innvandrerungdom og andre "outsidere" samles ved Sandvika stasjon. Dette er et overbygd område med enkelte butikker og tjenestetilbud, i tillegg til billettsalg. *De tøffe henger der, de som drikker og røyker mer enn røyk, taggergjengen*, sa en av ungdommene. Dette ble også sett i sammenheng med at storsenteret patruljeres av vektere, som kaster ut uønskede personer. I følge en av informantene ble ved et tilfelle også en som samlet inn penger under en innsamlingsaksjon, vist ut av senteret. Storsenteret kan dermed betraktes som et rom som i likhet med bygater er preget av en offentlig tilgjengelighet, men der det likevel praktiseres utestengning av noen grupper mennesker i visse situasjoner. Beskrivelsene av ungdommene som frekventerer Storsenteret og de som oppholder seg på stasjonsområdet, viser dessuten at Sandvika som sted er gjenstand for en sosial og romlig segregering, der ulike grupper føler seg hjemme eller utrygge i ulike deler av Sandvika.

For dem som bruker Storsenteret, er det klart at dette store kjøpesenteret fyller mange sosiale funksjoner. Det er et sted man jobber (for eksempel på McDonalds), handler, går på kafé og møter venner og kjente. Ungdommene ville imidlertid ikke si at man henger der.⁶⁰

⁶⁰ "Å henge på storsenteret" har en negativ symbolladning som ungdommene tok avstand fra, blant annet ved å beskrive det mangfoldet av sosiale relasjoner og aktiviteter storsenteret kunne "tilby".

Senteret inneholder så mange tilbud, i tillegg til den jevne strømmen av mennesker som gjør at det er lett å treffe på kjente, at det likevel lett blir til at man oppholder seg der flere timer hver dag. Til sammenligning ble 80-tallets butikksenter på Løkketangen nå karakterisert som en bakgate, som nærmest var til å le av.⁶¹ Storsenteret ble dessuten beskrevet som en kontrast til kommunale ungdomsklubber, som Arken eller Skai kafé, som passet best for dem som ikke jobber eller som har få fritidsaktiviteter.⁶² På sommeren ble Kalvøya, med sine store offentlige friluftsområder og badeplasser, beskrevet som et viktig møtested for ungdom, i tillegg til Storsenteret.

Storsenteret er stedet man handler og treffer kjente også for andre befolkningsgrupper, enten det er den middelaldrende mannen som handler alle julepresangene på senteret i løpet av et par timer, den hjemmeværende småbarnsmoren som triller barnevognen inn i konditoriets sittegrupper, kanskje med en venninne, med en café latte i hånden, før hun går og gjør dagens innkjøp av dagligvarer, eller de to pensjonistparene som drikker kaffe, med utsikt til taffelpianisten i kaféen i bunnen av atriet. Men det er nok ungdommene som i størst grad knytter sin livsverden til det som skjer og kan skjje innenfor Storsenterets vegger.

Når disse ungdommene beskrev Sandvika, kom det klart fram at det ikke manglet tilbud. Storsenteret hadde et så stort utvalg av motebutikker, også av det mer eksklusive slaget, at det ikke var nødvendig å reise til Oslo for å handle klær, i følge en av informantene.⁶³ Når Sandvika i tillegg har et så omfattende kinotilbud, betyr det at det ikke er nødvendig å reise til Oslo av den grunn heller. Ungdommene vi intervjuet var av den klare oppfatning at byggingen av Storsenteret og utbyggingen av de tilliggende kvartalene, gjorde at færre dro til Oslo

⁶¹ Byggingen av Løkketangen-senteret, og saneringen av den gamle trehusbebyggelsen i dette området, ble i sin tid imøtegått med en nokså omfattende protestbevegelse, inkludert en underskriftskampanje med 13 000 underskrifter mot riving. Det var Gro Harlem Bruntland, den gang som miljøvernminister, som til slutt tok avgjørelsen om at byggingen kunne tillates og reguleringsplanen stadfestes (den 24. februar 1976) på tross av protester fra både lokalbefolkningen og fagmyndigheter.

⁶² Arken skal være et møtested for ungdom, som holder åpent på dagtid, og som har et diskotektilbud på kveldstid for aldersgruppen 13-18 år. Skai kafé er en ungdomskafé som holder åpent på ettermiddagen.

⁶³ I følge ungdommene kom det ikke bare folk fra Asker og Bærum til Storsenteret for å handle, men også fra Oslo. Ett av medlemmene i Sandvika vel fortalte at det til og med ble satt opp busser fra Ringerike med Storsenteret som mål.

for å handle eller henge. Likevel var det nødvendig å dra til Oslo noen ganger, om ikke annet for opplevelsens skyld, fikk vi inntrykk av.

Det virket som om de ungdommene vi intervjuet er komfortable med Sandvikas plass i det man kan kalle det regionale stedshierarkiet, at Sandvika er noe mer enn et landsens tettsted, men at det ikke bør ha ambisjoner om å bli en ”fullblods” by. Når de ble spurt om hvilket råd de ville ha gitt politikerne når det gjelder den videre utviklingen av Sandvika, var svaret: *Ikke la Sandvika bli by. Vi har Oslo*. Når det gjelder dette spørsmålet, er det naturligvis ulike oppfatninger blant ungdom. To jenter som uttalte seg til lokalavisa sommeren 2002, ser for eksempel ut til å ha ment noe annet.⁶⁴

9.3 Småbyen med det store senteret og det lille hjertet?

På bakgrunn av intervjuene med disse ungdommene, kan vi se konturene av en diskursiv konstruksjon av Sandvika som en ”småby” med et stort kjøpesenter. Ungdommene velger å kontrastere småbyen Sandvika til storbyen Oslo uten at de beskriver fordelene ved en slik småby, bortsett fra at den har et stort kjøpesenter og en gunstig lokalisering (kort vei), og gode kommunikasjoner (effektiv transport) i forhold til andre steder med ting å tilby som denne småbyen ikke har (ungdommene nevnte Oslo, nabokommunen Asker og badestranda).

Sandvika trenger ikke være større, ble det sagt. De ønsket ingen økt urbanisering, selv om storsenteret og de mange butikkene var ønsket, og selv om, som en av informantene uttrykte det; *det har begynt å bli fint å gå i byen*. Våre informanter vil med andre ord ha et bredt tilbud av butikker, samtidig som de ikke ønsker en videre utbygging, men dette er det som nevnt delte meninger om blant ungdom. Den siste tidens utbygging og dens estetiske framtoning, ble også brukt som begrunnelse mot utbygging. Om byggingen av leiligheter på den tidligere godt synlige og skogbevokste Kjærbokollen, sa for eksempel

⁶⁴ Andre ungdommer, som har uttalt seg i lokalavisa Asker og Bærums Budstikke (28. juni 2002), har ikke noe i mot at Sandvika blir mer bymessig og får flere butikker: ”Det er bra hvis Sandvika kan bli litt større, få litt flere tilbud, flere kafeer og flere steder å være. Vi kjenner butikkene her ut og inn”, sier en av de to jentene som er intervjuet. Den andre jenta tror byutvikling kan føre til at flere ungdommer holder seg i hjembygden. ”Byen” skal med andre ord bli et virkemiddel for å få folk til å holde seg i ”bygda”.

en av ungdommene at; *det er helt nedbygd, det er så stygt der, det blir så mye oppå hverandre, med klosser.*⁶⁵

Denne nokså sammensatte begrunnelsen for å holde på småbyens størrelse, kan imidlertid kontrasteres til det man ellers gjerne beskriver som småbyens fortrinn, et "moral community" der sosiale relasjoner er synlige og stabile, der det skal eksistere en kollektiv identifikasjon med stedet og det som gjerne beskrives som "bypatriotisme". På bakgrunn av alle intervjuene vi har gjort, er det vanskelig å se at det eksisterer noen utbredt og tydeliggjort oppfatning av hva Sandvika er og bør være. Det er også vanskelig å få øye på noen form for moralsk oppslutning om stedet, annet enn i mindre interessegrupperinger som foreningen Venner av Gamle Sandvika. I småbyer og tettsteder i andre deler av landet kan det nok fortsatt være slik at mange av dem som har kommersielle interesser på stedet, også bor der, men dette ser ikke ut til å være tilfellet i Sandvika. Det er ikke engang slik i det gamle Sandvika, i følge ett av medlemmene av Sandvika vel: *De som eier det gamle Sandvika, er folk som bor alle mulige andre steder.*

Denne manglende patriotismen ble framhevet av informantene i Sandvika velforening: *Sandvika har vel ikke lokale miljøer som mobiliseres lett. Det er intet "oss" her ... Patriotismen og gløden for Sandvika er ikke der.* Informantene pekte på at; *det som samler mest er trafikkspørsmålene, E16, E18 og parkering. Det er ingen som har stått på skansen mot betongklossene.* Det ble imidlertid pekt på at også når det gjelder disse spørsmålene protesteres det gjennom formelle kanaler innenfor lovens rammer mot for eksempel reguleringsplaner. *De lever videre som litt forbannet, men med en stille resignasjon. Det er for mange gammeldagse, pene og pyntelige mennesker,* sa ett av de eldre medlemmene i vellet. Dette kan også ses i sammenheng med det tidligere omtalte omfanget av klagesaker på offentlige vedtak, som berører enkeltpersoners eiendom (se kapittel 8.4). Det reageres på enkeltsaker som berører enkeltindividet, mens det ser ut til å være vanskelig å mobilisere en kollektiv oppslutning omkring større spørsmål knyttet til stedets utvikling. Med andre ord virker det som om det er en svak tilhørighet til stedet, til det å være en "Sandvikabeboer".

Ungdommene vi intervjuet trodde heller ikke at folk var engasjert i Sandvika. En av dem uttrykte seg slik: *Jeg tror ikke det er så mange som bryr seg ... hvis det blir stygt, så flytter vi bare [og gjerne til utlandet, la en informant vekt på].* På tross av at ungdommene likte

⁶⁵ Kjørbokollen ligger på vestsiden av Storsenteret, men i dets umiddelbare nærhet.

Sandvika og godt kunne tenke seg å etablere seg der, eller i den delen av Bærum, etter endt utdanning, ga de i liten grad uttrykk for at de følte seg knyttet til stedet.

I motsetning til mange andre ”småbyer”, er Sandvika for eksempel i liten grad et møtested på 17. mai. Barnetogene samles ikke på torget i Sandvika. Det er i følge ett av medlemmene i Sandvika vel bare en håndfull mennesker (mellom 10 og 40) som deltar på velforeningens arrangement i Sandvika sentrum. Sandvika er med andre ord heller ingen arena for å gi uttrykk for en nasjonal selvfølelse, som kan tydeliggjøre stedets plass i nasjonen. Heller ikke medlemmene av Sandvikas velforening har nødvendigvis ”sitt hjerte i Sandvika”. Det er i følge informantene en divergens blant foreningens medlemmer med hensyn til om de skal rette oppmerksomheten mot Sandvika eller de omkringliggende områdene som også ligger innenfor Sandvika vels grenser.

9.4 Sandvika-nostalgien og eldrebølgen

Det er likevel ikke slik at Sandvika helt mangler det vi kan kalle en tilbakeskuende stedsmoralisme. Nettopp dette er foreningen Venner av Gamle Sandvika det fremste eksempelet på, foreningen med ”ett hjerte som banker for Sandvika”, som det står på forsiden av en av deres brosjyrer. I en artikkel i Asker og Bærums Budstikke antyder lederen av denne foreningen at de nye generasjonene ikke kjenner Sandvikas historie fordi politikerne i Bærum har en ”historie for å rive gamle bygg i Sandvika”. Hun knytter med andre ord mangelen på en felles bevissthet omkring hva Sandvika *er* og *bør* være til mangelen på kunnskap om hva Sandvika *var*. Etter hennes oppfatning har ikke politikerne og planleggerne denne kunnskapen:

– Få tettsteder i Norge har revet og bygget nytt så mange ganger som det er gjort i Sandvika, Nå må vi tenke oss om, advarer Venner av Gamle Sandvika ... Vi må ha et bilde av hva de gamle tenkte som et bakteppe når vi planlegger, understreker hun (28.06.01).

Lederen av foreningen bruker også historien som begrunnelse for at det bør planlegges for begge sider av Sandvikselva og helt opp til Hamang-området. Hun sier videre i intervjuet at:

– Det er her Sandvika sentrum ligger, og det er her de vil fortette. Men det er denne aksene som har den eldste historien ... Sentrum må ikke stoppe ved jernbane

broen, men strekke seg helt opp til Hamang. – Da får Sandvika sjel (28.06.01).

Hun ser med andre ord muligheten for utviklingen av en form for kollektiv identitet gjennom å gjenoppdage og framheve det gamle Sandvikas materialitet og bevare det som er igjen av dette stedets bebyggelse. I likhet med arkitekt- og planleggerdiskursen vi beskrev i kapittel 6, må dette kunne sies å bygge på en essensialistisk forståelse av stedet, der de materielle strukturene tillegges stor vekt for hvordan stedet oppleves og erfares, og dermed også hvordan den enkelte vil tenke på sted. Forskjellen er at mens arkitektene vil skape ”det gode (urbane) liv” ved å bygge en ny by, vil Venner av Gamle Sandvika finne tilbake til ”det gamle gode liv” ved å bevare og gjenskape, så langt det lar seg gjøre, det gamle Sandvika.

Ett av medlemmene i Sandvika vel hevdet at; *de fleste* [må kanskje tolkes som velforeningens medlemmer] *drømmer om den hvite byen, med trehus, men det er urealistisk.*⁶⁶ Til tross for at gjenskaping av den hvite trehusbyen ble beskrevet som urealistisk, er det interessant at det oppfattes at mange vil ha det man kan kalle et ”retro-sted”. Det kan se ut som det er en oppfatning av at den gamle trehusbebyggelsen representerer noen fellesskapsverdier som kan gjenskapes. Denne besnærende tanken utgjør mye av idégrunnet til bevegelser som nyurbanisering og neo-tradisjonell planlegging, som man finner de mest rendyrkede eksemplene på i USA. Denne planleggingsretningen, og den ideologien den representerer, har imidlertid vært gjenstand for en del kritikk.⁶⁷

⁶⁶ Sandvika ble en gang beskrevet som ”Den hvite byen ved fjorden”. Denne karakteristikken ble introdusert av arkitekt Magnus Poulsson i forbindelse med planleggingen og byggingen av det nye (og hvite) rådhuset i 1925, som Poulsson utførte i samarbeid med Arnstein Arneberg, og flere andre bygninger i det sentrale Sandvika. Fortellingen om den hvite byen dukker fortsatt opp både i samtaler med Sandvika-beboere og i kommunens presentasjon av Sandvika. De innleide arkitektene som har arbeidet med helhetsplanen, fører elementer av denne forestillingen videre i sitt estetiske program, der de blant annet foreslår at bygningsmaterialer og fargesetting skal velges på bakgrunn av bygningenes beliggenhet. Det betyr for eksempel at nye bygg i rådhusområdet skal være hvite.

⁶⁷ Andersen (2002) peker for eksempel i sin studie av den ”nyurbanistisk” pregede byen Kentlands i Maryland, USA, på at dette stedet, selv om det ligger tett opp til arkitektenes ideer rent arkitektonisk (en kopi av den tradisjonelle amerikanske småbyen) og planmessig, og mange beboere virkelig trives der, ikke er blitt det selvforsynte, heterogene og stabile lokale, sosiale fellesskapet som man i utgangspunktet etterstrevet. Nyurbanistene har

Denne argumentasjonen for å følge de gamle sporene og lytte til de ”gamle”, har imidlertid lite å gjøre med den ”eldreboomen” mange mener Sandvika er inne i, som blant annet skyldes at mange eldre av ulike årsaker flytter fra de omkringliggende villastrøkene til en leilighet i Sandvika. Dette er mennesker som etter endringer i for eksempel livsfase eller helse, ikke lenger ønsker å bo i et stort hus med en arbeidskrevende hage. Ett av medlemmene i Sandvika vel sa det slik: *Sandvika blir bemannet med eldre mennesker som selger sine villaer. Stedet blir ikke et strøk der det er barnefamilier.*

Det ble også sagt at tilflyttingen av eldre til for eksempel de nye boligene langs Claude Monets allé, vis a vis Storsenteret, har medført sosiale konflikter. En av informantene uttrykte seg slik: *Det er litt overdreven fokusering på at det skal være liv om kvelden. Mange er ikke begeistret for dette livet... De som bor i Parkgården, mot veien, reagerer på bråket.* Dette bråket er det i stor grad ungdom som står for, på kveldstid, på gata eller i en av de flere serveringsstedene som ligger i denne delen av Sandvika, der det tidligere også lå et godt besøkt dansested. For ungdom kan Sandvika betraktes som en ”reserveby”, med et minstemål av butikker, tjenestetilbud og kulturtilbud, mens de eldre kanskje først og fremst er opptatt av det praktiske ved å bo i en sentralt beliggende leilighet (sammenlignet med en typisk forstadsvilla).

klare ideer om at bestemte fysiske omgivelser har partikulære sosiale konsekvenser. Andersen hevder imidlertid at hans analyse av Kentlands viser at det ikke er så enkelt, og at andre faktorer spiller vel så viktige roller i å påvirke individers handlinger og sosiokulturelle prosesser.

10 Helhetsplanarbeidet og Sandvika som livsverden

10.1 Innledning

Som vi har vært inne på, vil lokalt funderte interesser og erfaringer kunne ligge latente og først komme til uttrykk, i hvert fall i språklig form, når folks livsverden blir berørt av romlig-fysiske endringer, enten det er mindre prosjekter eller større transformasjoner. Derfor har vi funnet det interessant å innhente synspunkter på arbeidet med helhetsplanen og i hvilken grad dette planarbeidet tar opp i seg lokalt funderte interesser og ståsteder.

10.2 ”Det går over hodet på befolkningen”

De fleste av representantene for lokale organisasjoner og foreninger, som vi har snakket med, hadde registrert vedtaket om at Sandvika skal fortettes, og de hadde også oppfattet utbyggingsplanenes omfang. Denne kjennskapen til helhetsplanen og utbyggernes prosjektforslag hadde nok ikke i samme grad de som ellers er bosatt i Sandvika eller Sandvikas omland.⁶⁸ Når det gjelder de lokale organisasjonene og foreningene, har de en noe ulik status i forhold til kommunens planarbeid generelt. Noen har status som høringsinstans for regulerings- og kommuneplaner, mens andre har det de beskrev som en samarbeidsavtale med kommunen, slik at de får uttale seg til

⁶⁸ På et møte i Selskabet til Sandvikens vel spurte vi hvor mange av de framømte (stort sett eldre mennesker) som hadde hørt om helhetsplanen. Da var det godt under halvparten som ga uttrykk for det. Dette illustrerer en forskjell mellom dem som representerer organisasjonen, og derfor er forholdsvis orienterte om de sakene som berører deres organisasjon, og medlemsmassen i den samme organisasjonen.

aktuelle planer. En av våre informanter hadde dessuten deltatt i et møte i koordineringsgruppa for arbeidet med helhetsplanen, som representant for en lokal velforening.

Det ble imidlertid gitt uttrykk for at det på et tidlig stadium av helhetsplanarbeidet var vanskelig å få noe særlig informasjon om hva som foregikk. En av informantene fortalte at; *jeg må forholde meg til Budstikka* [Asker og Bærums Budstikke]. *Det er der jeg får greie på ting først*. Noen var skeptiske til kommunens intensjoner, de etterlyste bedre muligheter for lokal deltakelse. En informant uttrykte dette slik: *Lokalbefolkningen skulle hatt muligheter for å uttale seg, og at det ble tatt hensyn til. Vil vi ha et ubegrenset antall boliger?* Ungdommene vi intervjuet stilte seg også tvilende til om Ungdommens kommunestyre hadde noen særlig innflytelse i denne saken og i andre saker. Andre representanter for lokale lag og brukergrupper følte seg nokså trygge på at deres interesser har blitt eller kommer til å bli ivaretatt, og mente at de får anledning til å si hva de mener, men at det avhenger av saken hvorvidt de blir hørt.

Det kan se ut som om noen informanters tillit til kommunen er svekket gjennom helhetsplanarbeidet. Dette har ikke bare sammenheng med mulighetene for deltagelse, men også med hva de oppfattet som planenes innhold og virkninger. En sa at; *tilliten til hva de gjør blir liten, når man ser hva de gjør*. Det ble fortalt om mange gode intensjoner, nedfelt i offentlige planer og utredninger, som ikke hadde blitt fulgt opp. Ett eksempel er grøntstrukturanalysen fra 1998, som de hevdet nesten alltid blir fraveket. I den sammenhengen ble det også sagt at; *kommunen tar først og fremst hensyn til grunneiernes interesser*. De refererte også til en rekke andre offentlige dokumenter, som Estetiske retningslinjer for Bærum kommune, Kulturvernplanen, Miljømeldingen 1997, Lokal agenda 21, Rikspolitiske retningslinjer for strandsonen, etc. Dette er eksempler på planer og retningslinjer som ikke er juridisk bindende og som kommunen i følge informantene til stadighet fraviker.

En av informantene hadde dessuten sittet i Estetisk råd for Bærum, og han berettet om hvordan rådet ble nedlagt fordi de, etter hans oppfatning, hadde gitt uttrykk for sine meninger og dermed blitt *farlige*, som han uttrykte det. Rådets innstillinger fulgte heller ikke med sakene til politisk behandling, og rådet stilte derfor et ultimatum på dette punktet, noe som førte til at det estetiske rådet ble nedlagt.⁶⁹

⁶⁹ Den avgjørende saken var striden rundt byggingen av en modernistisk villa i et etablert villastrøk, der estetisk råd anbefalte å tillate bygging på grunn av byggets arkitektoniske kvaliteter, mens kommunens politikere, på bakgrunn

Rådet kom for eksempel med synspunkter på utbyggingen av Kjørbokollen (vest for Sandvika Storsenter), som informanten var meget kritisk til. Han ga uttrykk for at dette var; *et skrekkens eksempel på hvordan det ikke skal gjøres*.

Flere av informantene ga uttrykk for at utviklingen går for fort, og at den skjer over hodene på befolkningen. Det ble fortalt at flere opplevde at de, som berørt befolkning, ofte er de siste som får informasjon om byggeplaner. For eksempel kunne det skje at entreprenører sender ut prospekter over boliger i områder hvor det ikke er fattet vedtak om utbygging. Det er med andre ord en motvilje mot den urbaniseringstakten som kommunen legger opp til, og en misnøye med den manglende informasjonen om planene.

Det at det vokste fram en diskurs om urbanisering av Sandvika, gjennom en sosial og romlig-fysisk transformasjon, har sparket i gang en motdiskurs med sitt ståsted i de stabile villaområdene rundt Sandvika. Reaksjonene mot kommunens planer for Sandvika kan med andre ord forstås både i et livsverdensperspektiv, der de forholdsvis raske fysisk-romlige endringene erfares i hverdagen, og i lys av en lokaldemokrati-diskurs, der befolkningen forventer innflytelse over endringer som i stor grad angår dem selv.

I helhetsplanarbeidet er det, som vi har vært inne på, lagt opp til at befolkningen skal gis muligheter til å komme med synspunkter på et høringsmøte etter at det faglige planleggingsarbeidet er avsluttet sommeren 2002 (i tillegg til at planen legges ut til offentlig høring). Dessuten er det gitt anledning til å komme med skriftlige innspill underveis i form av brev eller kommentarer på en Internett-side som kommunen har opprettet på sine hjemmesider med tanke på befolkningens deltagelse i helhetsplanarbeidet. Imidlertid kjente ingen av informantene til denne diskusjonskanalen, som har fått navnet ”*Sandvika i støpeskjeen*”. I kapittel 4.3 knyttet vi noen kritiske synspunkter til denne diskusjonskanalen, som i praksis ikke ser ut til å ha blitt en kanal for bred folkelig deltagelse. Våre informanter bekreftet dette inntrykket.

Blant informantene var det en frustrasjon over å ha liten innflytelse på planarbeidet. Som en kontrast til dette, ble det framhevet at representanter for private utbyggere derimot deltar aktivt, noe som innebærer, for å bruke en utbyggers egne ord, at; *vi blir mer offensive og vi krever mer*. Det kan med andre ord se ut til at det skjer en polarisering med

av naboenes protester, gikk i mot bygging. Avgjørelsen ble imidlertid senere imøtegått av fylkesmannen, som behandlet ankesaken (Arkitektnytt 2001).

hensyn til deltakelse i prosessen rundt helhetsplanen. Mens utbyggerne oppfattet seg som offensive, opplevde representanter for lokale lag og foreninger at de var uten innflytelse, og noen ga til og med uttrykk for en avmaktsfølelse.

10.3 Hvor stort skal Sandvika bli?

Intervjuene med representanter for ulike aktør- og befolkningsgrupper avdekker andre problemstillinger som reflekterer andre ståsteder eller sosiokulturelle posisjoner, enn det vi har sett komme til uttrykk med utgangspunkt i den arkitekt- og planleggingsfaglige diskursen, i den forretningsmessige diskursen og i den politiske diskurs. Disse posisjonene refererer seg først og fremst til hverdagslivets praksis og livsverden, og i mindre grad til en systemverden som bygger på enten en estetisk, økonomisk eller politisk orden.

Informantene var opptatt av grunnleggende og prinsipielle spørsmål om hvordan folk ønsker å bo og leve i Sandvika. En av informantene formulerte dette slik: *Hvordan vil man bo og leve i framtiden, stiller man seg det spørsmålet? Det er ingen analyse [i helhetsplanarbeidet] av hva det vil innebære, sosialt og på andre måter, at en skal fortette i det omfanget det her er snakk om. Det må foretas en vurdering av hva som er livskvalitet for folk.* En annen informant knyttet dette livsverdenperspektivet også til beslutningstagerne: *Hvordan blir det å leve her? Det er det som er spørsmålet. Vi er opptatt av hvordan vi som befolkning skal bo og leve her i dag og i morgen. Når vi protesterer mot utbyggingsplaner får vi til svar fra politikerne at vi ikke unner andre å bo her. Det er ikke det det dreier seg om.*

Disse grunnleggende problemstillingene kom også til uttrykk i spørsmålet om hvor mye vekst stedet tåler. Når det gjelder omfanget av utbyggingen, og spørsmålet om hvor stort Sandvika skal bli, ga en av informantene uttrykk for at; *det må bestemmes hva et område tåler. Hvor stort skal Sandvika bli? Det må defineres rammer og tak for utviklingen. Vi får aldri begrunnelser eller svar på hvorfor det er et poeng å få for eksempel 50 000 nye innbyggere.* Dette er også et uttrykk for en motstand mot urbanisering, og en uttrykte dette slik: *Hvorfor har folk flyttet til Sandvika? Fordi det er et all right tettsted. Vil folk bo i en by, hadde de flyttet til Oslo.* Som nevnt ønsket heller ikke de ungdommene vi intervjuet, at Sandvika skal bli en større by (i motsetning til de ungdommene som ble intervjuet av Asker og Bærums Budstikke 28.06.2002).

Dette er et tema som vi ikke kan få øye på verken i den arkitekt- og planfaglige diskursen, eller blant utbyggerne.⁷⁰ Det kan se ut som om veksten blir tatt for gitt, og at motforestillinger bare kommer inn i form av en "kommunal bekymring" for de økte kostnadene i forbindelse med utbyggingen av teknisk og sosial infrastruktur. Dette henger sammen med at urbanisering og bymessig utvikling er et overordnet mål for representanter for planleggere, utbyggere og politikere, mens flere av de representantene for "lokalbefolkningen" vi har intervjuet, ser på Sandvika som et tettsted eller småby (et "all right" sådan) og ønsker ingen ytterligere bymessig utvikling. Denne tilsynelatende "anti-urbane" holdningen er nok uttrykk for en konservatisme, der større romlig-materielle forandringer oppleves som truende, ikke bare på grunn av de nye byggverkernes utseende, skyggevirking, etc, men også på grunn av de aktivitetene bygningene antas å føre med seg (nye virksomheter, nye mennesker og økt trafikk). En slik form for motstand vil ofte være til stede ved større utbyggingsprosjekter.

Det er nokså klart at utgangspunktet for informantenes engasjement i Sandvika er stedet som livsverden, altså det stedet de erfarer og opplever i sitt hverdagsliv. Spørsmål som de var opptatt av, var for eksempel hvor barna skal gå på skole og hvor de kan møtes når de grønne lungene bygges ned. Det som preget diskursen er spørsmål rundt livskvalitet sett ut fra et hverdagslivs- eller livsverdenperspektiv.

Dette livsverden-perspektivet kan imidlertid utvides fra å ha sin forankring i det området man bor, til å gjelde stedet som helhet. På

⁷⁰ På samme måte som det finnes en myte om en rural og sosialt sett homogen idyll der alle lever i harmoni med hverandre (Villa 1999), som ofte kontrasteres til det usunne, farlige og sosialt utrygge bylivet (en anti-urban tradisjon), kan man si at det også finnes en urban-harmonisk myte. I den urban-harmoniske myten lever et mangfold av kulturer og sosiale klasser side om side i en lærerik og selvutviklende bykontekst (i motsetning til rural stagnasjon og konservativitet). Denne urbane myten er tilpasset en multikulturell og gjennomkommersialisert senmoderne samfunnskontekst, et urbant ideal der alle finner sin plass. Den ser imidlertid bort fra, eller vil motvirke, de sosiale og geografiske segregeringsprosessene som er typiske for større byer, og den ser bort fra de negative sidene ved by-typiske sosiale konflikter, som for eksempel oppstår ved at mennesker med ulike livsstiler bor tett. Dynes (1994 referert i Williams et al 1996) har sett på konsekvensene av dette i Storbritannia. Han peker på at hele 17 mennesker ble drept i perioden mai 1993 til november 1994, og mange flere skadet, som følge av konflikter utløst av støy om natten (fra musikkanlegg, bilmotorer og tyverialarmer).

den måten kan man si at stedsutviklingen blir gjenstand for en moralsk ansvarsfølelse. Etableringen av og deltagelsen i stedsbaserte relasjoner og nettverk kan styrke dette engasjementet og dermed styrke den moralske kapitalen, samtidig som den sosiale kapitalen styrkes (gjennom de sosiale nettverksdannelsene). ”Selskabet til Sandvikens vel” illustrerer dette perspektivet i det de påtar seg rollen som ”nabokjerringer” som bryr seg om Sandvika. De har utvidet perspektivet ved å gi uttrykk for, ikke bare et engasjement for Sandvika som oppvekstmiljø, men for hele stedets ”ve og vel”. I en bok som ble gitt ut i forbindelse med foreningens 100 års jubileum, heter det i det styrets programerklæring (Wøllo et al 1996:109):

Vår statsminister etterlyste i sin siste nyttårstale nabokjerringene, som på en god måte brydde seg om og tok vare på naboer og bekjente. De gav stabilitet til nærmiljøet. I tiden fremover ønsker Vellet å ta på seg litt av de tidligere nabokjerringenes oppgaver.

Begrepet ”nabokjerringer” blir her brukt som en metafor for en moralsk kapital som har betydning for Sandvika som sted, og som det derfor er nødvendig å bygge opp. Denne moralske kapitalen er også synlig i de andre diskursene om Sandvikas utvikling. Man kan imidlertid tenke seg at den vil ha større betydning for utbyggernes deltagelse i stedsutviklingen der disse har en eller annen form for tilknytning til stedet, særlig hvis det er et mindre sted der man er avhengig av ”goodwill” hos lokale aktører.

10.4 ”Kommunen må ta styringen”

Informantene etterlyste en sterkere styring av utviklingen fra kommunens side. Den uønskede veksten og urbaniseringen knyttes dermed til andre ikke-kommunale aktører, som antas å ha stor innflytelse på utviklingen av Sandvika. En av dem uttalte at Bærum kommune ikke har utviklet en egen og selvstendig basis for utviklingen av Sandvika, og at de heller ikke har definert rammene og retningslinjene for utviklingen. Situasjonen ble beskrevet slik at det er en rekke ulike utbyggingsprosjekter fra ulike private grunneiere og utbyggere som får sette dagsorden. Det ble gitt uttrykk for at; *kommunen må ta styringen og ikke la ulike interessenter få definere dagsorden*. Paradoksalt nok etterlyste også noen av de private utbyggerne en sterkere styring med utviklingen fra det offentliges side. De argumenterte også, som nevnt tidligere, for at helhetsplanen

må legge klare føringer for utbyggingen, og at kommunen har ansvaret for å ivareta helheten.

Representantene for aktørgrupper som står utenfor helhetsplanarbeidet, pekte på at vektleggingen av utbyggernes rolle står i et motsetningsforhold til den samtidige ambisjonen om helhetlig planlegging. De hevdet at det vil bli vanskelig å få til en helhetsplan fordi hver enkelt utbygger vil ha maksimal utnyttelse av sin tomt. *Det går på utbyggernes premisser. De må få bygge mye – ellers vil de ikke bygge. Utbyggerne betaler for at saksbehandlingen skal gå fortere,* ble det hevdet av en informant.

Dette ble av informantene sett i sammenheng med større trender, der den offentlige byplanleggingen er på retur og den private kapital blir synliggjort i beslutningsprosessene. En av representantene uttrykte det slik: *Byplan er avlegs. Tidligere var det førende for all slags utbygging. Slik er det ikke i dag. I dag er det kapitalkreftene som velger og peker ut steder for utbygging. Utbygging foregår på kapitalens premisser.* En annen så dette også i sammenheng med Bærum kommune historie når det gjelder offentlig planlegging: *Ingen har hatt noen visjon for Sandvika siden 1960-tallet. Teknologene har for det meste rådet grunnen. Noe av dette kan forklares ved at Bærum har vært styrt av forsiktig høyrepolitikk i alle år. Planlegging har ikke stått sterkt i denne politiske tradisjonen.*

Informantene berørte dermed en generell kritisk diskusjon som kan gjenfinnes i litteraturen om byplanlegging og byutvikling (se for eksempel Graham og Marvin 2001 og Knox 1993), der det framheves at offentlige myndigheters rolle i byplanlegging og boligbygging er redusert, og at private utbyggere har overtatt en stadig større del. I Norge har kommunene i stor grad trukket seg ut av planlegging, prosjektering og bygging av boliger, og boligpolitikken er deregulert, slik at boligbygging i dag i større grad er preget av konjunkturer, der utbygging er avhengig av kortsiktig økonomisk avkastning (se for eksempel Myrvold et al 2002, eller Orderud og Røe 2002).

11 Sammenfattende drøfting

I denne rapporten har vi hatt til hensikt å beskrive ulike diskursive ståsteder som kommer til uttrykk enten i tilknytning til arbeidet med helhetsplanen for Sandvika, eller på siden av dette arbeidet. Vi har også forsøkt å vise hvordan disse diskursene kan knyttes til ulike stedskonstruksjoner, med andre ord hvordan ulike erfaringer og interesser har betydning for forståelsen av hva Sandvika er og hva det bør bli. I en slik tilnærming kan man ikke forstå stedet som en objektiv virkelighet, poenget er snarere å vise hvordan stedet er gjenstand for ulike sosiale konstruksjoner og hvordan disse bunner i ulike erfaringer og interesser.

Tanken er at denne typen sosiokulturelle analyser skal kunne være et supplement til de perspektivene og den kunnskapen tradisjonelle stedsanalyser, der de fysiske forholdene tillegges størst vekt, gir.

11.1 To hoveddiskurser om Sandvika

Bredden av ulike ståsteder når det gjelder Sandvika og Sandvikas utvikling, er et uttrykk for det komplekse mangfold av sosiale erfaringer, relasjoner og prosesser som er knyttet til stedet. Sandvika er et møtepunkt for mange ulike typer aktiviteter og relasjoner, som gir helt ulike erfaringer. Det relasjonelle stedet er derfor ikke noe som kan avgrenses presist og entydig på et kart, eller noe som kan bestemmes politisk. Stedet gir mening for den enkelte gjennom subjektive erfaringer, samtidig som det dannes mer eller mindre kollektive oppfatninger basert på det sosiale samspillet mellom enkeltindivider.

Man kan likevel si at det finnes noen *hoveddiskurser*, som har sine røtter i disse erfaringene, men som også preger opplevelsen og bruken av stedet. Det er vanlig å se forskjeller i representasjoner av steder i relasjon til strukturell sosial ulikhet (Rose 1994:46), for eksempel mellom på den ene siden stedets politiske og økonomiske

maktrelasjoner og på den andre siden de som bor på stedet, men som ikke inngår i disse maktrelasjonene.⁷¹ Rose (ibid) peker imidlertid på at slike maktrelasjoner ikke nødvendigvis deler det kulturelle feltet inn i to leire, men at dette feltet kan være fragmentert av sosiale relasjoner, slik at man kan komme over en rekke identitetsfelleskap og allianser på tvers av hovedskillelinjene.

Når vi nå skal oppsummere analysene i de foregående kapitlene, velger vi likevel å dele det sosiokulturelle feltet, som stedsutvikling i Sandvika utgjør, i to hoveddeler. Dette har sammenheng med at vi i vår studie i liten grad har avdekket allianser mellom disse hoveddelene, mens slike relasjoner og bånd framgår tydelig mellom de ulike aktørgruppene som representerer ulike underdiskurser innenfor hver hoveddel. Man kan også si det slik at vår inndeling er styrt av de grupperingene vi har avdekket gjennom studien.

11.1.1 Urbanisering av Sandvika

For det første kan vi avgrense en hoveddiskurs som er knyttet til en ”orden”, tvunget gjennom av samfunnets dominerende sosiale relasjoner. Dette er det Lefebvre kaller *rommets representasjoner* (Simonsen 2001:39). Det er en *begrepsliggjort framstilling* av stedet, med andre ord en framstilling der faglige begreper og systematiske beskrivelser står sentralt. Denne framstillingen er knyttet til denne ordenens koder, tegn og kunnskap, og den foretas av ulike vitenskaper og fagprofesjoner.

Som vi har vist i kapittel 6, er det først og fremst arkitektenes og planleggerens begrepsliggjøring som blir materialisert gjennom helhetsplanen. Stedet Sandvika betraktes i denne sammenhengen utfra disse profesjonenes idealer, kunnskap og begrepssystemer, som naturligvis framkommer i mange varianter og retninger, men som likevel kan sies å ha noen fellestrekk. Det viktigste fellestrekket er vektleggingen av materielle forhold og fysiske strukturer. I denne sammenhengen, hvor målet er å utvikle Sandvika til en by, betyr det at det gode byliv finnes i en viss fysisk struktur. Det er disse fysiske idealene som ligger til grunn for arkitektenes arbeid med helhetsplanen for Sandvika.

Dette er imidlertid ikke et rent byplan-prosjekt. I tilknytning til denne arkitekt- og planleggingsdiskursen er det etablert en slags byplan

⁷¹ Med representasjoner av stedet menes i denne sammenhengen ulike former for meningsdannelse og kommunikasjon eller menings sirkulasjon om ”stedet”.

faglig-økonomisk allianse.⁷² Dette henger sammen med at den estetiske og romlig-fysiske ”urbaniseringen”, som planleggerne og arkitektene legger opp til, også er gunstig utfra de private entreprenørenes synsvinkel. Større tetthet betyr høyere tomteutnyttelse, som igjen betyr større avkastning per investerte krone. Når det likevel er motsetninger mellom kommunen og de private utbyggerne i arbeidet med helhetsplanen, gjelder det ikke målet om å utvikle Sandvika til en by, men *hvordan* utbyggingen skal finansieres. Uenighetene har særlig handlet om hva utbyggingsavtalene mellom kommunen og utbyggerne skal inneholde, eller rettere sagt hvor mye av den infrastruktur-utbyggingen som følger med en så omfattende boligbygging, de private skal betale for.

Vi kan også se konturene av noen kommunaløkonomiske argumenter, formulert av lokalpolitikere, som støtter opp under urbaniseringsdiskursen. Det kan virke som om politikere ser utbyggingen av Sandvika som en mulighet til å få ressurssterke unge mennesker til å etablere seg i Sandvika, noe som på sikt kan gi grunnlag for økte skatteinntekter.

11.1.2 Sandvika som livsverden

I vår studie av stedsutvikling i Sandvika har vi også vært opptatt av å få øye på *motdiskurser* til den dominerende urbaniseringsdiskursen. Dette er for det første ståsteder og meningsfellesskap, som er representert ved aktørgrupper som har eksplisitte hensikter med eller iscenesettelser av Sandvika som sted.⁷³ For det andre er det grupper som ikke nødvendigvis har gitt tydelig uttrykk for sine interesser i, erfaringer med og meninger knyttet til stedet, men som kan

⁷² Man kunne kanskje argumentere for at private utbyggere ikke hører hjemme i dette ”systemperspektivet”, eller Lefebvres’ begrepsliggjorte framstilling av rommet, men heller i et livsverdenperspektiv der den enkelte private aktør tolker ”verden” utfra sin forretningsidé og sitt krav til økonomisk avkastning. Vi har imidlertid valgt å knytte ”utbyggerdiskursen” til systemperspektivet for det første fordi utbyggerne inngår i de maktrelasjonene som helhetsplanen i stor grad er et resultat av (en orden tvunget gjennom av samfunnets dominerende sosiale relasjoner). For det andre er de økonomiske betraktningene og argumentene, som har en sentral plass i utbyggerdiskursen og i disse maktrelasjonene, en faglig systematisk begrepsliggjøring av stedsutvikling på samme måte som arkitektenes forståelse av stedet er det.

⁷³ Med iscenesettelse siktes det til hvordan stedet kan fortelles om (settes i scene) på en bestemt måte med tanke på en bestemt hensikt.

mobiliseres i reaksjoner mot for eksempel planforslag. Disse gruppene kan representere motdiskurser til urbaniseringsdiskursen.

Dette har fellestrekk med det Lefebvre kaller representasjonenes rom, *det levde rom* (Simonsen 2001:39), som knytter seg til det sosiale livet på stedet og til dagliglivets rytmer, det som hverdagslivsteorien betegner som livsverden.⁷⁴ Slike motdiskurser må imidlertid ikke nødvendigvis ha et slikt livsverdenperspektiv, de kan ha sitt utspring i en orden som står i opposisjon til den dominerende (for eksempel i den delen av biologifaget som kommer til uttrykk i miljøvernorganisasjoners arbeid). I vår analyse har vi imidlertid konsentrert oss om å beskrive ulike ståsteder og meningsfellesskap (diskursive konstellasjoner) når det gjelder Sandvika og Sandvikas utvikling som har utspring i ulike gruppers livsverden.

Basert på intervjuer med noen ungdommer som bruker Sandvika, har vi beskrevet en diskursiv konstruksjon av Sandvika som en småby med et stort kjøpesenter. Småbyen Sandvika beskrives i positive vendinger først og fremst fordi den har et stort kjøpesenter som har mange sosiale funksjoner, og fordi stedet har en gunstig kommunikasjonsmessig lokalisering. Disse ungdommene legger vekt på valgmuligheter og kommunikasjon. De forbinder for eksempel ikke noe negativt med trafikken i Sandvika (som støy, forurensning, etc), men assosierer begrepet "trafikk" med mulighetene til lett å kunne reise til Sandvika og fra Sandvika til for eksempel Oslo. De ungdommene vi intervjuet ønsker, i motsetning til andre som lokalavisa har intervjuet, imidlertid ingen videre utbygging av Sandvika, slik at det de oppfatter som et småbypreg forsvinner.

Fortrinnene ved denne småbyen, slik disse ungdommene beskriver den, står i kontrast til det som ellers gjerne beskrives som småbyens fortrinn; et sted der de sosiale relasjonene er synlige og stabile, og der det eksisterer forutsetninger for kollektive identitetsdannelser (et "gemeinschaft"-preget forhold til stedet). Dette kan komme til uttrykk som en form for "bypatriotisme". Det er vanskelig å få øye på det man kan kalle en moralsk oppslutning om Sandvika, noe som først og fremst ser ut til å bekymre noen mindre interessegrupperinger. Lokale motdiskurser kommer til overflaten som protester først og fremst i

⁷⁴ Lefebvre har også beskrevet et tredje element i det Simonsen (2001:38-39) betegner som en begrepsmessig triade om sosial romlighet. Dette elementet er *den romlige praktikk*, som omfatter samfunnsmessig produksjon og reproduksjon, samt de spesifikke lokaliteter og romlige strukturer som i forlengelsen av dette kjennetegner et samfunn. Denne romligheten kalles også det erfarte rom.

enkeltsaker som berører det enkelte individ. De kommer for eksempel til uttrykk når beboere og velforeninger i Sandvikas randrområder protesterer mot enkeltprosjekter fordi byggene er estetisk skjemmende, eller fordi aktiviteten knyttet til disse byggene antas å ville belaste eksisterende infrastruktur. I følge våre informanter har det derimot vært vanskelig å mobilisere en bredere oppslutning om større spørsmål knyttet til stedets utvikling.

11.2 Et sted uten moralsk kapital?

I denne korte oppsummeringen av de diskursive ståstedene vi presenterte i kapittel 5, har vi forsøkt å beskrive spriket mellom de ulike interesser når det gjelder Sandvika og dets utvikling. De som beskjeftiger seg med Sandvikas utvikling, de som av ulike grunner har interesser i denne utviklingen og de som berøres av den i sin livsverden, ser til nå ut til å ha hatt et problem når det gjelder å komme fram til en mer eller mindre felles forståelse av hva Sandvika er. Sandvika utgjør ingen sterk "moral community", og det finnes ingen sterk koalisjon mellom på den ene siden de som bruker og bor i Sandvika og på den andre siden den politiske og økonomiske makt. Det har ikke utviklet seg en kollektiv identifikasjon eller lokal-patriotisk diskurs av den typen man kanskje kan finne i andre "småbyer".⁷⁵ De som bekjenner seg til et moralsk engasjement for Sandvika, først og fremst Sandvika vel og foreningen Venner av Gamle Sandvika, er en forholdsvis marginal interessegruppering sammenlignet med de sterke interessene som utgjør drivkreftene bak Sandvikas romlig-fysiske utvikling.

Dette ser for det første ut til å ha sammenheng med at Sandvika til nå verken har vært forstått som en by, med urbane tilbud og urbane livsstiler, eller en bygd med den "vi-følelsen" og trygghetsfølelsen som ofte er beskrevet i stedsspesifikke studier av bygder og bygdebyer (se Villa 1999), selv om kommunen i enkelte brosjyrer stadig presenterer seg selv som en bygd. Dessuten henger nok både mangelen på konsensus og prinsipiell debatt om hva Sandvika er eller

⁷⁵ Man kan tenke seg at det i småbyer, som for eksempel Risør, kan ha utviklet seg en dominerende stedsdiskurs, som holdes oppe av ulike aktører og interesser (innbyggere, interesseorganisasjoner, politikere og næringsliv), og som har stor betydning for hvordan Risør oppfattes som sted; "Den hvite by ved Skageraak", "Risør: Kunst, kultur og trehus" (Risør kommune 2002). Det vil imidlertid selvfølgelig også være ulike fortellinger om hvordan det er å leve i Risør, avhengig av den enkelte aktørs ståsted, og om representasjonen av stedet er i tråd med aktørens egne erfaringer og interesser.

skal bli sammen med at få har utviklet et eierforhold til, eller et moralsk engasjement i, Sandvika. Det er et stort antall mennesker som bruker Sandvika, og som opplever stedet på gjennomreise, eller ved kortere besøk for eksempel når de gjør storhandel på Sandvika storsenter, men inntil nylig har det vært få bosatte i sentrumsområdet. Dette er noe av årsaken til at Sandvika i sin romlig-fysiske utforming kan sammenlignes med forretningsentrum (Central business district) i større byer. Spriket mellom stedsferingene og –konstruksjonene er stort i Sandvika. Sandvika kan sies å eksemplifisere det Massey (1991) betegner som det senmoderne og flyktige stedet, et sted bestående av overlappende sosiale aktiviteter og sosiale relasjoner som er dynamiske og i stadig endring.

Arbeidet med helhetsplanen er, selv om det først og fremst synes å være initiert av et kommersielt utbyggingspress, blitt en arena for å ”trekke” Sandvika i retning av det urbane. Kommunens politiske og administrative ledelse ønsker å definere Sandvika som by, med de tjenestetilbud og den befolkningsmessige bredde som dermed forventes, og som Bærums hovedstad, med den monumentalitet det tilsier. Som vi så i kapittel 6, gjøres dette først og fremst gjennom en fysisk planlegging der arkitektonisk utforming basert på urbane modeller er gitt en sentral plass. Med utgangspunkt i noen byplan-idealer, ga de innleide arkitektene uttrykk for at de ville rydde opp og skape liv ved å omstrukturere Sandvika.

På samme måte som man i sosialt stigmatiserte boligområder, lik det Mazanti og Pløger (1999) beskriver i sin artikkel om Avedøre stasjonsby utenfor København, rettferdiggjør en ”top down”- preget planleggingsstrategi for sosial utvikling, kan man si at den materielle stigmatiseringen av Sandvika kan rettferdiggjøre store fysiske planleggingsgrep. Mazanti og Pløger peker på at den offentlige og politiske konstruksjonen av Avedøre som et sted preget av arbeidsløshet, lavinntektsgrupper, familieproblemer, rusmisbruk, kriminalitet, samt etniske og språklige problemer, fungerte som en overordnet ramme for den innsatsen som skulle gjøres.⁷⁶

Konstruksjonen av Sandvika som et sted hemmet av motorveier og skjemmet av betongbygg, kan på tilsvarende måte bygge opp under en faglig-politisk diskurs der urbaniseringen av Sandvika blir løsningen. I enda større grad enn i Avedøre, der man også kom til å prioritere den

⁷⁶ Det gjorde ikke beboernes stedsforståelse, som var i strid med den offentlige representasjonen, til tross for at det var en eksplisitt målsetting med denne ”helhetsplanen” at deres interesser skulle danne grunnlaget for arbeidet (Mazanti og Pløger 1999).

fysiske opprustningen av området, blir den fysiske planleggingen måten å løse dette på. Det er også interessant å se at arkitektenes beskrivelse av Sandvika som et sted som er hemmet av trafikk- og trafikksystemer, kan kontrasteres til hvordan de ungdommene vi intervjuet beskrev trafikken i Sandvika, som noe attraktivt, noe som representerer verdsette goder som kommunikasjon og mobilitet. Dette viser hvordan begreper får mening avhengig av den sosiale konteksten, eller den diskursen de inngår i.

Vektleggingen av de fysiske planleggingsgrepene i Sandvika er også tydelig i forståelsen av hva en helhetsplan er. Mens man i Avedøre hadde ambisjoner, som riktignok delvis slo feil, om å lage en helhetsplan, som var helhetlig i den forstand at den skulle favne både de fysiske og de sosiale sidene ved stedet, dreier helhetsplanbegrepet i Sandvika seg først og fremst om å se alle fysiske planer under ett, i en fysisk planleggingsmessig helhet.

11.3 Bruken av en sosiokulturell stedsanalyse

Gjennom helhetsplanen skal det skapes en by ut fra noen romlig-fysiske idealer, men uten at de sosiale og kulturelle sidene ved byutvikling trekkes inn i arbeidet på en systematisk måte. Det tas i liten grad stilling til spørsmål av typen *hva* Sandvika skal bli og for *hvem* utviklingen i Sandvika skal være. Det har dessuten vært liten anledning for dem som har ”stått utenfor” arbeidet med helhetsplanen, til å introdusere denne typen spørsmål på et tidlig tidspunkt i prosessen. Opplegget for medvirkning har vært begrenset til at enkelte aktører ble invitert i møter, at planen ble lagt ut til offentlig ettersyn på tradisjonelt vis og at det ble etablert en diskusjonskanal på Internett som imidlertid var operativ på et sent stadium i planleggingsprosessen og som, når den var etablert, ikke fungert etter intensjonene.

Vår analyse avdekker imidlertid flere motdiskurser, deriblant en motstand mot selve hovedmålet for planen; å urbanisere Sandvika ytterligere. I tillegg finnes det en mer fragmentert motstand mot planens enkeltdeler, representert ved dem som er bosatt i eller i nærheten av Sandvika og som dermed berøres nokså direkte. Disse motdiskursene kan imidlertid ikke, slik de framstår her, sorteres inn under én visjon for hva Sandvika skal være. For, som kapittel 9 tydeliggjør, har Sandvika ingen kollektiv identitet, og det er få fortellinger om Sandvika det er bred oppslutning om, som man uten videre kan utvikle stedet på grunnlag av.

Utfra et relasjonelt stedsperspektiv, der steder betraktes som sosialt komplekse og mangfoldige fenomener, kan man ikke ha ambisjoner om å oppnå *én* stedsidentitet eller fullstendig konsensus om et planleggingsprogram for stedsutvikling. Det finnes mange stedsidentifikasjoner, i prinsippet like mange som det er brukere av Sandvika, og interessemotsetningene er for store til at alle noensinne vil kunne enes om ett plangrep for Sandvika. Dette betyr imidlertid ikke at ting ikke kan endre seg, eller at man ikke skal forsøke å arbeide fram noen mål for hvordan stedet skal utvikle seg, som har bred støtte i den lokale befolkningen og som i tillegg er realiserbare utfra økonomiske og planleggingsfaglige kriterier. En *kollektiv mobilisering* kan skje på to måter:

1. Som følge av et ”trykk” *utenfra*, som når enkelte hendelser (for eksempel gjengslagsmål) eller sosiale problemer (for eksempel arbeidsledighet) setter et uheldig og stigmatiserende søkelys på et sted og fører til en indre kollektiv mobilisering om stedet
2. Som følge av at det arbeides systematisk *innenfra* for å utvikle en kollektiv plattform, som også har sitt grunnlag i hva Sandvika og omegns befolkning interesserer seg for og mobiliseres av og ikke bare fagprofesjonelle, politisk-administrative og forretningsøkonomiske interesser

Man kan se det som en offentlig oppgave å bidra til å utvikle *rammer* for stedsutvikling med bred oppslutning, eller med andre ord til en viss grad kollektive diskurser, som kan danne grunnlaget for den videre utviklingen av stedet. Dette arbeidet krever imidlertid en forståelse av stedets mange fasetter når det gjelder erfaringer og interesser. Her vil perspektivet og metodene denne rapporten beskriver, kunne være til hjelp.

Den framgangsmåten som er beskrevet i denne rapporten, kan i det hele tatt komme til nytte i ulike typer situasjoner der det er viktig å avklare ulike aktørers synspunkter, interesser og posisjoner, enten det er som et ledd i (eller en kritisk analyse av) stedsbasert markedsføring og ”imagebygging” med tanke på å øke et steds konkurransefortrinn i forhold til andre steder, eller det skjer som en innledning til planprosjekter av samme type som arbeidet med helhetsplanen, der man står overfor en større fysisk transformasjon.

For det første er *kjennskap* til det sosialt sett komplekse og mangfoldige stedet, med alle dets beboere, ”brukere” og interesser, viktig for å kunne vite hvilke utfordringer man står overfor når man går inn i en planleggingsprosess. En ting er å analysere et område utfra arkitekt- og planleggingsfaglige metoder, som estetiske analyser,

befolkningsstatistikk, trafikkmålinger, etc. Noe annet er det å kartlegge lokalbefolkningens meninger om stedet (enten det er drømmer og visjoner eller irritasjonsmomenter og plager), interessegrupperes synspunkter (som representerer geografiske eller politiske interesser), kommersielle aktørers interesser (begrunnet i markedsanalyser og økonomiske kalkyler) og politisk-administrative problemstillinger (som tar utgangspunkt i kommunens økonomiske og samfunnsmessige ansvarsområder). Internasjonale erfaringer fra offentlige og private aktørers arbeid med å gi steder et nytt "image" og utvikle stedet som merkevare, tyder blant annet på at det er viktig å oppnå bred støtte for én visjon (blant "stakeholders" og alle deler av lokalsamfunnet) og få kunnskap om lokal selvforståelse og lokale ressurser. Dette er viktig i oppbyggingen av en stedsbasert merkevare, men kan til en viss grad overføres på stedsplanlegging der det å tiltrekke seg investorer og aktiviteter ikke er så sentralt.

For det andre er det viktig, hvis man ønsker å la flere enn noen få av disse interessene slippe til i et planleggingsarbeid, å utvikle allment *tilgjengelige arenaer* for diskusjoner om stedsutvikling. Det er viktig at det etableres måter å kommunisere på som når ut til de som bør inkluderes i en slik planleggingsprosess. Det kan tenkes at man bør søke deltagelse på de ulike aktørgrupperens egne arenaer (enten det er skoler eller kjøpesentre) framfor å innkalle til folkemøter eller legge planer ut til allmenn beskuelse i offentlige bygninger. Denne kontakten bør oppnås på et tidlig stadium og ikke *etter* at det er utarbeidet et planutkast, på et tidspunkt hvor mange av premissene er lagt og en stor del av de økonomiske ressursene er benyttet. Det er også viktig at det finnes et apparat som er i stand til å ta i mot og behandle de synspunktene og forslagene som kommer inn på en respektfull og troverdig måte. Dette betyr at de som deltar faktisk opplever at de har en reell mulighet til å påvirke.

Man kan på en måte si at den diskursanalysen vi har presentert her, er en form for nedbrytning av stedet, slik at man får øye på de ulike erfaringene, interessene og sosiale relasjonene (inkludert makt-konstellasjoner) det vi kaller et sted egentlig er sammensatt av. Det arbeidet som deretter bør gjøres er å ta utgangspunkt i denne kjennskapen til det relasjonelle, komplekse og mangfoldige stedet med tanke på å forsøke å utvikle kollektive diskurser om stedsutvikling. Man kan imidlertid ikke forvente fullstendig enighet, det er en utopi, og det vil være naivt å tro at ikke maktens relasjoner ligger til grunn for deltagelse på disse arenaene.⁷⁷ Man kan imidlertid ha en

⁷⁷ Dette har vært et viktig spørsmål i den planleggingsteoretiske debatten, mellom dem som argumenterer for en kommunikativ rasjonalitet i

ambisjon om å tydeliggjøre interesser og synliggjøre maktrelasjoner, som vi har forsøkt å gjøre i denne rapporten, slik at ”spillet om stedet” kommer fram i lyset. Det kan også skje en viss grad av overføring av makt fra aktører som trives i et tradisjonelt stedsutviklingsregime til dem som ikke finner sin plass i dette regimet.

Det som gjerne kalles ”folkelig deltakelse” er del av det demokratiske samfunnsprosjektet, men man kan også se det slik at stedsplanleggingen vil tjene på å benytte seg av erfaringer, kunnskap og interesser til de aktørene som står utenfor den tradisjonelle stedsutviklingens maktbase. Disse aktørene vil da ikke bare være en base for opposisjon mot stedsutvikling, men også en *ressurs* i arbeidet med å videreutvikle stedet. Dessuten kan man tenke seg at økt deltagelse kunne føre til en mer *effektiv* planlegging, hvis motsetningene mellom ulike interesser på denne måten reduseres. Det er for eksempel lite sannsynlig at beboerne, eller de som blir berørt av planene, uten videre vil akseptere de kompromissene de indirekte blir bedt om å gjøre, hvis de ikke har forståelse for de ”plangrepene” som gjøres. Hvis beboere og investorer derimot i stor grad deler en visjon for stedet, vil de samme aktørene kunne opptre som gode ambassadører for arbeidet med stedsutvikling.

planleggingen (for eksempel Healey 1996) og dem som kritiserer denne retningen for å overse at makten får ”spillerom” også når man forsøker å etablere en ”herredømmefri dialog” (for eksempel Tewdwr-Jones og Almendinger 1998)

Begrepsforklaringer

Eksploreende undersøkelser	Forskningsopplegg hvor man er opptatt av å få innsikt og helhetsforståelse innenfor et tema eller en problemstilling, og hvor man ikke har formulert konkrete spørsmålsstillinger på forhånd.
Essensialisme	En filosofiske retning som går ut på at alle fenomener og hendelser kan tilbakeføres til fundamentale og urokkelige egenskaper, eller essenser, som bestemmer deres karakter (Johnston et al 2000).
Relasjonelt stedsperspektiv	Et perspektiv på steder som tar utgangspunkt i at steder består av og er et produkt av sosiale relasjoner.
Diskurs	Et meningssystem som deles av flere mennesker (Svarstad 2001), eller med andre ord et sett av representasjoner, praksiser og uttryksmåter som mening produseres gjennom, og som er knyttet sammen i nettverk og dermed legitimeres (Johnston et al 2000).
Institusjonalisering	En prosess der aktiviteter i økende grad gjentas eller får en regulær karakter innenfor et mønster som sanksjoneres i forhold til normer (konvensjoner og verdistandarder) (Bullock et al 1988).

Kommunikativ rasjonalitet	Dette er en slags handlingsteori, eller standard for handlinger, som legger vekten på konsensus og samhandling. Denne teorien er utviklet av filosofen Jürgen Habermas, og den tar utgangspunkt i at vår kommunikasjon gjennom språklige ytringer kan betraktes som ”talehandlinger”, som hele tiden forutsetter at man tar stilling til visse gyldighetskrav (Eriksen og Weigård 1999). Menneskelig kommunikasjon har i følge Habermas en rasjonelt forpliktende karakter og er dermed et handlingskoordinerende virkemiddel (ibid). Teorien skiller seg fra formålsrasjonalitet, som i stor grad preger arbeidslivet og ulike formelle organisasjoners virksomhet, og som meget kort fortalt dreier seg om rasjonelle valg av midler i forhold til mål, og om maksimering av ”nytte”.
Konstituerende	At noe har en grunnleggende sosial betydning.
Livsverden	Totaliteten av et individs direkte involvering i de stedene og de omgivelsene som erfares i hverdagen (Johnston et al 2000).
Representasjon	Et sett av praksiser som mening konstitueres og kommuniseres gjennom, praksiser som produserer og sirkulerer mening blant medlemmer av sosiale grupper (disse meningsdannelsene er kultur) (Johnston et al 2000).
Signifikasjon/kodifisering	Utviklingen av systemer av tegn, meningsmønstre som er et resultat av kommunikative prosesser (Giddens 1984).
Sosial konstruktivisme	Ideen om at mennesker aktivt skaper sin sosiale virkelighet, og at kunnskap

	dermed er bestemt av den sosiale konteksten, heller enn at den er en objektiv realitet som må ”oppdages”.
Sosial kontekst	De sosiale interaksjoner og relasjoner, strukturert i tid og rom, der sosiale handlinger foregår.
Systemverden	Den sosiale verden som konstrueres gjennom samfunnets dominerende ordenssystemer, som for eksempel ulike vitenskaper og fagprofesjoner.
(By-)transformasjon	Endringsprosesser med stor betydning for sosiale og/eller materielle strukturer i et geografisk område.

Litteratur

- Andersen, B. (2002): Nyurbanismen og Kentlands. I *Arkitektnytt*, nr. 6, 2002.
- Arge, N. og Rimberg, R. (1996): Vakre og mer funksjonelle steder. Evaluering av Miljøverndepartementets arbeid med stedsforming. I *Plan* nr. 5 1996: 24-27.
- Arkitektnytt (2001): *Modernistisk villa skaper strid*. Arkitektnytt 24. september 2001, nr. 15.
- Asplan Viak AS (2000): *Byanalyse Sandvika. Historisk utvikling. Byrom- bystruktur. Endringspotensiale i dag*. Asplan Viak AS, Sandvika.
- Berger, P. og Luckman, T. (1985): *The Social Construction of Reality – A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books, London.
- Bourdieu, P. (1996): Et steds betydning. I *Symbolsk makt – artikler i utvalg*. Oversatt av A. Prieur. Pax forlag, Oslo.
- Bourdieu (1989): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Routledge, London.
- Bringslid, M. B. (1996): *Bygda og den framande – Ein studie av det lokales de- og rekontekstualisering i ei vestnorsk bygd*. Dr. polit. avhandling, Institutt og museum for antropologi, Universitetet i Bergen.
- Bullock, A.; Stallybrass, O. og Trombley, S. (red.) (1988): *The Fontana Dictionary of Modern Thought*. Fontana Press, London.

- Bærum kommune (2002a): <http://www.baerum.kommune.no/>.
- Bærum kommune (2002b):
<http://www.baerum.kommune.no/prosjekter/sandvika/>.
- Bærum kommune (2001a): *Prosjektbeskrivelse iht. vedtak i plan- og miljøutvalget 21.06.01. Helhetsplan for Sandvika- området.* Planseksjonen i Bærum kommune, Sandvika.
- Bærum kommune (2001b): *Utbyggingsavtaler. Forhold utbygger bør være klar over ved planlegging av større boligprosjekt i Bærum.* Notat datert 29.05.2001. Bærum kommune, Rådmannen, Sandvika.
- Bærum kommune (2000): *Prinsipp-plan, Sandvika sentrum. Analyser og muligheter.* Juni 2000, planseksjonen i Bærum kommune, Sandvika.
- Eidheim, F. (1993a): *Sett nordfra. Kulturelle aspekter ved forholdet mellom sentrum og periferi.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Eidheim, F. (1993b): *Hva har skjedd i Brumunddal? Bygdesamfunnet i møte med de fremmede og seg selv.* NIBR-Rapport 1993:20, Oslo.
- Ellefsen, K. O. og Tvilde, D. (1991): *Realistisk byanalyse.* Skrifter fra arkitektavdelingen NTH 1991, Norges tekniske høgskole, Trondheim.
- Eriksen, E. O. og Weigård, J. (1999): *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn.* Fagbokforlaget, Bergen.
- Giddens, A. (1984): *The constitution of society. Outline of the theory of structuration.* Polity Press, London.
- Goffman, E. (1959): *The presentation of self in everyday life.* Doubleday Anchor Books, New York.
- Graham, S. og Marvin, S. (2001): *Splintering urbanism. Networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition.* Routledge, London.

- Graham, S. (1999): Towards urban cyberspace planning: Grounding the global through urban telematics policy and planning. I J. Downey og J. McGuigan (red) *Technocities*. Sage publications. London.
- Gullestad, M. (1989): *Kultur og hverdagsliv*. Det blå bibliotek, Universitetsforlaget, Oslo.
- Hammer, S. (2001): Diskursbegrepet i sosiologisk relieff. I *Sosiologi i dag*, nr 4, 2001.
- Hastings, A. (1999): Discourse and urban change: Introduction to the special issue. I *Urban studies*, vol 36, no 1.
- Healey, P. (1996): The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation. I *Environment and planning B*, vol. 23.
- Holy, L. og Stuchlich, M. (1983): *Actions, norms and representations – Foundations of anthropological inquiry*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Johnston, R. J.; Gregory, D.; Pratt, G.; Watts, M. (red.) (2000): *The dictionary of human geography*. Blackwell, Oxford.
- Kaarhus, R. (1991): *Norske nærmiljøforsøk. Idégrunnlag og praksis*. NIBR-Rapport 1991:8, Oslo.
- Kaarhus, R. (1992): Diskurs som analytisk begrep. I *Norsk antropologisk tidsskrift*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kaarhus, R. (1999): Intervjuer i samfunnsvitenskapene. Bidrag til en videre metodologisk diskurs. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 1, 1999.
- Kaarhus, R. (2001): Inntak til en Foucault-inspirert diskursanalyse. I *Sosiologi i dag*, nr 4, 2001.
- Knox, P. 1993: Capital, material culture and socio-spatial differentiation. I P. Knox (red) *The restless urban landscape*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.

- Lutz, C. A. og Abu-Lughod, L. (1990): Introduction: Emotion, discourse and the politics of everyday life. I C. A. Lutz og L. Abu-Lughod (red) *Language and the politics of emotion*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Massey, D. (1991): The political place of locality studies. I *Environment and planning A*, vol 23, s. 267-281.
- Mazanti, B. og Pløger, J. (1999): Stedet i plural – den suburbane zone. I *Sosiologi i dag*, nr 4, 1999.
- Miljøverndepartementet (1993a): *Stedsanalyse – innhold og gjennomføring*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- Miljøverndepartementet (1993b): *Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- Myrvold, T. M.; Strand, A.; Holm, A. og Hansen T. (2002): *Kommunal boligpolitikk – fragmentert og reaktiv*. NIBR-rapport 2002:5, Oslo.
- Naustdalslid, J. og Reitan, M. (1993): *Kunnskap og styring. Forskningens rolle i politikk og forvaltning*. TANO, Oslo.
- NOU (2001): *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven. Planlovutvalgets første delutredning*. Norges offentlige utredninger 2001:7. Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsavdelingen, Oslo.
- Orderud, G. og Røe, P. G. (2002): *Boligbygging i Nydalen, En studie av private utbyggers rolle*. NIBR-rapport 2002:4, Oslo.
- Pløger, J. (2001): Repræsentationelle rum – æste-etiske kort som strategi i byplanlægningen. I *Nordisk Arkitekturforskning*, nr 1, 2001.
- Reitan, M. (1993): *Nyttig forskning til hvilken nytte*. Kronikk i *Aftenposten*. 21. September 1993.
- Risør kommune (2002): <http://www.risor.kommune.no/page/88.html>.

- Rose, G. (1994): The cultural politics of place: local representations and oppositional discourse in two films. I *Transactions of British geographers*, new series, vol 19.
- Røe, P. G. (2002): Sosiokulturelle stedsanalyser. Et supplement til de tradisjonelle stedsanalysene. I *Plan* nr. 4-5, 2002: 76-81.
- Røe, P. G. (2001): *Storbymenneskets hverdagsreiser. Sammenhenger mellom bosted, livsstil og hverdagspraksis i et senmoderne perspektiv*. Dr. polit. avhandling, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Geografisk institutt, NTNU Trondheim.
- Saglie, I. (2001): *Stedsanalyser i planlegging – Ekspertbasert styringsmodell eller redskap i samarbeidsplanlegging*. paper til FUS Symposium, Tromsø 18-19 juni 2001.
- Shields, R. (1996): A guide to urban representation and what to do with it: Alternative traditions of urban theory. I A. D. King (red) *Re-presenting the city*. Basingstoke, London.
- Simonsen, K. (2001): Rum, sted, krop og køn – dimensjoner af en geografi om social praksis. I K. Simonsen (red.) *Praksis, rum og mobilitet. Socialgeografiske bidrag*, Roskilde Universitets forlag, Frederiksberg.
- Skogheim, R. (2001a): *Architects and their clients*. Paper presentert på den Europeiske sosiologiforeningens 5. Konferanse, "Visions and divisions", Helsinki, Finland, 28. August – 1. September 2001.
- Skogheim, R. (2001b): Boligpolitikk i et utbyggerstyrt marked. I *Regionale trender*, nr 2, 2001.
- Stavanger kommune (1994): *Stedsanalyse Stavanger sentrum*. Stavanger kommune, Kommunalavdeling byutvikling, byplan.
- Svarstad, H. (2001): Samfunnsvitenskapelige diskursanalyser. I *Sosiologi i dag*, nr. 4, 2001.
- Tewdwr-Jones, M. og Almendinger, P. (1998): Deconstructing communicative rationality: a critique of Habermasian collaborative planning. I *Environment and planning A*, volume 30.

-
- Villa, M. (1999): Bygda – sosial konstruksjon av ”trygt og godt”. I *Sosiologi i dag*, nr 4, 1999.
- Wagner, R. (1981): *The Invention of Culture*. Revised and Expanded Edition, University of Chicago Press, Chicago.
- Williams, K.; Burton, E. og Jenks, M. (1996): Achieving the Compact City through intensification: An acceptable option? I M. Jenks, E. Burton og K. Williams (red.) *The Compact City: A sustainable urban form?*, E & FN Spon, London.
- Wøllo, K. (1996): Inn i det tyvende århundre ... Styrets programerklæring. I *100 år i Sandvika. En billedkavalkade. Selskabet til Sandvikens vel 1896-1996*, Sandvika.